

Keskustan ja puiston rajalla

Kansalaistori julkisena kaupunkitilana Töölönlahden alueen
suunnitteluhistoriassa

Mira Virtanen
Pro gradu -tutkielma
Taidehistoria
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Ohjaaja prof. Kirsi Saarikangas
Marraskuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Mira Virtanen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Keskustan ja puiston rajalla – Kansalaistori julkisena kaupunkitilana Töölönlahden alueen suunnitteluhistoriassa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Taidehistoria		
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu	Aika – Datum – Month and year 11/2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 50 + 37
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Helsingissä Kluuvin kaupunginosassa, Eduskuntataloa vastapäätä Mannerheimintien itäpuolella, keskustakirjasto Oodin edessä sijaitsee Kansalaistoriksi nimetty aukio. Oodin lisäksi aukiota reunustavat etelässä Sanomatalo ja Kiasma ja luoteessa Musiikkitalo. Viimeisen kymmenen vuoden aikana Kansalaistori on muuttunut epämääräisestä rakennustyömaiden keskellä olevasta kentästä kivetyksi ja selvärajaiseksi aukioksi. Ennen kuin vuonna 2004 lainvoiman saanut Töölönlahden asemakaava nimesi aukion Kansalaistoriksi, on torin paikalle ja sen ympäristöön ehditty tehdä lukuisia suunnitelmia 1900-luvun kuluessa.</p> <p>Tutkielmassani tarkastelen suunnitelmien kautta, millaista julkista kaupunkitilaa Töölönlahden eteläpuolelle on suunniteltu. Taustaksi analyysilleni käyn läpi pääpiirteittäin, miten Töölönlahden ympäristö ennen 1900-lukua rakentui. Suunnitelmissa kiinnitän huomiota erityisesti siihen, millaisia aukioratkaisuja niissä esitetään ja miten rakennetumpi alue niissä liittyy Töölönlahtea ympäröivään puistoon. Lopuksi tarkastelen toteutunutta Kansalaistoria vertaamalla sitä suunnitelmiin.</p> <p>Tärkeimpänä aineistonani ovat alueelle tehtyjen suunnitelmien kuvalliset esitykset: asemakaavapiirustukset, havainnekuvat, liikennekaaviot ja leikkaukset. Lisäksi käytän analyysissäni suunnitelmien selostuksia ja suunnitelmia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Alueen suunnittelun etenemistä ja alueen rakentumista käyn läpi kirjallisuuden ja arkistomateriaalin avulla. Toteutetun Kansalaistorin lisäksi aineistonani nykytilanteen tarkastelussa ovat suunnitelmat, joiden perusteella tori on toteutettu: voimassaoleva Töölönlahden asemakaava ja Töölönlahden eteläosan puistosuunnitelma.</p> <p>Torisuunnitelmia Töölönlahdelle on tehty siitä lähtien kun Eduskuntatalon sijoittamisesta nykyisen Mannerheimintien reunaan päätettiin 1920-luvulla. Muodoiltaan torit ovat vaihdelleet ja myös niiden tapa liittyä ympäröivään kaupunkirakenteeseen ja puistoihin on vaihdellut. Tavara-aseman siirto Pasilaan 1980-luvun lopussa vapautti alueen rakentamiseen. 2000-luvun kuluessa Kansalaistori on muotoutunut rajoiltaan epäselvästä keskusaukiosta keskustakirjasto Oodin edusaukioksi.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords asemakaavat – aukiot – Eduskuntatalo – Helsinki – Kansalaistori – kaupunkisuunnittelu – kaupunkitila – keskustasuunnitelmat – puistot – torit – Töölönlahti		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1

2 TÖÖLÖNLAHDEN YMPÄRISTÖ MUUTTUU 4

2.1 Kivikaupunki kasvaa pohjoiseen ja rautatie rakennetaan 4

2.2 Puistot ympäröivät Töölönlahden 8

2.3 Teollisuutta ja kulttuuria Töölönlahdella 14

3 SUUNNITELMIA JULKISEKSI KAUPUNKITILAKSI 16

3.1 Ensimmäisestä yleiskaavasta täytettyyn Töölönlahteen 16

3.2 Liikennratkaisuja lahden rantaan 23

3.3 Kokonaisideaa haetaan viimeistä kertaa 31

3.4 Paluu puistosuunnitelmiin 37

4 KANSALAISTORI SUUNNITELTUNA JULKISENA KAUPUNKITILANA 39

4.1 Alueen rakentuminen suunnitelmien lomassa 39

4.2 Päätökset toteutetun torin taustalla 42

4.3 Keskuspuistosta Eduskuntatalontorin ja Terassitorin kautta Kansalaistoriin 44

5 YHTEENVETO 49

LÄHTEET 51

KUVALIITE 59

1 JOHDANTO

Helsingissä Kluuvin kaupunginosassa Eduskuntataloa vastapäätä Mannerheimintien itäpuolella, keskustakirjasto Oodin edessä, on Kansalaistoriksi nimetty aukio. Oodin lisäksi aukiota reunustavat etelässä Sanomatalo ja Kiasma ja luoteessa Musiikkitalo. Kansalaistori sijaitsee Mannerheimintietä matalammalla, laaksossa, joka on entistä Kluuvinlahden pohjaa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana Kansalaistori on muuttunut epämääräisestä rakennustyömaiden keskellä olevasta kentästä kivetyksi ja selvärajaiseksi aukioksi. Ennen kuin vuonna 2004 lainvoiman saanut Töölönlahden asemakaava nimesi aukion Kansalaistoriksi, on torin paikalle ja sen ympäristöön ehditty tehdä lukuisia suunnitelmia 1900-luvun kuluessa. Taidehistorioitsija Riitta Nikula onkin luonnehtinut Töölönlahden aluetta ”suomalaisen kaupunkisuunnittelun mustaksi aukoksi”¹ ja ”toteutumattomien utopioitten sankarihaudaksi”² viitaten alueelle tehtyihin lukuisiin kunnianhimoisiin suunnitelmiin, jotka ovat joko jääneet kokonaan toteutumatta tai joista on toteutunut vain pieni osa.

Alue on rakennetun kaupunkikeskustan ja puiston rajalla. Korttelikaupunki jatkuu sen etelä- ja länsipuolella, mutta radan vieressä on väljemmin rakennettu vyöhyke, Keskuspuiston eteläisin osa. Aiemmin tavara-asema ja raiteet tekivät alueesta takapihamaisen, mutta nytkin, kun tavara-asema on jo pitkään ollut poissa ja uudet rakennukset radan varteen ovat valmistuneet, ei alue tunnu olevan juurikaan kiinteämmin osa ympäröivää kaupunkia. Pohjoisessa aluetta rajaa Töölönlahti, itäpuolella rautatie, etelässä sitä rajaavat Sanomatalo ja Kiasma, lännessä Musiikkitalo, Hakasalmen huvila, Finlandia-talo ja ennen kaikkea korkeusero viereiseen Mannerheimintiehen nähden. Nykyisistä rakennuksista suuri osa on rakennettu viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Ympäröivät alueet vaikuttavat Töölönlahden eteläosan luonteeseen. Niiden vaikutus on erityisen voimakas siksi, että entinen ratapiha sijaitsee laaksossa, jonne ympärillä olevat alueet näkyvät hyvin. Käyn läpi ympäröivien alueiden rakentamis- ja suunnitteluhistoriaa selventääkseni, miten alue kehittyi nykyisenlaiseksi. Alueen eteläpuolella on rakennettua korttelikaupunkia, mutta itse lahti on puistojen ympäröimä. Töölönlahden eteläosaa luonnehditaan kulttuurirakennusten keskittymäksi, joten tarkastelen myös, miten rakennukset on päädytty rakentamaan juuri kyseiselle alueelle ja miten ne vaikuttavat kaupunkitilaan. Töölönlahden alueen suunnittelun historia on myös erilaisten liikenneratkaisujen historiaa. Rautatien rooli sen

---

¹ Nikula 1990, 5.

² Nikula 1990, 9.

muokkaajana on kiistaton, mutta lisäksi teiden linjaukset ja erilaisten liikennemuotojen suosiminen eri aikoina ovat vaikuttaneet suunniteltuun ja syntyneeseen kaupunkitilaan.

Tarkastelen tutkielmassani suunnitelmien kautta, millaista julkista kaupunkitilaa Töölönlahden eteläpuolelle on suunniteltu. Erityisesti kiinnitän huomiota siihen, millaisia aukioratkaisuja suunnitelmissa esitetään ja miten rakennetumpi osa niissä liittyy Töölönlahtea ympäröivään puistoon. Lopussa tarkastelen toteutunutta tilaa vertaamalla sitä suunnitelmiin. Mitä samanlaisia piirteitä alueen nykytilassa on kuin aiemmissa suunnitelmissa? En pyri osoittamaan, että toteutuneen tilan suunnittelijat olisivat ottaneet vaikutteita aiemmista suunnitelmista, vaan tarkastelen ehdotettujen kaupunkitilojen piirteitä verrattuna siihen, mitä on toteutettu. En tutki suunnittelijoiden suunnitteluprosessia tai sitä, mistä he ovat vaikutteita ammentaneet, vaan tarkastelen Töölönlahden alueen suunnitteluhistorian kautta, millaista julkista kaupunkitilaa Töölönlahden eteläpuolelle on ehdotuksien mukaan haluttu rakentaa. Millaisia julkisia rakennuksia sinne on sijoitettu? Miten ne sijoittuvat suhteessa aukioon tai aukioihin? Miten aukio tai aukiot ja niiden ympärillä olevat rakennukset liittyvät puistoalueeseen? Tutkielmassani tarkastelen myös, miten sijainti rakennetun ja rakentamattoman, tai ainakin rakentamattomana pidetyn, rajalla on vaikuttanut ja vaikuttaa Töölönlahden eteläosan suunnitteluun ja miten se on johtanut Kansalaistorin kaltaisen kaupunkitilan syntymiseen.

Tärkeimpänä aineistonani ovat alueelle tehtyjen suunnitelmien kuvalliset esitykset: asemakaavapiirustukset, havainnekuvat, liikennekaaviot ja leikkaukset. Lisäksi käytän suunnitelmien selostuksia ja suunnitelmia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Suunnitelmien selostukset tarjoavat suunnittelijoiden perusteluja suunnitelmien ehdottamille ratkaisuille. Alueen suunnittelun etenemistä ja alueen rakentumista käyn läpi kirjallisuuden ja arkistomateriaalin avulla. En pyri selvittämään, mistä suunnitelmien paperille jääminen johtui, mutta tuon esiin aiempien tutkimusten tarjoamia selityksiä uusien suunnitelmien tekemiselle. Katsaus alueen rakentumiseen toimii taustana analyysilleni sen nykyisestä julkisesta tilasta. Toteutetun Kansalaistorin, Helsingin keskustassa Töölönlahden eteläpuolella olevan torin ja sitä ympäröivien rakennusten, lisäksi käytän analyysissäni aineistona suunnitelmia, joiden perusteella tori on toteutettu: voimassa olevaa Töölönlahden asemakaavaa ja Töölönlahden eteläosan puisto-suunnitelmaa.

Töölönlahden alueesta ja sen suunnittelusta on kirjoitettu melko paljon. Riitta Nikula on kirjoittanut sen 1900-luvun suunnitteluhistoriasta Töölönlahti-suunnitelmia esittelevässä näytte-

lyjulkaisussa sekä kahdessa artikkelissa.³ Varhaisempaa historiaa käsitellään Helsingin kaupunginmuseon vuosikirjassa *Narinkka 1986–1987* kuten myös teoksen *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan* kahdessa artikkelissa.⁴ Kirjasarjoissa *Helsingin kaupungin historia* ja *Helsingin historia vuodesta 1945* on käyty läpi alueen suunnittelun vaiheita. Jälkimmäisen sarjan neljännessä osassa *Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010* Anja Kervanto Nevanlinna käsittelee sen historian vaiheita vuodesta 1945 eteenpäin melko yksityiskohtaisesti. Töölönlahtea ympäröivien puistojen historiaa käsittelevät puistoista tehdyt puisto- ja ympäristöhistorialliset selvitykset ja Maunu Häyrysen taidehistorian väitöskirja *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*.

Eva Johanssonin taidehistorian väitöskirja *Drömmen som gick i kras. Alvar Aaltos centrumplan för Helsingfors 1959-1972: bakgrund, utformning och bemötande i en samtida kontext* käy yksityiskohtaisesti läpi etenkin Aallon Töölönlahdelle tekemiä suunnitelmia mutta käy myös läpi alueen aiempaa suunnitteluhistoriaa. Petteri Kummala tarkastelee Töölönlahden eteläpuolista aluetta kaupunkiluonnon näkökulmasta estetiikan väitöskirjassaan *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa* ja käsittelee alueen väliaikaikäyttöä tavara-aseman muuton jälkeen sekä myös sinne 1990-luvun lopusta lähtien tehtyjä puistosuunnitelmia. Katja Raunion taidehistorian pro gradu -tutkielma *Kampin keskus: kasvavan kaupungin välitilassa* käy läpi Töölönlahden suunnitteluhistoriaan läheisesti liittyneen Kampin vaiheita. Tiivistetysti alueen suunnitteluhistoriasta on kirjoitettu myös sinne tehtyjen asemakaavaehdotusten esityksiin sekä kilpailuohjelmiin.⁵ *Arkkitehti*-lehdessä on esitelty tehtyjä suunnitelmia sekä esitelty ja arvioitu toteutuneita rakennuksia. Lisäksi alueen suunnittelusta on kirjoitettu lukuisia lehtiartikkeleita sekä joitakin kirjoituskokoelmia, joissa alueen suunnitteluun yleensä suhtaudutaan kriittisesti.

Aloitan tarkastelemalla Töölönlahden ympäristön muotoutumista kaupungin rakentamisen, puistojen ja kulttuuri- ja teollisuusrakennusten kautta. Kolmannessa luvussa käsittelen Töölönlahdelle 1910-luvulta alkaen tehtyjä suunnitelmia keskittyen niiden Töölönlahden eteläpuolelle ehdottamaan julkiseen kaupunkitilaan. Neljännessä luvussa käyn lyhyesti läpi Töölönlahden eteläpuolisen alueen rakentumisen 1900-luvun aikana, ja tarkastelen Kansalaistorin ympäristöä sekä hyväksytyjen suunnitelmien että toteutuneen torin kautta.

³ Nikula 1989, Nikula 1990; Nikula 1998.

⁴ Tikkanen 2001; Laakkonen & Laurila 2001.

⁵ Ks. esim. Aminoff 1932a; *Helsingin yleiskaavaehdotus 1960*, x; *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu 29.4.–29.11.1985. Ohjelma*. 1985, 22–28; *Kamppi-Töölönlahti: osayleiskaavaehdotuksen selostus 1990*, 6–12.

2 TÖÖLÖNLAHDEN YMPÄRISTÖ MUOTOUTUU

Tässä luvussa käyn läpi, miten kaupunki vähitellen kasvoi Kluuviin asti ja myöhemmin Etu-Töölöön ja miten Töölönlahdesta tuli puistojen ympäröimä. Historiallinen katsaus toimii taustana analyysilleni 1900-luvun kuluessa tehdyistä suunnitelmista. Mannerheimintien⁶ toisella puolella oleva Etu-Töölön kaupunginosa on Töölönlahden kannalta merkityksellinen, koska sen itäreunassa olevat julkiset rakennukset näkyvät lahdelta ja Mannerheimintien varren rakennukset muodostavat selkeän rajan kivikaupungille, josta Töölönlahden alue eroaa väljemmin rakennettuna. Tuon myös esiin, miten Töölönlahden lähiympäristöön jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä päädyttiin sijoittamaan kulttuurirakennuksia.

2.1 Kivikaupunki kasvaa pohjoiseen ja rautatie rakennetaan

Kun Helsingistä vuonna 1812 tuli keisari Aleksanteri I:n päätöksellä Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, kaupungin jälleenrakentaminen vuoden 1808 tuhoisan tulipalon jälkeen oli vielä kesken. Keisari oli vahvistanut luutnantti Anders Kocken asemakaavan kaupungin jälleenrakentamiseksi helmikuussa 1811, mutta jo seuraavana vuonna rakennuskomitea päätti kutsua äskettäin Suomeen palanneen, Kustaa III:n sihteerinä toimineen Johan Albrecht Ehrenströmin tarkistamaan asemakaavasunnitelmia. Ehrenström laati uuden asemakaavaehdotuksen (kuva 1), joka vahvistettiin muutamaa päivää ennen kuin Helsinki julistettiin pääkaupungiksi.⁷

1800-luvun alussa Helsingin kaavoitettu alue käsitti vain Senaatintorin seudun, Kruununhaan, Kaartinkaupungin ja Bulevardin varren.⁸ Kluuvinlahti ulottui Esplanadille saakka. Sekä Kocken että Ehrenströmin kaavassa Kluuvinlahden eteläosa on täytetty Suurkadun, nykyisen Aleksanterinkadun, jatkeeseen saakka. Kocken kaavassa entinen lahdenpohja on jaettu kortteleiksi, kun taas Ehrenström on muodostanut täytetystä lahdenpohjukasta puutarhavyöhykkeen, joka jatkuu lahden länsipuolelle. Molempiin kaavoihin on Kaisaniemen kasvitieteellisen puutarhan kohdalle merkitty puutarha. Ehrenströmin kaavaan on merkitty himmeällä kanava, joka

---

⁶ Nykyisellä Mannerheimintiellä on ollut monta nimeä. Vuodesta 1909 nykyisen Postitalon kohdalta luoteeseen johti Läntinen Viertotie, joka oli vuonna 1909 vahvistettu. Nykyisten Erottajan ja Postitalon väliin jäävä osa nykyistä Mannerheimintietä nimettiin Länsi- ja Itä-Henrikinkaduksi vuonna 1909, ja vuonna 1928 nimi muutettiin Heikinkaduksi ja katu ulotettiin jatkumaan Kansallismuseolle saakka. Vuodesta 1928 vuoteen 1942 saakka entinen Läntinen Viertotie tunnettiin Turuntienä, ja vuonna 1942 Heikinkatu ja Turuntie yhdistettiin Mannerheimintieksi. (Helsingin kadunnimet 1, 1970. 120.)

⁷ Pehkonen, Tuomi & Pakarinen 1987, 14–15.

⁸ Tuomi 1987, 169.

yhdistää Kluuvinlahden Eteläsatamaan.⁹ Ehrenström tarkisti ja täydensi kaavaansa useaan otteeseen. Kluuvinlahden täyttäminen ja kanavoiminen oli Ehrenströmin tavoitteena jo hänen laatiessaan ensimmäistä kaavaansa, kuten kartan merkinnöistä näkyy. Vielä vuonna 1812 rakennuskomitea oli taloudellisista syistä luopunut ajatuksesta vaikka myönsikin Ehrenströmin olevan oikeassa kanavan kaupunkikuvallisesta, terveydellisestä ja liikenteellisestä arvosta. Vuoden 1814 Uudenmaan esikaupungin kaavassa sekä seuraavalta vuodelta olevassa koko kaupungin kaavassa (kuva 2¹⁰) kanava esiintyy jälleen ja Kluuvinlahti on täytetty nykyisen Asemahotellin tienoille saakka. Vuonna 1816 keisari vahvisti vuoden 1815 asemakaavan hyväksyen samalla Kluuvinlahden täytön.¹¹

Matalaa ja rajoiltaan epämääräistä Kluuvinlahtea alettiin täyttää 1810-luvulla. Viljelyskelpoisesta maasta ja tontinpaikoista oli pulaa ja lahti haisi, koska sitä oli käytetty kaatopaikkana. Lahden täyttäminen eteni hitaasti, ja vielä 1830-luvun lopulla veden raja oli Aleksanterinkadun ja Kluuvikadun kulmassa.¹² Kanavasuunnitelma jäi lopulta paperille kustannustensa vuoksi. Ehrenström pyysi Suomen Koskenperkaus- ja kanavatöitten tarkastajalta, majuri Carl Rosenkampffilta, arviota lahden täyttämisen ja kanavan rakentamisen kustannuksista, jotka osoittautuivat korkeiksi. Rosenkampffin todennäköisesti yhdessä Ehrenströmin kanssa laatimassa suunnitelmassa vuodelta 1818 (kuva 3) lahti on täytetty, kanava korvattu samansuuntaisella diagonaalikadulla ja alue istutettu englantilaiseksi maisemapuistoksi. Vuonna 1823 keisari kumosi kanavasuunnitelman hänelle tehdyn esityksen mukaisesti.¹³

Kun tonteista alkoi 1830-luvulla olla pulaa, alkoi kaupunki laajentua Kluuviin Ehrenströmin alun perin viheralueeksi kaavoittamalle täyttömaalle.¹⁴ Lahden kuivaamisen nopeuttamiseksi vuonna 1844 ryhdyttiin rakentamaan patoa Hakasalmeen, ja pato vesipumppuineen, Töölön ja Kaisaniemen yhdistävä patosilta ja kivimuurein vahvistettu patoallas valmistuivat vuonna 1849.¹⁵ Ensin täyttömaasta tuli kaupungin laitamilla sijaitseva tiheästi asuttu vuokrakasarmi-alue, josta se muuttui vähitellen halutummaksi, kun keskusta siirtyi rautatien rakentamisen

⁹ Stenius 1969, kartat 71 ja 72. Myös vuoden 1812 suunnitelma (kuva x; Stenius 1969, kartta 72) on Kocken allekirjoittama mutta sisältää merkinnät, jotka viittaavat Ehrenströmin kuvaukseen vuodelta 1812.

¹⁰ Kuvan x asemakaavakartta on vuodelta 1820, mutta esittää keisarin vuonna 1816 vahvistaman asemakaavan, jossa kanava on mukana. Ilmeisesti kanavan suhteen oltiin 1820-luvun alussa epävarmoja, koska joihinkin karttoihin se on merkitty, vaikka sen muuttamista puistoksi samaan aikaan suunniteltiin. Ks. Stenius 1969, kartat 78 a, 78 b, 81 ja 82. Kuvan x karttaa ei ole Steniuksen kartastossa.

¹¹ Pehkonen, Tuomi & Pakarinen 1987, 15, 19–21; Stenius 1969, kartat 73 ja 74.

¹² Pehkonen, Tuomi & Pakarinen 1987, 12–13, 21.

¹³ Pehkonen, Tuomi & Pakarinen 1987, 19–20; Stenius 1969, kartat 78 a & 78 b.

¹⁴ Pehkonen, Tuomi & Pakarinen 1987, 20; Pakarinen 1987, 87.

¹⁵ Pehkonen, Tuomi & Pakarinen 1987, 23–24.

myötä kohti Kluuvia. 1830- ja 1840-luvuilla rakennetut puutalot korvattiin korkeilla kivitaloilla Kluuvin toisessa rakennusvaiheessa 1880-luvulta alkaen.¹⁶

Kartat näyttävät Kluuvinlahden täyttämisen etenemisen. Kaupungininsinööri Claes Kjerrströmin laatimassa asemakaavakartassa vuodelta 1878 (kuva 4) Kluuvinlahti ulottuu vielä nykyiselle Töölönlahdenkadulle saakka.¹⁷ Lahtea täytettiin jatkuvasti ratapihan kasvaviin tarpeisiin, ja vuoden 1900 opaskartassa lahdenpohjukka on nykyisen Finlandia-talon kongressisiiven edustalla.¹⁸ Vuoden 1925 opaskartassa (kuva 5) Töölönlahden rantaviiva on jo suunnitteen nykyisellä kohdallaan lukuun ottamatta pientä koukkausta, jonka lahti tekee Finlandiatalon pohjoispäädyn edustalla.¹⁹

Kluuvinlahden täyttämisen lisäksi merkittävin Töölönlahden aluetta muovannut tekijä on ollut rautatien rakentaminen. Vuonna 1857 Kluuvin aluetta alettiin kaavoittaa rautatietä varten, lopullinen ratasuunnitelma valmistui kaksi vuotta myöhemmin, ja vuonna 1862 rata Helsingistä Hämeenlinnaan avattiin. Rautatietä varten lahden poikki rakennettiin kapea kannas, jota levennettiin myöhemmin raiteiden määrän kasvaessa.²⁰ Kartoista (kuvat 4 ja 5) näkee paitsi Töölönlahden täyttämisen etenemisen, myös sen, että raiteiden lisäksi alueella sijaitsi erilaisia rakennuksia, joita rakennettiin ja purettiin rautateiden muuttuvien tarpeiden mukaan.

Töölön- ja Taivallahden välistä kanavaa esitettiin ensimmäisen kerran vuonna 1891. Suunnitelma hylättiin seuraavana vuonna, koska sen ajateltiin häiritsevän katuliikennettä eikä sen terveydellisiä vaikutuksia pidetty suurina. Vuonna 1904 satamakapteeni O. Andstén otti ehdotuksen uudelleen esille, mutta tarkoitusta varten asetettu valiokunta vastusti sitä korkeiden kustannusten vuoksi. Kaupunginvaltuusto antoi asian rakennuskonttorin käsiteltäväksi. Rakennuskonttori laski sekä Töölönlahden pohjoisosan ja Humallahden välisen kanavan että koko Töölönlahden täyttämisen kustannukset, ja sen mielestä lahden täyttämistä koskeva kysymys olisi jätettävä riippumaan asemakaavan hahmottumisesta. Arkkitehtikerho ja Suomen Rakennusmestarien Liitto puolsivat lausunnoissaan kanavaa ja esittivät asemakaavan muutosta, joka mahdollistaisi kanavan rakentamisen. Asemakaavatoimikunta antoi oman lausuntonsa vuonna 1910. Sen mielestä kanava kaunistaisi kaupunkikuvaa, mutta se näki, ettei kallista suunnitelmaa kannattanut toteuttaa, koska Töölönlahti voitaisiin puhdistaa halvemmin tehok-

---

¹⁶ Pakarinen 1987, 87–89.

¹⁷ Helsingin kaupungin karttapalvelu.

¹⁸ Helsingin kaupungin karttapalvelu.

¹⁹ Helsingin kaupungin karttapalvelu.

²⁰ Pehkonen, Tuomi & Pakarinen, 25–26.

kaan viemärijärjestelmän avulla ja Töölön kaupunginosaa kaunistaa leveällä bulevardilla, joka tulevaisuudessa voitaisiin tarpeen vaatiessa muuttaa kanavaksi. Toimikunnan muutosehdotus hyväksyttiin ja otettiin sittemmin huomioon asemakaavassa.²¹

Töölönlahden alueen läntinen reuna muodostui Helsingin ja samalla Suomen ensimmäisen asemakaavakilpailun myötä. Kilpailu järjestettiin vuosina 1898–1900 Etu-Töölön alueesta, joka idässä rajoittui Läntiseen Viertotiehen, nykyiseen Mannerheimintiehen. Vuonna 1876 vahvistetun C. Reuterin kaavan mukaisesti alue oli jaettu laajoihin huvilatontteihin, joiden rajat määräytyivät maaston mukaan. Jo muutamaa vuotta myöhemmin sitä alettiin suunnitella kaavoitettavaksi työväestölle, ja vuonna 1883 valmistui kaupungininsinööri Otto Ehrströmin kaava.²² Lars Sonckin *Finsk Tidskriftissä* ja *Teknikernissä* vuonna 1898 julkaistu kirjoitus *Modern vandalism: Helsingfors stadsplan* kritisoi alueen suunnitelmaa, ja kirjoituksesta alkanut keskustelu asemakaavoista sai Helsingin kaupungin luopumaan vanhasta kaavasta ja järjestämään asemakaavakilpailun.²³ Kilpailuun määräaikaan mennessä tulleista yhdestätoista ehdotuksesta palkintolautakunta piti kolmea muita parempina. Ensimmäisen palkinnon saivat Gustaf Nyström ja Herman Norrmén, toisen palkinnon Lars Sonck ja kolmannen Bertel Jung, Lars Sonck ja Walter Thomé.²⁴

Yhtäkään ehdotuksista ei katsottu voivan ottaa jatkosuunnitelmien pohjaksi sellaisenaan, joten seuraavaksi Nyström ja Norrmén sekä kolmikko Jung, Sonck ja Thomé laativat uudet ehdotukset. Lopulta kaavoitustehtävä annettiin Gustaf Nyströmille ja Lars Sonckille, joiden tuli laatia yhdistetty ehdotus lopullisen asemakaavan pohjaksi.²⁵ Nyström ja Sonck allekirjoittivat ehdotuksensa vuonna 1902, kaupunginvaltuusto hyväksyi Töölön alueen asemakaavapiirustukset seuraavana vuonna ja senaatti vahvisti kaavan vuonna 1906.²⁶ Lähes viisikymmentä vuotta myöhemmin Helsingin asemakaavoituksen historiasta kirjoittaessaan Birger Brunila ei pidä kompromissia onnistuneena, vaan siinä näkyvät hänen mukaansa erityisesti eri ehdotusten virheet. Hän nostaa erikseen esiin puistojen ja aukioiden puutteen, jonka hän näkee johtuvan pyrkimyksestä asemakaavan mahdollisimman korkeaan tuottavuuteen.²⁷ Töölönlahden alueeseen vahvistettu asemakaava vaikutti lähinnä muodostamalla rakennusten rintaman ny-

---

²¹ Brunila & af Schultén 1955, 37.

²² Nikula 1981, 168–171.

²³ Brunila & af Schultén 1955, 27–28; Nikula 1995, 194.

²⁴ Nikula 1981, 176, 178.

²⁵ Nikula 1981, 178.

²⁶ Nikula 1981, 178, 187.

²⁷ Brunila & af Schultén 1955, 30.

kyisen Mannerheimintien toiselle puolelle. Mannerheimintiessä kulki selkeä raja rakennetun ja rakentamattoman tai ainakin vähemmän arvokkaana pidetyn rakennetun välillä.

2.2 Puistot ympäröivät Töölönlahden

Käyn seuraavaksi läpi, miten Töölönlahden ympärille 1900-luvun alkuun mennessä muodostuneet puistoalueet syntyivät. Helsingin vuoden 1909 opaskartassa (kuva 6) puistot ympäröivät suurelta osin Töölönlahden, Eläintarhanlahden ja Kaisaniemenlahden. Vertaamalla karttaa vuoden 2020 karttaan (kuva 7) näkee, että puistoalueet lahtien ympärillä ovat pieniä muutoksia lukuun ottamatta säilyneet. Etelässä suurin muutos on puiston jatkuminen entiselle ratapihalle, Töölönlahden länsirannalla Töölön Sokeritehtaan on korvannut Oopperatalo, lahden koillispuolelle on rakentunut Olympiastadion ympärillään olevine urheilukenttineen ja Alppilan kallioiden päälle on ilmaantunut Linnanmäen huvipuisto. Viime vuosina Töölönlahden eteläpuolelle rakennetut Töölönlahdenpuisto ja Makasiinipuisto ulottavat Keskuspuiston keskustaakka. Taustoitakseni Töölönlahden ympäristöön 1900-luvun kuluessa tehtyjä suunnitelmia käyn läpi, millainen kehitys on johtanut Hakasalmen- ja Hesperianpuiston, Eläintarhan ja Kaisaniemenpuiston syntymiseen.²⁸ Puistot olivat ensimmäisiä suunniteltuja julkisia tai puolijulkisia kaupunkitiloja Töölönlahden ympärillä, ja Töölönlahden eteläpuolelta lahdelle avautuvien maisemien kehiksenä ne ovat vaikuttaneet alueelle tehtyihin suunnitelmiin ja siihen, millaista kaupunkitilaa sinne on muodostunut.

Viheralueet ovat kuuluneet Töölönlahden ympäristöön jo pitkään. Pellot, niityt ja haat Kluuvin- ja Töölönlahden rannoilla kuuluivat Helsingin kaupunkikuvaan jo 1600-luvulla.²⁹ Kluuvinlahden kapein kohta sai nimekseen Hakasalmi molemmilla puolillaan sijainneiden hakojen mukaan.³⁰ 1700-luvun puolivälissä Helsingissä innostuttiin ulkomaisten esikuvien mukaan vesikuureista. Kauppias Myhr vuokrasi kaupungilta vuonna 1759 Töölönlahden pohjukassa olevalta suoniityltä löydetyn terveyslähteen ja rakensi paikalle kaivohuoneen. Hänellä oli vuokrattuna myös vieressä sijaitseva kaupungin tiilitehdas sekä läheinen niitty. Myhrin kuoltua vuonna 1774 hänen vuokraoikeutensa siirtyivät kauppias Anders Byströmille, joka perusti niitylle laajan puutarhan. Byströmin tontin eteläpuolella puolestaan sijaitsivat Hagelinin puu-

²⁸ Käytän puistoista vuoden 2008 oikeinkirjoitussuosittelun mukaisia nimiasuja. Asemakaavassa nimet ovat muodossa Töölönlahden puisto, Hakasalmen puisto, Hesperian puisto ja Kaisaniemen puisto. Helsingin kaupungin karttapalvelu, --, Puistot.

²⁹ Tuomi 1987, 167; Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 11; Stenius 1969, kartta 7.

³⁰ Helsingin kadunnimet 1981, 97–98.

tarha ja Christian Schwartzin plantaasi.³¹ Tontit vaihtoivat haltijaa useaan otteeseen, ja 1800-luvun alkupuolelta lähtien alueella sijaitsi ravintola, joka tunnettiin jo alkuaikoinaan Töölön ravintolana (Thölö Wärdshus) tai Töölön puutarhana (Thölö Trädgård) huolimatta sveitsiläisen ravintolanpitäjän Christian Mennin antamasta nimestä Landhaus zum Vergnügen. Ravintoloitsijat vaihtuivat, rakennuskin paloi kahdesti ja ravintola oli tunnettu milloin puistostaan, milloin musiikkiesityksistään ja tarjoamistaan kansanhuveista. 1840-luvun alussa Töölönlahden länsirannalle muodostettiin vuokra-alueita ja huvila-alue sai nimekseen Hesperia. Myöhemmin puistossa sijaitseva ravintola tunnettiin Hesperian ravintolana, kunnes vuokrasopimuksen loppuessa vuonna 1892 ravintolarakennus muutettiin kouluksi ja puistosta tuli julkinen puisto.³²

Helsingin jälleenrakennuskomitean ehdotuksesta kaupungin omistamia maita sekä Pitkänsilan pohjoispuolella että Töölössä alettiin 1820-luvulla jakaa palstoiksi, joita vuokrattiin puutarhoiksi, viljelysmaiksi, laitumiksi, teollisuusalueiksi ja huvilatonteiksi.³³ Rahallisen hyödyn lisäksi kaupungin tavoitteena oli kaunistaa kaupunkiin johtavien teiden varsia velvoittamalla vuokralaiset istuttamaan niille puita ja pensaita.³⁴ Yksi kaavoitetuista tonteista oli Hakasalmi, jonka prokuraattori Carl Johan Walleen vuokrasi vuonna 1842. Ehtona vuokraamiselle oli englantilaisen puiston perustaminen alueelle. Puutarhan lisäksi Walleen rakennutti tontille vuonna 1846 valmistuneen kaksikerroksisen asuinrakennuksen, Hakasalmen huvilan.³⁵ Lehtikirjoitusten perusteella Hakasalmen kallioiseen maisemaan istutettu puutarha herätti ihastusta. Sen kukoistus ei kuitenkaan kestänyt kauan, sillä vuonna 1859 kaupunki lohkaisi tontista palkan tulevan ratapihan käyttöön, ja rautatien rakentaminen hävitti aiemman vapaan lahtimaisen man.³⁶

Walleenin kuoltua vuonna 1867 hänen tytärpuolensa Aurora Karamzin vuokrasi Hakasalmen alueen. Karamzin kunnosti huvilan puutarhan, ja vuosien saatossa hänellä oli useampi ammatilainen suunnittelemassa puutarhaa ja huolehtimassa siitä.³⁷ Vuonna 1901 Töölön Sokeritehdas rakennutti Töölönlahden rantaan kapearaiteisen radan tehtaalta tavararatapihalle.³⁸ Kaupunginvaltuusto oli edellisenä vuonna hyväksynyt suunnitelman ehtonaan, että kaupunki voi

³¹ Tuomi 1987, 168; Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 11–13, 27–38; Liski ym. 2013, 11–12.

³² Tuomi 1987, 168, 171–174; Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 11–17; Helsingin kadunnimet 1981, 100

³³ Åström 1957, 80. Gyldenin ehdotus 1846, ”sex olika nyttotyper: villor, farmer, plantager, upplagsplatser, fiskevatten samt bostadstomter”, Åström 1957, 80.

³⁴ Tuomi 1987, 169; Liski, Ruoff & Alapeteri 2015, 13; Åström 1957, 80.

³⁵ Pakarinen 1977, 13, 15–16.

³⁶ Tuomi 1987, 170–171; Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 19–26.

³⁷ Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 41.

³⁸ Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 47.

rakentaa Hesperianpuistosta Eläintarhaan ajo- ja kävelytien, että Hakasalmen huvilan omistaja antaa luvan radan rakentamiselle ja että rata aidataan.³⁹ Kun Karamzin kuoli vuonna 1902, tontti siirtyi kaupungin haltuun ja puisto liitettiin Hesperianpuistoon, joka oli vuonna 1901 määritelty kansanpuistoksi.⁴⁰ Hakasalmen huvilasta tuli museo. Vuosina 1906–1911 se toimi Valtion Historiallisen Museon, nykyisen Kansallismuseon, näyttelytilana, ja vuodesta 1911 lähtien huvilan alakerta oli Helsingin kaupunginmuseon näyttelytiloina ja yläkerta oli vuokrattu Taideteollisuusmuseon kokoelmille, kunnes kaupunginmuseo sai rakennuksen kokonaan käyttöönsä vuonna 1928.⁴¹

Jo 1700-luvulla Helsingin kaupunki vuokrasi rakennetun kaupungin ulkopuolella olevia maitaan yksityisille puutarhamaaksi tai käytti omina hakamainaan. Kluuvinlahden itärannalta Pitkäsillalle ulottunutta niemeä kutsuttiin kaupunginhaaksi tai porvarien haaksi. Vuonna 1763 kaupunki vuokrasi maaherra Hans Henrik Boijelle osan hakamaasta puutarhamaaksi 50 vuodeksi, ja vuonna 1773 maaherra Boije vuokrasi istutuksensa eteenpäin puutarhuri Fredrik Edbomille ja tämän pojalle Erikille. Myöhemmin Edbomin vuokra-alue laajeni myös haan itäosaan ja vuokra-aikaa jatkettiin. Aluetta alettiin kutsua Edbomin plantaasiksi, ja jo 1700-luvun lopulla siitä tuli yleinen kävelypaikka. Vuonna 1826 kaupunki peruutti Edbomin vuokrasopimuksen saadakseen alueen puistokäyttöön.⁴²

Ehrenströmin asemakaavassa vuodelta 1812 niemessä on muotopuutarha, joka perustui aiemman puutarhan säännölliselle korttelirakenteelle. Kluuvin- ja Töölönlahden rannoilla puolestaan on vapaamuotoinen puisto.⁴³ Uudelleenrakentamiskomitean lopetettua toimintansa arkkitehti Carl Ludvig Engel yksinkertaisti suunnitelmaa, koska piti Ehrenströmin suunnitelmaa liian kalliina ja uskoi vapaamuotoisemman puiston myös miellyttävän kaupunkilaisia enemmän.⁴⁴ Yliopiston siirryttyä Turusta Helsinkiin puiston koillisosaan perustettiin vuonna 1829 yliopiston kasvitieteellinen puutarha.⁴⁵ Kasvitieteellisen puutarhan perustaminen jakoi puiston kahteen osaan, joten Engelin suunnitelmaa kokonaisuudessaan ei voitu toteuttaa. Puistoalue rakennettiin 1820- ja 1830-luvun taitteessa kahden eri suunnitelman mukaan, seurapuutarha Engelin uudistetun puistosuunnitelman ja kasvitieteellinen puutarha Frans Faldermanin

---

³⁹ Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning. År 1898. Jemte statistiska uppgifter för samma och föregående tid. Elfte årgången, 41–42; Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning. År 1900. Jemte statistiska uppgifter för samma och föregående tid. Trettonde årgången, 33–34.

⁴⁰ Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 47.

⁴¹ Pakarinen 1977, 23.

⁴² Pehkonen 1987, 108–110.

⁴³ Liski, Ruoff & Alapeteri 2015, 16; Donner, Silfverberg & Ryymin 2017, 20.

⁴⁴ Pehkonen 1987, 108–110; Liski, Ruoff & Alapeteri 2015, 16; Donner, Silfverberg & Ryymin 2017, 21.

⁴⁵ Pehkonen 1987, 110–111.

suunnitelman mukaan.⁴⁶ Nimensä Kaisaniemi on saanut mamselli Catharina Wahllundin mukaan, joka vuodesta 1839 alkaen piti ravintolaa kaupungilta vuokraamallaan puistoalueella. Aluksi nimellä viitattiin ravintolaan, ja myöhemmin se laajeni koko puistoalueen nimeksi.⁴⁷ Kaisaniemenpuisto on Helsingin vanhin julkinen puisto.⁴⁸

Helsingin keskuspuiston isänä pidetään Bertel Jungia, joka julkaisi *Arkitekten*-lehdessä vuonna 1911 suunnitelman Helsingin keskuspuistoksi.⁴⁹ Jung ei kuitenkaan ollut ensimmäinen, joka suunnitteli laajaa puistoa Töölönlahden ympäristöön. Jo vuonna 1851 Töölön puistoyhtiö (Thölö Parkanläggningsbolag) vuokrasi Helsingin kaupungilta Töölönlahden pohjoisrannalla sijainneet tontit Alpen, Tallberg ja Viksberg 25 vuodeksi perustaakseen vesiparannuslaitoksen ja siihen liittyvän julkisen puiston. Tavoitteena oli tarjota vähäosaisillekin mahdollisuus päästä virkistäytymään luonnon helmaan. Esikuvana toimi Tukholman Djurgården, jonka mukaan aluetta alettiin kutsua Eläintarhaksi, vaikka eläintarhaa alueelle ei koskaan perustettukaan. Puistoyhtiö tilasi suunnitelman puistoa varten Tukholman puutarhakoulun johtajan suosituksesta ruotsalaiselta puutarha-arkkitehdilta Knut Forsbergilta vuonna 1852, ja puistoa alettiin rakentaa jo samana vuonna.⁵⁰

Puiston rakentamista hidastivat niin vuonna 1853 puhjennut koleraepidemia kuin samana vuonna alkanut Krimin sota, jonka seurauksena tykistöjoukko hevosineen sijoitettiin alueelle. Helsinki–Hämeenlinna-junaradan valmistuminen vuonna 1862 jakoi puistoalueen kahtia, ja sen vuoksi yhtiö tilasi Forsbergilta uuden suunnitelman (kuva 8) vuonna 1865. Tähän suunnitelmaan liittyi myös puistoyhtiössä mukana olleen kauppaneuvos Henrik Borgströmin kustantama suunnitelma huvila-alueeksi Eläintarhan ja Pitkäsillan välille eli nykyiselle Linnunlaulun ja Eläintarhanlahden alueelle. Forsbergin suunnitelma ehdottaa alueelle neljäätoista asuinrakennusta, joita ympäröi suurempi tai pienempi maisemattyylinen puutarha. Suunnitelman ajatuksena on ranta-alueen jatkuminen puistomaisena Töölönpuistosta Pitkällesillalle.⁵¹ Myös 1860-luvun talouslama ja vuosikymmenen lopun nälkävuodet hidastivat osaltaan puiston rakentamista, kun kaikki lahjoitukset ja vapaaehtoistoiminta suunnattiin hädänalaisten auttami-

---

⁴⁶ Donner, Silfverberg & Ryymin 2017, 23.

⁴⁷ Pehkonen 1987, 111–112.

⁴⁸ Donner, Silfverberg & Ryymin 2017, 9.

⁴⁹ Ks. esim. Hangasmaa-Puska 2014, 2; Jungin julkaistu suunnitelma ARK 9/1911, 137–148.

⁵⁰ Liski ym. 2013, 14–17; Liski, Ruoff & Alapeteri 2015, 19; Tuomi 1987, 175–177.

⁵¹ Liski ym. 2013, 17–19; Liski, Ruoff & Alapeteri 2015, 18, 22, 25–27.

seen. Vesiparannuslaitosta ei puistoon lopulta koskaan rakennettu. Vastoinikäymisistä huolimatta puisto vähitellen rakentui, ja siitä tuli suosittu retkeilykohde.⁵²

Töölön puistoyhtiön tekemän vuokrasopimuksen päättyessä vuoden 1876 lopussa puisto siirtyi Helsingin kaupungille.⁵³ Samassa yhteydessä kaupunki osti Henrik Borgströmiltä Forsbergin huvila-alesuunnitelman Töölönpuiston ja Pitkäsillan väliselle alueelle vuodelta 1865, ja kaupunginvaltuusto hyväksyi sen alueen tonttijaoksi alueen käyttöä pohtimaan asetetun valio-kunnan ehdotuksen mukaisesti, jos rautateille aiemmin luovutetut osat huvila-alueesta saataisiin takaisin kaupungin haltuun. Valiokunta piti suunnitelman vahvuutena sitä, miten se toimi välittäjänä asutun kaupungin ja puiston välillä.⁵⁴ Huvilat rakennettiin 1880-luvulla ja 1890-luvun alussa.⁵⁵ Osa Töölönpuiston alueesta siirtyi vuoden 1876 alusta alkaen Suomen Puutarhayhdistyksen hallintaan.⁵⁶ Viimeistään 1880-luvulla aluetta kutsuttiin yleisesti Eläintarhaksi, ja virallisesti nimi vahvistettiin vuonna 1909.⁵⁷

Helsingin kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin suunnitelma ”Förslag till Parkanläggning å Djurgårds- Hesperia- och Hagasundsområdena samt Reglering af Tölö- Djurgårds- och Kaisaniemivikens stränder” vuodelta 1904 esittää Töölölahden ympärillä sijaitsevat puistot yhtenäisenä vyöhykkeenä. Puistot ovat yhteydessä toisiinsa puilla reunustettujen puistoteiden välityksellä. Esitetty puistovyöhyke jatkuu hieman nykyisen Nordenskiöldinkadun pohjoispuolelle.⁵⁸ Olsson jatkoi alueen suunnittelua, ja vuonna 1910 valmistui yhdessä puutarhalautakunnan kanssa laadittu uusi ehdotus (kuva 4), jossa erona kuuden vuoden takaiseen suunnitelmaan Eläintarhanlahden pohjoispuolen huvila-alue on muutettu puistoksi ja Reijolan (Grejus) alueella on varaus stadionille.⁵⁹

Kaupungin asemakaava-arkkitehti Bertel Jung kehitti edelleen Töölön puistoyhtiön, Svante Olssonin ja puutarhalautakunnan ajatuksia suuresta yhtenäisestä puistoalueesta. Jung aloittaa Arkitecten-lehdessä vuonna 1911 julkaistun artikkelinsa ”Förslag till Centralpark för Helsingfors, omfattande Kaisaniemi, Hagasund, Hesperia, Djurgården samt södra delen av Grejus

⁵² Liski ym. 2013, 19; Tuomi 1987, 176.

⁵³ Liski ym. 2013, 25.

⁵⁴ Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1875–1878, 233–236; Liski ym. 2013, 26–27.

⁵⁵ Liski, Ruoff & Alapeteri 2015, 29.

⁵⁶ Liski ym. 2013, 25–27; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1875–1878, 29–33, 109–111. Itse yhdistys perustettiin vuonna 1881, mutta yhdistyksen perustamiseksi perustettu toimikunta sai toivomansa alueet käyttöönsä jo vuonna 1876.

⁵⁷ Helsingin kadunnimet 1981, 93–94. Nimi Djurgården esiintyy tosin jo Forsbergin vuoden 1865 huvila-alesuunnitelmassa, jossa on teksti ”Plankarta till Indelning af Villatomter emellan Långa Bron och Djurgården, Helsingfors 1865”. Kuva suunnitelmasta, Liski ym. 2013, 28.

⁵⁸ Stenius 1969, kartta 195; Liski ym. 2013, 41–43.

⁵⁹ Liski ym. 2013, 42–43.

skogsmarker” mainitsemalla suunnitelmansa perustuvan Olssonin aiemmille suunnitelmille.⁶⁰ Maunu Häyrynen tuo esiin Jungin ja Olssonin suunnittelutavan eron: Jung teki laajalaisempia ratkaisuja, kun taas Olsson suunnitteli yksityiskohtaisesti.⁶¹ Vuonna 1911 hajotettiin asemakaavatoimikunta ja puutarhalautakunta ja niiden tehtävät siirrettiin vastaperustetulle kaupungin yleisten töiden hallitukselle sekä kaupungin rakennuskonttorin uusille osastoille. Kaupungininsinööri valittiin uuden hallituksen puheenjohtajaksi ja asemakaava-arkkitehdistä tuli asemakaavaosaston johtaja.⁶² Kaupungin puistojen suunnittelusta tuli enenevässä määrin myös arkkitehdin toimenkuvaan kuuluva tehtävä.⁶³

Jo Jungin suunnitelman nimi kertoo ehdotetun puistoalueen laajuuden. Verrattuna Olssonin suunnitelmiin puistoalue jatkuu pidemmälle pohjoiseen, Reijolan metsiin Pasilan ja Läntisen Viertotien välissä, kuten Jung selostuksessaan kirjoittaa.⁶⁴ Varsinaisen keskuspuiston on tarkoitus liittyä viherkaistaleiden kautta pohjoisessa Oulunkylän kartanon maihin ja jatkaa sieltä Vantaanjoen vartta etelään leventyen isommaksi puistoksi kaupungin mailla Sörnäisten radan pohjoispuolella ja yhdistyä sitten kapeampien kaistaleiden välityksellä Eläintarhan koillisosiin.⁶⁵ Jungin lisäys Olssonin ja puutarhalautakunnan puistoon oli siis metsien ja niittyjen liittäminen osaksi puistoa.⁶⁶ Kuten nimestä keskuspuisto kuulee, yhtenä Jungin esikuvana on New Yorkin Central Park, mutta hän mainitsee selostuksessaan myös Wienin Wald- und Wiesengürtelin sekä Bostonin ja Chicagon puistot.⁶⁷

Jung perustelee suunnitelmaansa puistojen suurella merkityksellä kaupunkilaisten hyvinvoinnille kaupunkien kasvaessa. Puistot tarjoavat kaikille mahdollisuuden nauttia ulkoilmasta viihtyisässä ympäristössä. Puistoalueiden on oltava riittävän suuria ja yhteydessä muihin viheralueisiin, niin että läpikulkuliikennettä on mahdollisimman vähän. Jung pitää tärkeänä, että kaupunkiin varataan toisiinsa liittyviä alueita, joilla rakentaminen myös vastaisuudessa kielletään, jotta kaupunkilaisilla säilyy yhteys luontoon.⁶⁸ Puiston kahteen osaan jakavan radan vaikutusta Jung pyrkii vähentämään radan yli ja ali kulkevilla teillä, jotka yhdistävät puistonpuolikkaat toisiinsa.⁶⁹ Töölön- Kaisaniemen- ja Eläintarhanlahden lisäksi keskuspuistosta on yh-

---

⁶⁰ Jung 1911, 137.

⁶¹ Häyrynen 1994, 183.

⁶² Brunila & af Schultén 1955, 41.

⁶³ Häyrynen 1994, 81–82.

⁶⁴ Jung 1911, 142.

⁶⁵ Jung 1911b, kartta s. 139, Jung 1911a, 99, kuva 6 s. 97.

⁶⁶ Häyrynen 1994, 180.

⁶⁷ Jung 1911b, 139–140, 142–143, 146.

⁶⁸ Jung 1911b, 137–139.

⁶⁹ Jung 1911b, 142–143.

teys merenrantaan Hesperiankatujen välisen puiston kautta Taivallahdelle sekä puistokaistaleiden kautta luoteessa Huopalahdelle ja koillisessa Vanhankaupunginlahdelle.⁷⁰

Jungin puistosuunnitelmassa Töölönlahden rannat on muotoiltu säännöllisiksi ja Töölönlahden pohjoispää on erotettu omaksi lampimaiseksi osakseen rakentamalla lahden pohjoispään halki oikotie Eläintarhan huviloille ja eteläiseen Kallioon. Tähän lahden pohjoisosaan Jung ehdottaa myös pientä saarta.⁷¹ Vuonna 1912 Jung teki ehdotuksestaan uuden version (kuva 10), joka esiteltiin *Arkitekten*-lehdessä seuraavana vuonna.⁷² Siinä Töölönlahti on muotoiltu säännölliseksi ovaaliksi täyttämällä sen kaakkoisosa rautatien tulevia tarpeita ajatellen. Puisto on myös saanut monumentaalisen pääsisäänkäynnin Runeberginkadun, Läntisen Viertotien ja Helsinginkadun risteykseen (kuva 11). Lahden pohjoispäätyyn jo aiemmassa suunnitelmassa ehdotetut saari ja oikotie ovat pääpiirteiltään samanlaiset kuin siinäkin.⁷³ Kaupunginvaltuusto päätti vuonna 1914 varata Jungin suunnitelmassaan ehdottamat alueet keskuspuiston paikaksi.⁷⁴

2.3 Teollisuutta ja kulttuuria Töölönlahdella

Puistojen lisäksi teollisuus on pitkään kuulunut Töölönlahden maisemaan. Lahden rannalle perustettiin tiiliruukki jo 1600-luvulla, mutta se ei ehtinyt toimia kuin kymmenisen vuotta, kun vuoden 1654 suurpalo aiheutti sen, ettei tiilen kaltaiseen kalliiseen rakennusmateriaaliin ollut enää varaa. Ruukkia tarvittiin jälleen 1740-luvulla, kun Suomenlinnaa ryhdyttiin rakentamaan. Tiiliruukin vuokrannut kauppias Feodor Kiseleff siirsi vuonna 1823 Aleksanterinkadun varrella sijainneen sokeritehtaansa tiiliruukin viereen Töölönlahden länsirannalle, kun Helsingin uudelleenrakennuskomitea halusi paloalttiiden tehtaiden siirtyvän pois kaupungin keskustasta.⁷⁵ Vähitellen tehtaasta kasvoi Töölönlahden rantamaisemaa hallitseva kokonaisuus korkeine piippuineen (kuva 12). Kiseleffin naapurissa toimi saippua- ja kynttilätehdas vuodesta 1858 alkaen.⁷⁶ Kaasutehdas puolestaan toimi nykyisen Postitalon paikalla olevassa korttelissaan 1860-luvulta 1910-luvun alkuvuosiin saakka (kuvat 43 ja 44).

Kulttuurirakennuksien sijoittaminen Töölönlahden ympäristöön alkoi jo 1900-luvun alussa. Ensimmäinen museo alueella oli jo aiemmin mainittu Hakasalmen huvila. Sitä viistosti vasta-

⁷⁰ Jung 1911b, 144, 147, kartta s. 139.

⁷¹ Jung 1911b, 145–146.

⁷² Den föreslagna Centralparken i Helsingfors 1913, 58–61, kuvat s. 54–56.

⁷³ Den föreslagna Centralparken i Helsingfors 1913, kuva s. 54.

⁷⁴ *Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1914*, 59–61.

⁷⁵ Tuomi 1987, 167–169; Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 13–14.

⁷⁶ Liski, Ruoff & Saarikko 2010, 29–30.

päätä silloisen Lätisen Viertotien toisella puolella olevaan kortteliin valmistui Kansallismuseo Herman Geselliuksen, Armas Lindgrenin ja Eliel Saarisen vuosina 1901–1902 järjestetyn kilpailun voittaneen ehdotuksen pohjalta vuonna 1910. Museon paikaksi suunniteltiin ensin Siltavuorta ja sen jälkeen Tähtitorninmäkeä, ja muistakin sijoituspaikoista keskusteltiin, ennen kuin museo päätettiin rakentaa Töölöön, Tunturilaakson huvila-alueelle. Museon tulevalta paikalta purettiin Tallgrenin villoiksi kutsutut kaksikerroksiset puurakennukset, joissa oli asunut lähinnä rautateiden työntekijöitä. Yleisölle museo avautui sisustuksen ja näyttelyiden rakentamisen ja pihan viimeistelyn jälkeen vuonna 1916.⁷⁷

Helsingin kaupungin yleisten töiden hallituksen asettama valiokunta suositteli Kansallismuseon tuntumaan julkisten rakennusten vyöhykettä vuonna 1916. Arkkitehtien Armas Lindgren, Bertel Jung ja Hugo Lindberg sekä insinööri Jalmar Castrénin muodostama valiokunta oli saanut tehtäväkseen pohtia musiikkiopiston, oopperatalon ja näyttelyrakennuksen tonttikysymyksiä. Omasta aloitteestaan valiokunta otti käsiteltäväkseen myös keskuskirjaston, taideteollisuusmuseon sekä ylemmän taideteollisuus- ja käsityöläiskoulun sijoittamisen XIII:een kaupunginosaan.⁷⁸ Kuten Riitta Nikula tuo esiin, uuden suunnitelman tarkoituksena oli luoda Etu-Töölöön melkoinen monumentaalikeskus, kun ottaa huomioon, että siellä jo ennestään sijaitsivat juuri avautunut Kansallismuseo, Helsingin Kaupunginmuseo Hakasalmen huvilassa ja Pohjalaisten osakuntien osakuntatalo.⁷⁹ Valiokunnan suunnitelmat eivät toteutuneet lukuun ottamatta Helsingin Konservatoriota, nykyistä Sibelius-Akatemiaa, joka sekin valmistui vasta vuonna 1931.⁸⁰

Eduskuntatalon sijoituspaikaksi vahvistui nykyinen paikka Mannerheimintien varrella niin sanotulla Oopperan tontilla vuonna 1923 järjestettyä eduskuntatalon sijoituskilpailua seuranneen eduskuntatalolautakunnan päätöksen myötä. Oopperan tontti sai kilpailussa vasta kolmannen sijan, mutta ensimmäisen ja toisen sijan saaneet Tähtitorninmäen tontti ja Laivatelakan tontti Etelärannassa eivät sopineet Helsingin kaupungille. Pro gradu -tutkielmassaan eduskuntatalohanketta tutkinut Inkeri Suutari tulkitsee, että Oopperan tonttiin päädyttiin, koska se oli nopeasti saatavilla. Toisaalta sen valintaa puolsi myös mahdollisuus rakentaa itsenäiselle Suomelle uusi monumentaalinen keskus.⁸¹ Ennen kuin Eduskuntataloa voitiin alkaa rakentaa, kaupungin ja valtion piti päästä yhteisymmärrykseen tontin rajoista, rakennusoikeu-

---

⁷⁷ Kopisto 1981, 8–11, 17–18, 66, 70–80.

⁷⁸ Nikula 1981, 198–199.

⁷⁹ Nikula 1981, 200.

⁸⁰ Ratia 2006, 9.

⁸¹ Suutari 2011, 35–39.

desta ja hinnasta. Vuonna 1923 alkaneet neuvottelut saatiin lopulta päätökseen kolme vuotta myöhemmin.⁸² Eduskuntatalo toteutettiin arkkitehtitoimisto Borg–Sirén–Åbergin vuoden 1924 arkkitehtuurikilpailun voittaneen ehdotuksen pohjalta J. S. Sirénin vastatessa suunnittelusta kilpailun jälkeen. Talo valmistui vuonna 1931.⁸³

3 SUUNNITELMIA JULKISEKSI KAUPUNKITILAKSI

Töölönlahden eteläosan ympäristön muotoutumiseen on vaikuttanut se, millaisia rakennuksia alueelle on rakennettu, miten rakennukset on sijoitettu ja millaisia liikennratkaisuja on tehty. Toteutetut suunnitelmat eivät kuitenkaan paljasta kaikkea, sillä kuten Tuukka Haarni huomauttaa, ”-- kaupunki koostuu paitsi rakennetusta ja suunnitellusta, myös siitä mitä on suunniteltu, muttei koskaan toteutettu”.⁸⁴ Tarkastelen seuraavaksi alueelle 1900-luvun kuluessa tehtyjä suunnitelmia keskittyen siihen, millaista julkista kaupunkitilaa ne ehdottavat ja miten Töölönlahden eteläpuolinen alue niissä liittyy ympärillä oleviin puistoihin. Minua kiinnostaa erityisesti, mitä suunnitelmat ehdottavat Rautatieaseman pohjoispuolelle radan ja Mannerheimintien väliin, nykyisen Kansalaistorin ympäristöön. Eduskuntatalon valmistumisen jälkeisissä suunnitelmissa kiinnitän huomiota siihen, miten Eduskuntatalon ympäristö on muotoiltu. Käsittelen myös ehdotusten liikennratkaisuja, koska ne vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millainen kaupunkitila niiden ympärille muodostuu. Käsittelimäni suunnitelmat eivät ole luonteeltaan samanlaisia, sillä osassa raja-alue on huomattavasti laajempi, kun taas toiset ovat yksityiskohtaisempia suunnitelmia pienemmästä alueesta. Suunnitelmista näkee kuitenkin, miten alue jakaantuu aukioihin, katuihin, rakennuskortteleihin ja puistoon, joten ne sopivat erilaisuudestaan huolimatta aineistokseni.

3.1 Ensimmäisestä yleiskaavasta täytettyyn Töölönlahteen

Bertel Jungin keskuspuistosuunnitelma liittyy hänen Stor-Helsingfors-suunnitelmaansa, jota voidaan pitää Helsingin ensimmäisenä yleiskaavana, sillä siinä kaupungin eri osien käyttötarkoitus on ensimmäistä kertaa määritelty.⁸⁵ Suunnitelma julkaistiin *Arkitekten*-lehdessä vuonna

---

⁸² Suutari 2011, 46–47; Nikula 1981, 205–206.

⁸³ Suutari 2011, 41, 45; Ekelund 1962, 114; Nikula 1998, 181.

⁸⁴ Haarni 2000, 122.

⁸⁵ Brunila 1945, 6; *Helsingin yleiskaavaehdotus 1960*, 15–16; Mikkola 1984, 53. Tarkalleen ottaen Kirmo Mikkola kutsuu Jungin suunnitelmaa Helsingin keskuspuistoksi ensimmäiseksi yleiskaavaksi. Keskuspuistosuunnitelma ja Stor-Helsingfors-suunnitelma ovat käytännössä sama suunnitelma, joka on julkaistu kahdessa osassa, ensimmäisen hahmotellessa Helsingin laajentumismahdollisuuksia ja toisen keskittyessä ehdotetun puistoalueen tarkempaan kuvailuun ja perusteluun.

1911.⁸⁶ Jung oli maaliskuussa 1908 aloittanut työnsä Helsingin kaupungin ensimmäisenä asemakaava-arkkitehtinä.⁸⁷ Suunnitelmassaan Jung hahmottelee Helsingin laajentumismahdollisuuksia ja liikenneyhteyksiä uusille alueille.⁸⁸ Keskuspuistosuunnitelman selostuksen yhteydessä julkaistussa laajemmassa kartassa Jung on osoittanut käyttötarkoituksen kaupungin eri osille jakaen kaupungin maa-alan asuinkortteleihin, huvila-alueisiin, tehdas- ja varastoalueisiin sekä puistoihin (kuva 13).⁸⁹ Töölönlahden alueen kehittymisen kannalta keskeisintä Jungin Stor-Helsingfors-suunnitelmassa on jo aiemmin esittelemäni ajatus keskuspuistosta.

Puistoalueen historiaa käsitellessäni kuvailin jo Jungin suunnittelemaa keskuspuistoa, mutta nyt kiinnitän huomioni siihen, miten puisto ja rakennettu ympäristö liittyvät toisiinsa Jungin puistosuunnitelman toisessa versiossa vuodelta 1912 (kuva 10).⁹⁰ Puistojen ympäröimälle Töölönlahdelle pääsee etelästä Läntisen Viertotien varresta heti Hakasalmen huvilan pohjoispuolelta pitkin puistotietä, joka lahden edustalla jakautuu sen länsi- ja itärantaa kulkevaan puistotiehen. Keskuspuiston pääsisäänkäynti (kuva 11), jonka puistojen kehitystä käsitellessäni mainitsin, sijaitsee puiston katkaisevan Töölön Sokeritehtaan tontin pohjoispuolella. Rautatien ja Läntisen Viertotien rajaamat Hakasalmen- ja Hesperianpuisto ovat tiiviisti rakennetusta alueesta selvästi rajautuvia puistoja, jotka Sokeritehtaan ja Töölönlahden välissä olevan puistotien kautta ovat yhteydessä laajempaan puistoalueeseen. Pääsisäänkäynti pohjoisempana puolestaan on esimerkki rakennetun alueen ja puiston rajalla olevasta julkisesta kaupunkitilasta, jonka näen Töölönlahden alueelle ominaisena.

Helsinginkadun ja Läntisen Viertotien risteyksessä on ympyrän kaaren ja Läntisen Viertotien rajaama liikenneaukio, jolta viertotie jatkuu luoteeseen ja uusi puistotie jatkuu samansuuntaisena kuin Hesperiankatujen ja liikennetorin välinen osuus viertotietä, joten puiston sisäänkäynti näkyy etelästä tultaessa jo kaukaa. Puistotien päässä on paikka monumentaaliselle rakennukselle mäen päällä, ja puistotien varressa on tilaa myös muille julkisille rakennuksille. Jung on tehnyt sisäänkäynnistä kaksi erilaista versiota, joista toisessa puistotien ympärillä on enemmän rakennuksia (kuva 11) ja toisessa osa puistotien itäpuolesta on jätetty rakentamatta ja sen reunaan on sijoitettu jäykästi muotoiltuja puutarha-alueita, joiden jälkeen alkaa metsäisempi puisto. Sisäänkäynnin muodostaman julkisten alueiden keskittymän lisäksi Eläintarhan

---

⁸⁶ Jung 1911a.

⁸⁷ Nikula 1981, 107.

⁸⁸ Jung 1911a.

⁸⁹ Jung 1911b, kartta s. 139. Luonnosmaisempi versio kartasta on julkaistu Stor-Helsingfors-suunnitelman yhteydessä, Jung 1911a, kuva 7, s. 98.

⁹⁰ Jung 1911b.

huvila-alueen paikalle suunnitellun puiston yhteyteen on varattu paikkoja julkisille rakennuksille.⁹¹

Vuonna 1915 julkaistiin Eliel Saarisen *Munkkiniemi–Haaga ja Suur-Helsinki. Tutkimuksia ja ehdotuksia kaupunkijärjestelyn alalta*, joka oli tilaustyö Munkkiniemen ja Haagan maa-alueet omistavalle M. G. Stenius Oy:lle.⁹² Munkkiniemen ja Haagan tarkkojen suunnitelmien lisäksi julkaisussa esitellään Saarisen ehdotus Suur-Helsingin asemakaavaksi (kuva 14), jossa Töölönlahden muotoilu ja puistoalueet noudattavat Jungin edellä kuvattua suunnitelmaa.⁹³ Julkaisun esipuheessa Saarinen tuo esiin Bertel Jungin osallistumisen suunnitteluun yhteyksien järjestämiseksi Munkkiniemi–Haagan ja kaupungin maiden välille ja liikennejärjestelmää koskevan ehdotuksen laatimiseen sekä kiittää Jungia neuvoista.⁹⁴ Läntinen viertotie toimii ehdotuksessa pääliikennereittinä luoteeseen, ja sitä kulkevat muiden ajoneuvojen lisäksi raitiotie ja jo Jungin vuonna 1911 ehdottama esikaupunkirata, kun taas autoille on varattu oma valtaväylä Sokeritehtaan tontin vierestä Jungin suunnitteleman keskuspuiston pääsisäänkäynnin luota pohjoiseen Pasilan länsipuolelle, mistä se haarautuu länteen ja itään.⁹⁵

Kolme vuotta myöhemmin ilmestyi Saarisen ja Jungin *Pro Helsingfors* -suunnitelma, jonka puolestaan kustansi kauppaneuvos Julius Tallberg.⁹⁶ Molemmat suunnitelmat syntyivät siis yksityisten rahoittajien toimesta. *Pro Helsingfors* julkaistiin Jungin nimellä, vaikka Suur-Helsingin asemakaavaehdotuksen laatijoista julkaisussa ensimmäiseksi nimetään Saarinen, kuten Nikula huomauttaa.⁹⁷ Alun perin Eliel Saarisen, Einar Sjöströmin ja Bertel Jungin oli tarkoitus tehdä suunnitelma yhdessä, mutta kansalaissodan syttymisen vuoksi Saarinen jatkoi suunnitelman tekemistä yksin ja Jung kirjoitti sen selostuksen.⁹⁸ Jung korostaa Tallbergin roolia paitsi suunnitelman tilaajana, myös ideoijana. Jungin mukaan suunnitelman lähtökohdaksi oli Tallbergin ajatus Töölönlahden täyttämisestä ja keskusrautatieaseman siirtämisestä nykyiseen Pasilaan.⁹⁹ Tallbergin osuutta pidettiin myöhemminkin merkittävänä, sillä esimerkiksi *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotuksessa* vuodelta 1932 Berndt Aminoff viittaa *Pro Helsingfors* -suunnitelmaan Tallberg–Saarisen suunnitelmana samoin

---

⁹¹ Den föreslagna Centralparken i Helsingfors 1913, 59–61.

⁹² Saarinen 1915.

⁹³ Saarinen 1915, liite Suur-Helsingin asutuskava sivujen 72 ja 73 välissä.

⁹⁴ Saarinen 1915, sivunumerointi alkaa vasta esipuheen jälkeen.

⁹⁵ Saarinen 1915, 68–69, esikaupunkiradasta s. 72–73, liite Liikennekaava sivujen 68 ja 69 välissä.

⁹⁶ Jung 1918.

⁹⁷ Jung 1918, 1; Nikula 1981, 106.

⁹⁸ Jung 1918, 5–6; Mikkola 1984, 73.

⁹⁹ Jung 1918, 4–5.

kuin Yrjö Lindegren ja Erik Kråkström suunnitelmansa *Helsingin keskus: Keskusalueen asemakaavaehdotus 1954* selostuksessa.¹⁰⁰

Pro Helsingfors -suunnitelmassa (kuva 15) siirtämällä rautatieasema Pasilaan ja täyttämällä Töölönlahti ja Eläintarhanlahti kaupungin läntiset ja itäiset osat on yhdistetty toisiinsa. Keskelele kaupunkia Saarinen ehdottaa Kuningasavenytä, kolme kilometriä pitkää ja 90 metriä leveää pääväylää. Kamppiin, nykyisen Lasipalatsin paikalle Saarinen on sijoittanut kaupungintalon ja raatihuoneentorin. Kuningasavenyn ja itään jatkettujen Hesperiankatujen risteyksessä on laajempi julkisten rakennusten keskittymä, joka levittäytyy Kuningasavenyn molemmille puolille Hesperiankatujen varteen.¹⁰¹ Kuten Eva Johansson tuo esiin, Jungin vuonna 1916 Hesperiankatujen varsille ehdottamat julkiset rakennukset ovat siirtyneet hiukan idemmäs.¹⁰² Kuningasaveny ympärillään olevine kortteleineen peittää alleen Töölönlahden lisäksi osan keskuspuistolle varatusta alueesta. Kuningasavenyn molemmilta puolilta alkavat kapeat pohjoiseen jatkuvat puistosuikaleet, jotka vielä kapeampien käytävien kautta yhdistyvät koillisessa ja luoteessa laajempiin viheralueisiin, jotka Jungin aiempia suunnitelmia mukaillen ovat yhteydessä toisiinsa muodostaen rengasmaisen kokonaisuuden. Keskuspuiston pienentymistä etelässä kompensoi laaja yhtenäinen rantapuisto lännessä, ja muutenkin puistovyöhyke on mahdollisuuksien mukaan ulotettu rantaan.¹⁰³

Saarisen suunnitelmassa korttelit ja puistot ovat pääsääntöisesti selvärajaisia. Yksittäiset julkiset rakennukset sijoittuvat puistoalueen reunalle sinne avautuen. Esimerkiksi Hesperiankatujen julkisten rakennusten keskittymän itä- ja länsireunojen rakennukset sijoittuvat laajempien pohjoiseen ja etelään jatkuvien puistoalueiden reunaan, kun muiden keskittymän rakennusten taustalla rakennuskorttelit jatkuvat. Rautatientori on jaettu istutuksilla osiin. Ilman radan ja Töölönlahden kaupungin kahteen osaan jakavaa vaikutusta Saarinen on voinut muotoilla korttelit ja puistoalueet tahtonsa mukaan, eikä ratapihan ja Mannerheimintien väliin jäävää hankala kiilanmuotoista aluetta tarvitse miettiä.

Jung toteaa selostuksessaan ehdotuksen Suur-Helsingin asemakaavaksi olevan ”herätyskirjoitus”, keskustelunavaus kaupungin asemakaavakysymyksen pohtimiseksi.¹⁰⁴ Sellaisena se toimikin, sillä vuonna 1919 valtioneuvosto asetti komitean selvittämään ratapihakysymystä, jon-

¹⁰⁰ Aminoff 1932, 14; Lindegren & Kråkström 1955, 6.

¹⁰¹ Jung 1918, 12–17; liite Suur-Helsingin asemakaavan ehdotus.

¹⁰² Johansson 2018, 107.

¹⁰³ Jung 1918, 17–18; liite Suur-Helsingin asemakaavan ehdotus.

¹⁰⁴ Jung 1918, 4.

ka Saarisen suunnitelma oli herättänyt. Kesäkuussa 1922 valmistuneessa mietinnössään komitea vastustaa lähinnä taloudellisista syistä keskusaseaman siirtämistä ja ehdottaa nykyisen ratapihan laajentamista länteen ja järjestelyratapihan sijoittamista Pasilaan.¹⁰⁵ Kaupungin asemakaavaosasto otti yleisasemakaavassaan vuodelta 1923 komitean näkemyksen huomioon säilyttämällä keskusaseaman paikallaan ja ehdottamalla Pasilaan uutta suurta läpikulkuasemaa radan päälle, suurta järjestely- ja tavararatapihaa pääradan ja rantaradan välille ja täytetyn Töölönlahden päälle keskikaupungin tarpeita tyydyttävää tavara-asemaa.¹⁰⁶

Samaan aikaan, kun asemakaavaosasto teki omaa suunnitelmaansa, syntyi ajatus ratapihaan rajoittuvia kaupunginosia koskevan asemakaavakilpailun järjestämisestä.¹⁰⁷ Kilpailu päätettiin järjestää, ja Helsingin kaupunginvaltuusto vahvisti kilpailuohjelman helmikuussa 1924.¹⁰⁸ Sekä kaupunki että valtio osallistuivat kilpailun kustannuksiin.¹⁰⁹ Kilpailuohjelmassa päätettäväksi määriteltiin ratapihaan rajautuvan alueen järjestely ja kaupungin liikekeskuksen laajentaminen pohjoiseen ja luoteeseen. Ohjelmassa on pitkä lista huomioon otettavia seikkoja, joista Töölönlahden eteläosaa ajatellen merkittävimmät ovat vaatimus asemarakennuksen säilyttämisestä paikallaan, valtiopäivätalolle varatun paikan huomioiminen ja keskuspuiston supistamisen välttäminen.¹¹⁰ Kilpailun voitti Oiva Kallio, jonka ehdotusta palkintolautakunta suositteli pohjaksi suunnittelun jatkamiselle.¹¹¹ Asemakaavakilpailun keskiosien suunnittelu annettiin Oiva Kallion tehtäväksi ja muiden alueiden suunnittelu ja asemakaavatyön teknillisen puolen ylivalvonta ja lopullisen asemakaavaehdotuksen teknillinen suoritus rakennuskonttorin asemakaavaosastolle.¹¹²

Oiva Kallion kilpailuehdotuksessa (kuvat 16 ja 18) kaupungintalo on sijoitettu muista ehdotuksista poiketen Heikinkadun päätteeksi. Suuren rakennuskokonaisuuden eteläsivu muodostaa pääteen Heikinkadulle, kun taas pohjoisjulkisivu on suunnattu eduskuntataloa reunustavalle aukiolle, jolta alkaa pohjoiseen suuntautuva uusi puistokatu. Korttelit puistokadun molemmin puolin on aseteltu symmetrisesti, ja ratapiha-aluetta reunustavat kapeat ja pitkät radan suuntaiset rakennuskorttelit. Kaupungintalon eteläpuolella on neliönmuotoinen liikennetori,

---

¹⁰⁵ Brunila 1962, 38.

¹⁰⁶ Brunila 1962, 38, kuva s. 41.

¹⁰⁷ Brunila 1962, 40.

¹⁰⁸ Kilpailuohjelma Helsingin ratapihaan rajoittuvan kaupunginalueen järjestelyä varten, Arkkitehtuurimuseo/kilpailuarkisto.

¹⁰⁹ Aminoff 1932, 18–19.

¹¹⁰ Kilpailuohjelma Helsingin ratapihaan rajoittuvan kaupunginalueen järjestelyä varten, Arkkitehtuurimuseo/kilpailuarkisto.

¹¹¹ Töölön asemakaavakilpailu Helsingissä 1925, 42.

¹¹² Aminoff 1932, 29–30.

jota kaakossa reunustavat Heikinkadun molemmilla puolilla kohoavat tornitalot. Läntinen Viertotie kulkee eduskuntatalon aukiota ylempänä, kun taas aukion itäpuolelta pohjoiseen kulkeva uusi tie on aukion kanssa samassa tasossa. Pohjoisempana Hesperiankatujen jatke johtaa radan yli itään. Kallion suunnitteleminen rakennuskorttelien alle jäävät niin Hesperian- kuin Hakasalmenpuistot mutta toisella puolella rataa Kaisaniemenpuisto yhdistyy nykyiseen Tokoinrantaan, kun Eläintarhanlahti on täytetty.¹¹³

Vuonna 1927 valmistui Oiva Kallion lopullinen ehdotus (kuva 17).¹¹⁴ Kaupungin ja valtion-rautateiden alueiden välistä rajaa on etelässä siirretty kilpailuohjelman kartan rajasta hieman lännemmäs ja pohjoisempana Eläintarhan kohdalla vastaavasti idemmäs, mikä on aiheuttanut muutoksia kaupungintalokorttelin sijaintiin ja kokoon sekä eduskuntatalon tontin sijaintiin. Asemarakennusta on jatkettu länteen ja sen länsipuolelle on sijoitettu autotori kilpailussa toiselle sijalle tulleiden Birger Brunilan ja Sigurd Frosteruksen ehdotuksen mukaisesti.¹¹⁵ Kaupungintalo sijaitsee uudessakin ehdotuksessa Kaupungintalontoriksi nimetyn liikennetorin ja Eduskuntatalontorin välissä, mutta matala pylväsaieilla koristettu rakennus Kaupungintalontorin luoteislaidalla on vaihtunut 16-kerroksiseksi torniksi. Sitä vastapäätä ovat Heikinkadun reunoilla jo aiemmin ehdotetut tornit. Aukion koillislaidalla on aseman jatkeena oleva liiketalojen rivistö, joiden paikalle postitaloa alun perin suunniteltiin, ja niitä vastapäätä lounaislaidalla postitalo, joka postihallituksen toivomuksesta sai asemasta erillisen tontin.¹¹⁶

Julkisista rakennuksista Kampin alueelle on sijoitettu postitalon lisäksi poliisitalo ja konserttitalo. Eduskuntataloa vastapäätä Eduskuntatalontorin toisella puolella uuden Liikennekadun varressa on julkisivultaan kovera julkinen rakennus, etelässä kaupungintalokortteli ja pohjoisessa kaksi liikerakennusta reunustamassa kilpailuehdotukseen verrattuna eteläpäästään hieman kavennutta puistoa Läntisen Viertotien ja Liikennekadun välissä. Hesperiankatujen ja niiden jatkeen ja puistokadun risteyksessä on neliönmuotoinen aukio, Hesperiantori, jota reunustavat 12-kerroksiset julkiset rakennukset.¹¹⁷ Kaupungintaloa lukuun ottamatta Kallio on sijoittanut julkiset rakennukset suunnilleen samoihin paikkoihin kuin Saarinenkin. Osin ra-

---

¹¹³ Töölön asemakaavakilpailu Helsingissä 1925, 25–27, kuvat s. 15–18, 21.

¹¹⁴ Brunila 1962, 42.

¹¹⁵ Helsingin keskustan asemakaava 1927, 141; toisen palkinnon saajat Töölön asemakaavakilpailu Helsingissä 1925, 42, kuva Brunilan ja Frosteruksen ehdotuksesta s. 19.

¹¹⁶ Helsingin keskustan asemakaava 1927, 141–142.

¹¹⁷ Helsingin keskustan asemakaava 1927, 142, 144;

kennusten sijoittuminen on määritelty jo kilpailuohjelmassa, jossa Kamppiin ehdotetaan useampia julkisia rakennuksia.¹¹⁸

Kallion suunnitelma oli tuskin ehtinyt valmistua, kun keskustelu keskusaseman siirtämisestä alkoi uudestaan. Ratainsinööri V. Tammio, joka oli vielä vuonna 1920 vastustanut aseman siirtämistä, ehdotti kaupungin rahatoimikamarille keskusaseman siirtämistä pohjoiseen Hesperian puistotien ja Hakaniementorin linjaan.¹¹⁹ Tammion ehdotuksesta alkanut keskustelu vaikutti asemakaavatyöhön, ja vuonna 1932 julkaistussa *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotuksessa* esitetään kolmivaiheinen ehdotus, jossa varataan mahdollisuus siirtää asema tulevaisuudessa kokonaan Pasilaan.¹²⁰ Rautatiehallitus oli esittänyt vuonna 1932 ehdotuksen, jossa tavara-asema ja vapaalastausalue siirrettäisiin Töölönlahden eteläpuolelta ja jaettaisiin satamiin ja Pasilaan. Sekä kaupungin viranomaiset että rautatiehallitus olivat sitä mieltä, että tavara-asema on muutettava pois keskustasta, mutta mielipiteet jakautuivat sen suhteen, tulisiko Pasilaan järjestää suuri tavara-asema vai pitäisikö tavara-asemia jakaa satamiin. Yleisasemakaavaehdotuksen selostuksessa Berndt Aminoff näkee viisaimpana joka tapauksessa varata Pasilaan alue suurta tavara-asemaa varten.¹²¹

Kolmivaiheisen ehdotuksen ensimmäiseksi vaiheeksi (kuva 19) on esitetty kaksi vaihtoehtoa, toinen pienemmällä ja toinen suuremmalla ratapihalla.¹²² Ensimmäisessä vaiheessa rakennettaisiin Valtakunnankatu, leveämpi versio Kallion Liikennekadusta, joka kulkisi ensimmäisessä ehdotuksessa leveämmän, toisessa kapeamman korttelin päässä rata-alueesta jatkaen Töölönlahden itärantaa pitkin pohjoiseen.¹²³ Toisessa vaiheessa Töölönlahti voitaisiin tarvittaessa täyttää ja kaavoittaa liikekortteiksi ja julkisten rakennusten tonteiksi.¹²⁴ Kolmannessa vaiheessa (kuva 20) keskusasema siirrettäisiin Pasilaan, jolloin vapautuisi lisää tonttimaata.¹²⁵ Vaiheittaisen suunnitelman tarkoituksena oli varata mahdollisuus lisätonttimaalle, mutta tonttimaan riittäessä ilman aseman siirtoa ja Töölönlahden täyttöä, toista ja kolmatta vaihetta ei tarvitse toteuttaa.¹²⁶

---

¹¹⁸ Kilpailuohjelma Helsingin ratapihaan rajoittuvan kaupunginalueen järjestelyä varten, kilpailuarkisto/Arkkitehtuurimuseo.

¹¹⁹ Aminoff 1932a, 32.

¹²⁰ Aminoff 1932a, 32–38; Aminoff 1932b, 48–49, kuvat s. II–V.

¹²¹ Aminoff 1932b, 42.

¹²² Aminoff 1932b, kuvat 2 A ja 2 B.

¹²³ Aminoff 1932b, 47, kuvat 2 A ja 2 B; Brunila 1932, 4.

¹²⁴ Aminoff 1932b, 50, kuva 3; Brunila 1932, 4–5.

¹²⁵ Aminoff 1932b, 50, kuva 4; Brunila 1932, 5.

¹²⁶ Aminoff 1932b, 48–50; Brunila 1932, 4–5.

Painettu *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus* sisältää asemakaava-arkkitehti Birger Brunilan johdannon lisäksi avustavan asemakaava-arkkitehdin Berndt Aminoffin selvityksen asemakaavakysymyksistä Helsingissä vuosina 1915–1931 sekä Aminoffin kirjoittaman yleisasemakaavaehdotuksen selostuksen. Molemmissa Aminoffin kirjoituksissa tulee esiin Saarisen rooli asiantuntijana, johon sekä arkkitehdit että ratainsinöörit luottavat.¹²⁷ Saarisen vaikutusvalta näkyy myös siinä, että yleisasemakaavaehdotuksen liitteenä on julkaistu Saarisen 70-sivuinen lausunto Helsingin asemakaavakysymyksistä.¹²⁸ Saarinen painottaa lausunnossaan tarvetta kaupungin ja rautatieviranomaisten yhteistyölle, jotta Helsinkiin saataisiin toimiva ja ajanmukainen asemakaava liikenneyhteyksineen.¹²⁹ Niin Kallion kuin asemakaavaosastonkin ehdotukset jäivät lopulta toteutumatta, mutta keskustelu ratapihakysymyksestä jatkui.¹³⁰

3.2 Liikennratkaisuja lahden rantaan

Arkkitehti-lehdessä julkaistiin 1930-luvulla useita artikkeleita eduskuntatalon ympäristöstä ja Töölönlahdesta. P. E. Blomstedtin kirjoitussarja Helsingin tulevaisuus I–III vuonna 1932 käsittelee laajasti Helsingin tulevaa kehitystä nostaen esiin muun muassa asutuksen luonnollisen siirtymisen keskustasta ulkoasutukseksi liikenneyhteyksien parantuessa ja kulkuvälineiden nopeutuessa.¹³¹ Blomstedtin kirjoitukset innostivat muitakin arkkitehteja tuomaan ilmi oman mielipiteensä Helsingin kehittämistä, ja esimerkiksi vuonna 1933 lehdessä julkaistiin Bertel Jungin, W. G. Palmqvistin ja Jussi Paatelan näkemykset asiasta. Kaikki kolme, Jung tosin varauksella, kannattavat puheenvuoroissaan Blomstedtin ehdottamaa aatekilpailua yleisasemakaavasta.¹³²

Blomstedtin kuoltua vuonna 1935 julkaistiin postuumisti kaksi vuotta myöhemmin artikkeli Asemakaavakysymyksiä Suur-Helsingin keskustassa, jossa Blomstedt kritisoi vesistöjen täyttämisen vanhanaikaisuutta. Blomstedt paheksuu ”maatehtailua” ja näyttää kartan avulla, miten suuri osa Helsinkiä on rakennettu täyttömaalle.¹³³ Hän nostaa myös esiin ajatuksen Hesperiankanavasta, jota vuonna 1894 suunniteltiin Töölönlahden ja Taivallahden välille, ja esittää,

---

¹²⁷ Aminoff 1932a, 32, 37–38; Aminoff 1932b, 45, 50.

¹²⁸ Saarinen 1932.

¹²⁹ Saarinen 1932, 69.

¹³⁰ Brunila 1962, 44.

¹³¹ Blomstedt 1932a, b & c.

¹³² Jung, Palmqvist & Paatela 1933; Blomstedt 1932a, 55.

¹³³ Blomstedt 1937, 35.

ettei kanavan rakentaminen vieläkään ole liian myöhäistä vaan suorastaan välttämätöntä.¹³⁴ Jo vuonna 1932–1933 järjestettyyn stadionkilpailuun, jonka lähtökohtana oli Töölönlahden täyttämisen, Blomstedt osallistui ehdotuksella, jossa Töölönlahti on jätetty vapaaksi ja Hesperiankanavan lisäksi on kaivettu kanava Mäntymäen ympäri (kuva 21). Blomstedtin ehdotus lunastettiin, ilmeisesti lähinnä Töölönlahden ja ympäristön järjestelyjen vuoksi, sillä muuten palkintolautakunta arvioi ehdotusta keinotekoiseksi.¹³⁵ Kuva Blomstedtin kilpailuehdotuksesta julkaistiin myös vuoden 1937 artikkelin yhteydessä.¹³⁶

Vuonna 1936 Arkkitehti-lehdessä esiteltiin J. S. Sirénin (kuva 22) ja kaupungin asemakaavaosaston (kuva 23) ehdotukset Eduskuntatalon ympäristön järjestämiseksi.¹³⁷ Sirén oli saanut kaupungin kiinteistölautakunnalta asemakaava-arkkitehti Brunilan pyynnöstä vuonna 1933 tehtäväkseen suunnitelman Eduskuntatalon ympäristön järjestämiseksi, ja samaan aikaan asemakaavaosasto oli jatkanut omaa selvitystyötään. Sirénin suunnitelmassa Eduskuntatalonaukea on reunustettu rakennuksilla. Aukion etelän- ja pohjoisenpuoleiset tontit on varattu julkisille rakennuksille, Eduskuntataloa reunustavat sen etelä- ja pohjoispuolella olevat rakennukset sekä Eduskuntataloa vastapäätä aukean ja ehdotetun Stadion-väylän itäpuolella olevat kolme rakennusta ovat asuin- ja konttorikäyttöön. Turuntie on jätetty paikalliskaduksi Messuhallille asti, Eduskuntatalonaukean itäpuolelta pohjoiseen Stadionille kulkee Stadion-väylä ja lisäksi Sirén on ottanut suunnitelmaansa vastahakoisesti asemakaavaosaston suunnitteleman ratapihan itälaitaa kulkevan Valtakunnantien, vaikka suositteleekin Stadion-väylää pääreitiksi pohjoiseen. Hesperiankadut jatkuvat Stadion-väylän risteyksestä hieman kapeampana tienä Töölönlahden pohjoisrantaa pitkin ja radan yli Siltasaareen.¹³⁸

Sirénin ehdotuksessa Postitalon länsipuolella oleva aukio on muodoltaan epämääräinen, kun taas Berndt Aminoffin asemakaavaosastolla laatimassa ehdotuksessa Postitalon länsipuolella on pyöreä aukio, jonka läpi Heikinkatu jatkuu samansuuntaisena Eduskuntatalonaukealle¹³⁹. Eduskuntatalon vieressä sen pohjois- ja eteläpuolella olevat rakennukset jatkuvat aukion laiduille reunustaen sitä ja Heikinkatu jatkuu aukion halki sen itäreunaa myöten. Heikinkadun toisella puolella on kolme rakennuskorttelia Eduskuntataloa ja sen viereisiä taloja vastapäätä.

---

¹³⁴ Blomstedt 1937, 35, 38–39.

¹³⁵ Stadion-kilpailu 1933, 63–76, arvio ja kuva Blomstedtin ehdotuksesta s. 72, kuva Blomstedtin pienoismallista s. 65.

¹³⁶ Blomstedt 1937, 39.

¹³⁷ Brunila & Sirén 1936, 129–133.

¹³⁸ Brunila & Sirén 1936, 132, kuva 3 s. 131.

¹³⁹ Vain Sirén käyttää artikkelissa nimitystä Eduskuntatalonaukea, mutta sovellan sitä myös asemakaavaosaston ehdotukseen. Sirén puolestaan ei selostuksessaan mainitse Valtakunnantien väylää nimeltä, vaan kirjoittaa ”asema-kaavakonttorin suunnittelemasta itäisestä väylästä”.

Näiden korttelien ja Postitalon välistä alkaa Valtakunnantie pohjoiseen levenevänä puistotienä, jonka myöhemmin voi tarvittaessa muuttaa Töölönlahden itärantaa ja radanvartta pohjoiseen jatkavaksi autotieksi. Yhteys radan yli Siltasaareen on Sirénin ehdotusta etelämpänä alkaen Valtakunnantieltä Kansallismuseon korkeudelta ja jatkuen radan ja lahden yli Siltasaaren pohjoisrannan suuntaisena. Postitalon ja Töölönlahden väliin jää molemmissa ehdotuksissa puistoaluetta, tosin Sirénillä puistoalue alkaa vasta Eduskuntatalonaukeaa reunustavien rakennuskorttelien pohjoispuolelta. Asemakaavaosaston suunnitelmassa Hakasalmenpuisto ja Hesperianpuisto säilyvät ennallaan, ja Sirénin suunnitelmassa Stadion-väylä kulkee puistoalueen halki pohjois-etelä-suunnassa ja väylän länsipuoli Hesperianpuiston kohdalla on jaettu kortteleihin.¹⁴⁰

Seuraavana vuonna Sirénin ja asemakaavaosaston ehdotuksia Arkkitehti-lehden sivuilla kommentoi Wald. Wilenius esitellen oman ehdotuksensa, jossa näkymä Heikinkadulta luoteeseen kohti Eduskuntataloa ja Kansallismuseota on säilytetty avoimena.¹⁴¹ Eduskuntatalon ympäristöstä käytiin myös sanomalehdissä vilkasta keskustelua, jota Eva Johansson on käynyt läpi väitöskirjassaan. Jotkut olivat sitä mieltä, että Eduskuntatalo vaati edustavia rakennuksia ympärilleen, kun taas toisista puisto olisi ulotuttava Eduskuntatalon edustalle.¹⁴² Keskustelu johti siihen, että asemakaavaosastolla Berndt Aminoff esitteli vuonna 1937 avoimemman vaihtoehdon, jossa luoteeseen johtavan Heikinkadun ja pohjoiseen johtavan Valtakunnantien välissä Eduskuntataloa vastapäätä on vuoden 1936 ehdotusta avoimempi puistoaukio. Eduskuntataloa vastapäätä olevan rakennuksen tilalla on puistoa, ja Eduskuntatalon viereiset rakennukset on muotoiltu niin, että aukiolle jää enemmän tilaa. Puistoaukion pohjoissivulle teiden väliin on sijoitettu Kansallisteatterin uusi rakennus, ja sitä vastapäätä etelässä on pienempi rakennus, jonka tarkoitusta ei ole määritelty. Kiinteistölautakunta hyväksyi Aminoffin ehdotuksen sillä ehdolla, että Eduskuntatalon eteläpuolella olevia kahta rakennusta muotoillaan niin, että näkymä etelästä kohti Eduskuntataloa pysyy vapaana.¹⁴³

Vuonna 1948 julistettiin aatekilpailu alueen kaavoitustyön pohjaksi sen jälkeen, kun kysymystä ratapiha-alueen järjestelyistä oli käsitelty 30- ja 40-luvun kuluessa eri komiteoissa sekä rautatiehallituksen että kaupungin toimesta.¹⁴⁴ Kilpailuohjelma määritteli tavoitteeksi rakennustaiteellisesti, liikenneteknisesti ja taloudellisesti mahdollisimman tarkoituksenmukaisen ase-

¹⁴⁰ Brunila & Sirén 1936, 129–132.

¹⁴¹ Arkkitehti 4/1937, s. 64. Katso jutun nimi!

¹⁴² Johansson 2018, 114–115.

¹⁴³ Johansson 2018, 116.

¹⁴⁴ Brunila 1962, 44, 46–47; Kervanto Nevanlinna 2012, 75.

makaavan. Rautatieasemien ja ratapihojen, linja-autoaseman, ajoväylien, autojen paikoitus-alueiden ja yleisten rakennusten tonttien sijoittaminen tuli ratkaista. Kaupungin keskiosien avoin luonne puistoinen ja lahtinen olisi mahdollisuuksien mukaan säilytettävä, ja ehdotuksen tulisi olla vaihteittain kohtuullisin kustannuksin toteutettavissa.¹⁴⁵ Kilpailun voitti arkkitehti A. O. Bengts, mutta hänen ehdotuksensa pohjalta ei nähty voitavan laatia keskustan asemakaavaa, sillä palkintolautakunnan mielestä toteuttamiskelpoisuudestaan huolimatta siltä puuttui arkkitehtoninen kokonaisajatus.¹⁴⁶

Suunnittelua jatkettiin jälleen komiteoiden toimesta: kaupunginhallitus asetti asemakaavakomitean ja rakennusjärjestyskomitean ratkomaan keskeisten kaupunginosien tilannetta. Asemakaavakomitean jäseninä olivat muun muassa aatekilpailun palkintolautakunnassakin toimineet professorit Alvar Aalto ja Otto-I. Meurman sekä Helsingin asemakaava-arkkitehti Väinö Tuukkanen.¹⁴⁷ Maaliskuussa 1950 kaupunginvaltuusto päätti, että keskustan asemakaavakysymystä edelleen kehitettäessä on seurattava vuoden 1948 kilpailun palkintolautakunnan asettamia suuntaviivoja.¹⁴⁸ Saman vuoden syksyllä asemakaavakomitea antoi professori Yrjö Lindegrenin tehtäväksi laatia asemakaavaehdotuksen pääkaupungin keskustaa varten. Lindegrenin kuoltua marraskuussa 1952 työ valmistui Erik Kråkströmin johdolla keväällä 1954.¹⁴⁹

Jo esipuheessa Kråkström nostaa esiin Eliel Saarisen aiemmin mainitun lausunnon, joka julkaistiin vuoden 1932 yleiskaavaehdotuksen yhteydessä ja P. E. Blomstedtin Arkkitehti-lehdessä vuosina 1926–1935 julkaistut artikkelit vetoamuksina kaukonäköisen suunnittelun puolesta.¹⁵⁰ Kråkström tiivistää esipuheessaan palkintolautakunnan esittämät yleiset suuntaviivat, joiden mukaan suunnitelma on tehty. Annetuista suuntaviivoista keskeisimmin Töölönlahden muotoiluun vaikuttavat rautatien henkilöliikenteen pääaseman säilyttäminen paikallaan, tavara-aseman sijoittaminen Pasilan suolle, yhden pääväylän riittävyys keskustasta pohjoiseen suuntautuvalle liikenteelle ja Töölönlahden ympärillä olevien vapaiden alueiden muodostaminen ”erityisen arvokkaaksi puisto- ja kulttuurikeskukseksi”.¹⁵¹ Suunnitelman luontees-

¹⁴⁵ Helsingin keskiosien asemakaavakilpailu 5/49, kilpailuohjelma. Arkkitehtuurimuseo/kilpailuarkisto.

¹⁴⁶ Herranen 1997, 187; Kervanto Nevanlinna 2012, 75.

¹⁴⁷ Kervanto Nevanlinna 2012, 75.

¹⁴⁸ Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1950, 78.

¹⁴⁹ Lindegren & Kråkström 1955, 3.

¹⁵⁰ Lindegren & Kråkström 1955, 3.

¹⁵¹ Lindegren & Kråkström 1955, 3–4.

ta todetaan johdannossa, että kysymyksessä on yleiskaavaan liittyvä jäsentelytutkimus, jonka tehtävänä antaa näkökulmia varsinaiselle asemakaavasuunnittelulle.¹⁵²

Lindegrenin ja Kråkströmin Helsingin keskusalueen asemakaavaehdotuksessa (kuva 24) Töölönlahden eteläpuolinen alue on suurelta osin varattu kulttuurielämälle ja julkiselle toiminnalle kuten sisälahtien, Töölön-, Kaisaniemen- ja Eläintarhanlahden, ympäristö muutenkin. Lahden ympärille on sijoitettu kulttuurirakennuksia niin, että puisto- ja vesialueista rakennuksiin muodostuu edustava kokonaisuus. Keskuskirjasto on sijoitettu sille vuoden 1948 kilpailun ohjelmassa ehdotetulle paikalle Eläintarhanlahden rannalle Kallioon¹⁵³, Puhtaanapitolaitoksen hallussa olevaan kortteliin¹⁵⁴ on varattu paikka oopperatalolle ja Siltasaarenniemen kärkeen ehdotetaan myös julkista rakennusta, esimerkiksi teatteria.¹⁵⁵ Myös Töölön Sokeritehtaan paikalle on sijoitettu julkinen rakennus.¹⁵⁶ Kulttuurirakennusten sijoittelussa Lindegren ja Kråkström ovat ottaneet huomioon maastonmuodot ja kaupunkikuvan sijoittaen julkiset rakennukset korkeammille tai muuten näkyville paikoille.¹⁵⁷

Keskustasta pohjoiseen johtava keskusväylä kulkee Töölönlahden itärannan ja rautatien välisellä eristettynä muusta katuliikenteestä.¹⁵⁸ Eduskuntatalon edustalla on teiden ympäröimä Eduskunta-aukio¹⁵⁹ (kuva 25), jonka liikenne tapahtuu kolmessa tasossa ja jonka alle sijoittuu myös paikotus- ja huoltotiloja. Eduskunta-aukion liikennesolmusta on yhteys itään Kaisaniemen viaduktia pitkin asemarakennuksen pohjoispuolelta raiteiden ja Kaisaniemen puiston yli Kaisaniemen- ja Unioninkadun risteykseen, etelään ja luoteeseen Mannerheimintielle, lounaaseen Rautatiekaduille ja länteen Museokadulle.¹⁶⁰ Keskusväylän länsipuolella ja nykyisen Töölönlahdenkadun itä-länsi-suunnassa kulkevan osan pohjoispuolella on linja-autoasema liikennealueineen. Aseman huolto- ja paikoitusrakennus on osin keskusväylän alla. Aseman liikennealueen länsilaitaan, suunnilleen nykyisen Finlandiatalon kohdalle on sijoitettu pitkänomainen Finlandiatalon suuntainen julkinen rakennus.¹⁶¹

¹⁵² Lindegren & Kråkström 1955, 6.

¹⁵³ Helsingin keskiosien asemakaavakilpailu 5/49, kilpailuohjelma, liite 3. Arkkitehtuurimuseo/kilpailuarkisto.

¹⁵⁴ Mannerheimintien varressa oleva kortteli, jossa nykyään sijaitsevat Scandic Park Hotel ja Crowne Plaza Helsinki – Hesperia, ks. esim. Kervanto Nevanlinna 2012, 184.

¹⁵⁵ Lindegren & Kråkström 1955, 34–35, liitekuvat I ja II.

¹⁵⁶ Kervanto Nevanlinna 2012, 77; Lindegren & Kråkström 1955, liitekuva II.

¹⁵⁷ Lindegren & Kråkström 1955, 34; ks. Kervanto Nevanlinna 2012, 77–78.

¹⁵⁸ Lindegren & Kråkström 1955, 28–29, 49.

¹⁵⁹ Aukion nimestä käytetään suunnitelmassa myös muotoa Eduskunta-aukea.

¹⁶⁰ Lindegren & Kråkström 1955, 52, 54, 57, liitekuva IV, valokuvat Eduskunta-aukean liikenteen järjestely -pienoismallista s. 36 ja 53.

¹⁶¹ Liitekuva IV.

Lindegrenin ja Kråkströmin ehdotuksessa ei esitetä yksityiskohtaista suunnitelmaa Eduskunta-aukion tai sen pohjoispuolisen puistoalueen muotoilusta. Suunnitelmassa todetaan, että Eduskunta-aukiota muotoiltaessa voidaan tarvittaessa varata sen ympäriltä tilaa Eduskuntatalon laajentamiselle.¹⁶² Ehdotus mahdollistaa Kaisaniemenpuiston, Hakasalmenpuiston ja Hesperianpuiston säilyttämisen, mutta selostuksessa ei käsitellä lainkaan sitä, miten suunnitellut väylät puistojen viereen ja Kaisaniemenpuiston osalta sen läpi vaikuttavat puistojen viihteytykseen. Lindegren ja Kråkström korostavat kaupungin keskusalueella säilyneiden viheralueiden arvoa virkistysalueina mutta suunnitellut liikenne- ja viikkotien ratkaisut eivät tue puistojen virkistysarvon säilymistä.¹⁶³ Ennen kaikkea ehdotus tarjoaa liikenne- ja viikkotien ratkaisun ja jakaa keskusta-alueen eri toiminnoille, kuten Eva Johansson toteaa.¹⁶⁴ Syksyllä 1955 kaupunginvaltuusto päätti, että keskusalueen suunnittelua jatketaan Lindegrenin ja Kråkströmin ehdotuksen pohjalta.¹⁶⁵

Vuonna 1958 keskustan suunnittelua jatkettiin kaupunginhallituksen nimittämän uuden keskustatoimikunnan toimesta.¹⁶⁶ Seuraavan vuoden maaliskuussa komitean työvaliokunta käsiteli tehtävän antamista Alvar Aallolle ensimmäisen kerran ja syyskuussa kaupunginhallitus tilasi Aallolta keskustan edelleenkehittämissuunnitelman.¹⁶⁷ Eva Johansson käy Alvar Aallon keskustasuunnitelmaa käsittelevässä väitöskirjassaan *Drömmen som gick i kras* tarkkaan läpi suunnittelun vaiheita, joten tässä niitä ei ole tarpeen toistaa, mutta käyn pääpiirteittäin läpi, kuinka suunnittelu eteni. Suunnittelutyötä johti keskustatoimikunta, joka toimitti Aallolle taustamateriaalia suunnittelua ohjaamaan. Johanssonin lainaamassa toimikunnan kaupunginhallitukselle lähettämässä kirjelmässä, jolla toimikunta perustelee suunnittelutehtävän antamista Aallolle, toimikunta kaipaa nykyaikaista keskustaa, jossa liikenne on sujuvaa hallitsematta kaupunkikuvaa, jonka rakennukset muodostavat arkkitehtonisesti korkealaatuisen kokonaisuuden, joka palvelee niin liikemaailman kuin kulttuurielämän ja hallinnon tarpeita, ja jonne Töölönlahdelle ulottuva keskuspuisto tuo luonnon kauneutta.¹⁶⁸

Aallon suunnitelman ensimmäinen versio esiteltiin *Arkkitehti*-lehden kolmannessa numerossa vuonna 1961. Töölönlahden eteläpuolelle Aalto ehdottaa kolmiomaista keskustoria, joka alkaa Eduskuntatalon ja Postitalon välistä ja avautuu kohti lahtea. Tori muodostuu kolmesta kannesta jotka porrastuvat nousten kohti rautatietä. Kansien alle sijoittuu kaupungin keskeisin

---

¹⁶² Lindegren & Kråkström 1955, 35.

¹⁶³ Lindegren & Kråkström 1955, 34.

¹⁶⁴ Johansson 2018, 130.

¹⁶⁵ Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1955.

¹⁶⁶ Johansson 2018, 131.

¹⁶⁷ Johansson 2018, 132.

¹⁶⁸ Johansson 2018, 143.

paikoitusalue ja liikehuoneistoja. Töölönlahden ja rautatien välissä ja osin rautatien päällä kulkee Lindegrenin ja Kråkströmin suunnitelman tapaan pikatie, jota Aalto kaavailee kolmitai nelikaistaiseksi kumpaankin suuntaan. Pikatie ja Mannerheimintie toimivat molemmat pääväylinä keskustasta pohjoiseen. Kaisaniemen viadukti toistuu myös Aallon suunnitelmasa. Kulttuurirakennukset Aalto sijoittaa riviin Töölönlahden rantaan siten, että ne ovat osin veden päällä.¹⁶⁹ Kaupunginvaltuusto hyväksyi Aallon ja keskustatoimikunnan suunnitelman keskustasuunnitelman kehittämisen pohjaksi.¹⁷⁰ Keväällä 1962 kaupunginhallitus päätti, että linja-autoasema sijoitetaan Aallon ehdottamalle paikalle Kampin kortteliin 179, niin kutsuttuun Kampin kolmioon. Samana keväänä kaupunginvaltuusto hyväksyi Finlandiatalon suunnittelun aloittamisen.¹⁷¹

Keskustatoimikunnan oli tarkoitus saada lopullinen suunnitelma valmiiksi jo vuonna 1962, mutta sekä aluekysymykset valtionrautateiden kanssa että keskustelu liikennetratkaisuista hidastivat suunnitelman valmistumista.¹⁷² Aallon vuonna 1964 valmistunut jatkoehdotus (kuvat 26–28) on perusidealtaan sama kuin aiempi suunnitelma. Aallon mielestä vesialue on yhdistettävä rakennettuihin katuihin ja aukioihin, koska ”[c]ityn keskellä olevaa vesialuetta ei sitä ympäröivä puisto missään tapauksessa yksin pysty aktivoimaan kaupunkitaiteellisenä tekijänä.”¹⁷³ Aalto korostaa puiston vaatimaa yhteyttä rakennuksiin toimiakseen oikein: ”Ilman rakennustaiteellista selkärankaa puistosta tulee vain eräänlainen jäte rakennuksien välissä, ilman orgaanista yhteyttä laajempaan yhteiskunnalliseen elämään.”¹⁷⁴ Yhteyden puiston, veden ja rakennusten välillä Aalto luo pystyttämällä rannan rakennukset suurelta osalta pilareille.¹⁷⁵

Julkisten rakennusten riviin etelästä alkaen Aalto suunnitteli Terassitorin kohdalle konsertti- ja kongressitalon, seuraavaksi oopperatalon, taidemuseon ja kirjaston, ja loput kolme rakennusta jäivät reserviin, kun julkisille rakennuksille tarvitaan sijoituspaikkaa.¹⁷⁶ Aallon suunnitelma vaatii täyttöä Töölönlahden länsirannalle suoristamaan rantaviivaa. Pilareille nostettujen rakennusten alla, veden ääressä kulkee polku, josta on näköyhteys sekä lahdelta että puistoon. Lahtea myös jatketaan hieman syvemmälle etelään niin, että tulevan Finlandiatalon poh-

---

¹⁶⁹ Aalto 1961, 33–44.

¹⁷⁰ Johansson 2018, 212.

¹⁷¹ Johansson 2018, 213.

¹⁷² Johansson 2018, 212–226.

¹⁷³ Aalto 1965, 38.

¹⁷⁴ Aalto 1965, 38.

¹⁷⁵ Aalto 1965, 39.

¹⁷⁶ Aalto 1965, 30.

joisosa on veden ääressä.¹⁷⁷ Aallon suunnitelman ohessa julkaistussa keskustatoimikunnan mietinnössä tulevat esiin suunnitelman vaatimat aluevaihdot kaupungin ja valtionrautateiden välillä.¹⁷⁸

Keskustorista Aalto tahtoi luoda maaseudun ostoskeskusten kaltaisen paikan, jonne autolla on helppo tulla ja jossa on monenlaisia myymälöitä terassimaisilla ylimmillä kerroksilla. Torin taas oli tarkoitus olla autoton kokoontumispaikka, jonne lisää yksityiskohtia voisi lisätä ajan kuluessa.¹⁷⁹ Vuosien 1961 ja 1964 välisenä aikana Aallon suunnitteleman torin nimitykset vaihtelivat: *Arkkitehti*-lehden selostuksessa vuonna 1961 Aalto kirjoitti keskustorista, keskustatoimikunnan työvaliokunta puhui vuoden 1962 lopussa Vapauden torista, keväällä 1963 Aaltoa kehoitettiin selittämään Tasavallan torin merkitys, vuonna 1964 Aalto itse puhui torin merkityksestä kansalaistorina ja *Arkkitehti*-lehdessä vuoden 1964 suunnitelman selostuksessa Aalto kutsuu toria keskustoriksi, keskustan asemakaavatoimikunnan mietinnössä toria kutsutaan keskustan terassitoriksi ja kuvateksteissä Terassitoriksi.¹⁸⁰

Kamppi-Töölönlahden suunnittelua varten perustettiin Keskustaprojekti vuonna 1976. Samana vuonna kaupunginvaltuusto hyväksyi ponnen, jonka mukaan Vapaudenkadun suunnittelusta välillä Rautatieasema–Pasila luovutaan, ja vuonna 1978 kaupunkisuunnittelulautakunta päätti ettei Vapaudenkatua rakenneta.¹⁸¹ 1980-luvulle asti keskustan suunnittelua jatkettiin paloittain kaupunkisuunnitteluviraston toimesta. Toukokuussa 1981 kaupunginhallituksen suunnittelujaosto alkoi valmistella suunnittelukilpailua keskusta. Pohdinnassa oli, pitäisikö kilpailu järjestää vain Töölönlahden alueesta, jolloin Kamppi kaavoitettaisiin normaalisti. Liikenteen osalta molempien alueiden kehittäminen vaikuttaisi toiseen, koska uuden linja-autoaseman sijainnista ei oltu päätetty.¹⁸² Töölönlahden alueen suunnittelua on hankaloittanut se, että osa alueesta kuuluu valtiolle. Lisäksi valtion eri virastoilla ja laitoksilla on ollut omia intressejään sen suhteen. Esimerkiksi vuosina 1979–1989 toimineessa valtion eri osapuolista koostuvassa Kamppi–Töölönlahti-hanketta koordinoivassa yhteistyöryhmässä edustettuina olivat liikenneministeriö, Valtionrautatiet, posti- ja lennätinlaitos, valtiovarainministeriö, rakennushallitus ja ympäristöministeriö.¹⁸³

---

¹⁷⁷ Aalto 1965, 39, 52–53.

¹⁷⁸ Aalto 1965, 39–40.

¹⁷⁹ Aalto 1965, 30.

¹⁸⁰ Johansson 2018, 229; Aalto 1961, 35; Aalto 1965, 30, 38–39, 55.

¹⁸¹ Kervanto Nevanlinna 2012, 252–253, 256.

¹⁸² Kervanto Nevanlinna 2012, 255.

¹⁸³ Uosukainen & Westerlund 1996, 20.

Anja Kervanto Nevanlinna korostaa maanomistuksen merkitystä Töölönlahden suunnittelun valmistelussa. Sekä kaupunki että valtio, joka omisti pääosan Töölönlahden alueesta, halusivat korkealaatuista ympäristöä yhdelle pääkaupungin näkyvimmistä paikoista. Jotta maanomistusrajat eivät ohjaisi kaavoitusta, osapuolet päätyivät pitkällisten neuvottelujen tuloksena sopimukseen, jonka mukaan rakennusoikeus jyvitetäisiin rakentamisen luonteen ja odotettavissa olevan tuoton mukaan. Maapoliittinen sopimus, jossa Kamppi-Töölönlahden alueen jyvitetystä rakennusoikeudesta valtion osuudeksi tuli 38 prosenttia ja kaupungin 62 prosenttia, allekirjoitettiin helmikuussa 1986.¹⁸⁴ Myös vuosikymmeniä pohdittu tavara-aseman siirtäminen häämötti näköpiirissä, kun valtion ja kaupunki olivat viimein päässeet yhteisymmärrykseen tavararatapihan siirtymisestä Pasilaan. Konttikuljetusten yleistyminen meriliikenteessä muutti tavarankuljetuksen luonnetta rautateillä, ja Valtionrautateiden alettua käsitellä kontteja Pasilassa sen toiminta Töölön tavara-asemalla päättyi.¹⁸⁵

3.3 Kokonaisideaa haetaan viimeistä kertaa

Vuonna 1985 Helsingin kaupunki ja Suomen valtio päätyivät etsimään ratkaisua pääkaupungin keskustalle jälleen kilpailun avulla. Yleisellä pohjoismaisella aatekilpailulla etsittiin kaupunkitaiteellista kokonaisideaa Kamppi-Töölönlahden alueelle. Tavoitteena oli suunnitelma, jota voitaisiin käyttää pohjana suunnittelulle useamman vuosikymmenen ajan toteuttaen suunnitelma vaiheittain. Ainakin kahdeksalle rakennushankkeelle oli ehdotettava sijoitusta.¹⁸⁶ Yksikään saapuneesta 116 ehdotuksesta ei arvostelulautakunnan mielestä kuitenkaan sopinut pohjaksi kehittelylle sellaisenaan. Kilpailussa jaettiin kolme yhtä suurta palkintoa, neljä ehdotusta lunastettiin ja kahdelle annettiin kunniainio. Palkitut ehdotukset olivat Jan Söderlundin ”Avoin sydän II”, Arto Sipisen ”Pro Finlandia I” ja Ilmo Valjakan ja Kari Mökkälän ”Kaunis uneksija”.¹⁸⁷ Palkintolautakunta esitti, että kaikki kolme palkittua ehdotusta otetaan jatkokehittelyyn, niiden pohjalta laaditaan kokonaisratkaisu alueen toteuttamisen pohjaksi ja jatkosuunnittelussa varaudutaan järjestämään suunnittelukilpailuja tärkeimmistä alueen osista ja rakennuksista.¹⁸⁸ Palkintolautakunta toteaa kolmen palkitun ehdotuksen olevan luonteeltaan

¹⁸⁴ Kervanto Nevanlinna 2012, 255–256.

¹⁸⁵ Kervanto Nevanlinna 2012, 403.

¹⁸⁶ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu 29.4.–29.11.1985. Ohjelma.* 1985, 1–2, 5, 7.

¹⁸⁷ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 3, 7, 86, liite 3.

¹⁸⁸ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 86–87.

erilaisia mutta tuovan esiin kehityskelpoisimmat ajatukset kilpailualueen eri osien ja ongelmien ratkaisemiseksi.¹⁸⁹

Kilpailualue on jaettu kahteen osa-alueeseen: Kamppiin ja Töölönlahden alueeseen, ja niiden raja kulkee Mannerheimintietä ja Pohjoista Rautatiekatua pitkin.¹⁹⁰ Palkintolautakunta piti tärkeimpänä uutena rakentamisalueena kilpailualueella Mannerheimintien, rautatien ja Töölönlahden rajamaa tavararatapihan aluetta ympäristöineen. Jalankulku julkisissa ulko- ja sisätiloissa on palkintolautakunnan mukaan alueen tärkein toiminta, ja sille on varattava riittävästi tilaa.¹⁹¹ Avoimia näkymiä Kruununhaasta ja Kalliosta kohti Eduskuntataloa lautakunta piti tärkeinä.¹⁹² Ehdotusten perusteella alueen rakennusten luonteva liittäminen ympäröivään kaupunkialueeseen osoittautui palkintolautakunnan mielestä ongelmalliseksi.¹⁹³ Radan viereen rakentamiseen palkintolautakunta suhtautui kaksijakoisesti: toisaalta se näki sen tietyssä määrin perustelluksi, mutta toisaalta sen kielteisenä vaikutuksena on radalta avautuvien näkymien sulkeminen, jolloin rata-alue muuttuu pysyvästi pelkäksi takapihaksi.¹⁹⁴

Jan Söderlundin ehdotuksessa ”Avoin sydän II” (kuvat 29 ja 30) Eduskuntataloa vastapäätä Mannerheimintien toisella puolella avautuu istutuksin koristettu aukio, jonka länsilaidalla on radan suuntainen matala ja pitkänomainen taidemuseo. Näkymää Eduskuntatalolta päin reunustavat vasemmalla Kaupunginmuseon lisärakennuksen ja viraston yhdistävä rakennus ja oikealla virasto tai kansainvälinen instituutti. Molemmat rakennuksista ovat Mannerheimintien varressa, ja niiden välistä loivat portaat laskeutuvat aukiolle. Eteläpuoleisen virastorakennuksen kanssa aukion etelälaitaa reunustaa radan varressa, Postitalon pohjoispuolella oleva teatteri. Aukion pohjoispuolelta alkaa Töölönlahdelle jatkuva lahtea kohti levenevä puistokäytävä.

Nykyisen Elielinaukion paikalle esitettyyn rakennukseen on sijoitettu linja-autoasema. Taidemuseon ja radan väliin on sijoitettu linja-autoaseman laiturit ja pysäköintipaikat. Rautateitä reunustaa molemmilta puolilta kapea U:n muotoinen hotelli- ja virastorakennus, jonka yhdysiipi on pohjois-eteläsuunnassa suunnilleen Hakasalmen huvilan kanssa samassa linjassa. Hotellin pohjoispuolella rautateiden päällä on Töölönlahden puistoalueen Kaisaniemenpuistoon

¹⁸⁹ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 7.

¹⁹⁰ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu 29.4.–29.11.1985. Ohjelma.* 1985, 12.

¹⁹¹ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 16, 18.

¹⁹² *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 32.

¹⁹³ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 11.

¹⁹⁴ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 26.

yhdistävä kansirakenne, joka jatkuu pohjoisessa Töölönlahden pohjukan linjalle. Kannen päälle on sijoitettu urheilukenttä.¹⁹⁵

Palkintolautakunnan mielestä Söderlundin ehdotus ratkaisi Eduskuntatalon edustan suunnittelun kaikista palkituista ja lunastetuista ehdotuksista parhaiten, ja myös Kampin ratkaisua se piti kilpailun kehityskelpoisimpana. Arvostelussa kiitettiin myös puistoa Finlandia-talon ja rautatien välissä. Sen sijaan lautakunta arvosteli rataa ympäröivää rakennusta kaavamaiseksi. Ongelmana se näki myös radalta avautuvien näkymien sulkemisen. Söderlundin ehdottamaa poikittaista liikenneyhteyttä tunnelia pitkin radan alta itään lautakunta piti vaativana.¹⁹⁶

Arto Sipisen ”Pro Finlandia I” (kuvat 31 ja 32) ehdottaa myöskin aukiota Eduskuntataloa vastapäätä, mutta aukio on liitetty Eduskuntataloon kannella Mannerheimintien yli. Hieman vinoittain vastapäätä Eduskuntataloa on julkisivultaan kovera instituuttirakennus, jonka edessä on pyöreä vesiallas. Rakennuksen muoto muistuttaa Oiva Kallion vuoden 1927 ehdotuksesta. Sipinen on sijoittanut kaukoliikenteen linja-autoaseman ja postin tarvitsemat lisätilat Postitalon jatkeeksi sen pohjoispuolelle ja jättänyt Postitalon ja Mannerheimintien välin rakennuksista vapaaksi. Pohjoisessa aukiota reunustaa Kaupunginmuseon uudisrakennus, johon sijoittuu myös Finlandia-talon näyttelytila.¹⁹⁷

Radan länsipuolella puolestaan rakennuskorttelit täyttävät radan, lahden ja Postitalon länsireunan suuntaisen linjan välisen alueen kahtena rivinä. Postin pohjoispuolella on jo mainittu instituuttirakennus, sitten järjestyksessä etelästä pohjoiseen konserttisali, monitoimitalo, teatteri, kesäteatteri ja taidemuseo. Näiden ja radan välissä sijaitsevat etelästä pohjoiseen lueteltuina kolme virastorakennusta, vapaa-ajan palvelukeskus, Taideteollinen korkeakoulu ja kaksi muuta rakennusta. Radan itäpuolelle on sen suuntaisesti sijoitettu virastorakennus Saarisen suunnittelemaa VR:n hallintorakennusta jatkamassa ja kaksi hotellia. Myös Sipinen on kattanut radan, mutta lähempää Rautatieasemaa aivan sen hallintosiiven edestä Hakasalmen huvilan linjalle asti. Pohjoisessa kantta reunustaa kaksi liike- ja toimistorakennusta. Töölönlahtea on jatkettu etelään Eduskuntatalon edessä olevan aukion reunaan asti, ja myös Kaisaniemenlahdesta johtaa vesialtaiden ketju Kansallisteatterin edustalle saakka. Kapeita siltoja suunnit-

---

¹⁹⁵ *Kamppi-Töölönlahti aatekilpailu* 1986, kuvat s. 26–31.

¹⁹⁶ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 35.

¹⁹⁷ *Kamppi-Töölönlahti aatekilpailu* 1986, kuvat s. 32–37.

telmassa on paljon, kolme jatketun Töölönlahden yli, kannen lisäksi kaksi uutta yhteyttä radan yli ja yksi Kaisaniemestä Siltasaareen.¹⁹⁸

Sipisen ehdotus palkittiin erityisesti Kampin alueen ratkaisustaan, hyvästä jalankulkuyhteydestä Mannerheimintien ali Kampista Postitalon edustalle ja kansiajatuksesta rautatieaseman pohjoispuolella. Kansiratkaisuja ja vesiaiheita palkintolautakunta piti liioiteltuina ja Eduskuntatalon edustan ratkaisua suorastaan epäonnistuneena, sillä Mannerheimintien yli johtava kan- si häiritsisi kaupunkinäkymiä. Eduskuntataloa vastapäätä sijoitettua instituuttirakennusta lautakunta piti keinotekoisena. Linja-autotermiinaaleihin ja liikenneratkaisuihin lautakunta ei ollut tyytyväinen.¹⁹⁹

Ilmo Valjakan ja Kari Mökkälän ehdotuksessa ”Kaunis uneksija” vesialuetta on jatkettu Töölönlahdelta Eduskuntatalon edustalle asti. Etelään kapenevan uuden lahden rannat ovat suoria ja myös koko Töölönlahden itäranta on suoristettu. Lahden länsirannalla Finlandia-talon eteläpuolella on Kaupunginmuseon laajennus, joka yhdistyy Finlandia-taloon sulkien Hakasalmen huvilalta näköyhteyden lahdelta. Eduskuntatalolta on Mannerheimintien ali yhteys pienelle lahden rannassa olevalle aukiolle, josta puolestaan porttiaiheen ali pääsee lahden länsirantaa reunustavalle puistotielle tai lahden yli Kansallisteatterin edustalle.²⁰⁰

Suunnitelma rakentuu puistoteiden varaan. Pohjois-eteläsuunnassa kulkevat pääväylät ovat Mannerheimintie ja Töölönlahden bulevardi, joka alkaa Kaivokadulta kulkien Töölönlahden itärannalla olevien rakennusten ja radanvarren rakennusrivistön välissä suunnaten rantaan pohjoisimman rakennuksen pohjoispuolella vastapäätä nykyistä Oopperataloa ja yhtyy lopulta Helsinginkatuun. Poikittaisia yhteyksiä palvelevat Kampin bulevardi, joka on nykyisten Rautatiekatujen paikalla ja jatkuu Mannerheimintien yli Töölönlahden bulevardille, sekä samaiselta bulevardilta pohjoisempana Kaisaniemenlahden etelärantaan ja sitä seuraten Unioninkadulle jatkuva katu. Postitalon laajennus on sen itäpuolella ja sitä vastapäätä Töölönlahden bulevardin toisella puolella Asemahotelli on suunnilleen nykyisellä paikallaan, tosin jatkuen nykyisen Elielinaukion alueelle. Seuraavina bulevardin varrella ovat rannan puolella kansallisteatteri, modernin taiteen museo, taideakatemia, konserttitalo, taiteilijatalo ja perheliikuntakeskus, ja radan puolen kapeammissa kortteleissa on asemaa lähempänä toimistoja ja sitten asuinrakennuksia. Varsinaisesti radan varressa niistä ovat vain osa toimistorakennuksista ja

---

¹⁹⁸ *Kamppi-Töölönlahti aatekilpailu* 1986, kuvat s. 32–37.

¹⁹⁹ *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 36–38.

²⁰⁰ *Kamppi-Töölönlahti aatekilpailu* 1986, kuvat s. 38–43.

pohjoisimmasta asuintalosta, sillä radan yläpuolella oleva kansipuisto yhdistää rakennukset Kaisaniemenpuistoon. Toinen puistokansi on Linnunlaulun kohdalla.²⁰¹

Kun Sipisen suunnitelmassa palkintolautakunta kiitti ennen kaikkea Kampin suunnitteluratkaisuja, Valjakan ja Mökkälän ehdotus puolestaan sai lautakunnalta kiitokset omaperäisestä ja kehityskelpoisesta kaupunkirakenteestaan Töölönlahden alueella ja puistokatuihin perustuva katuverkosta. Kerrosalat ja rakennuskorkeudet vaativat lautakunnan mielestä pienentämistä ja kansirakenteita olisi vähennettävä. Kampin ja Töölönlahden alueen väliseen puistomaiseen alueeseen palkintolautakunta on myös tyytyväinen. Töölönlahden itäpuolinen rantakatu saa osakseen kehuja, mutta samalla lautakunta toteaa vesiaiheen katkaisevan toivotut itä-länsisuuntaiset yhteydet. Rata-alueen kattamisessa lautakunta näki ongelmana kalleuden lisäksi sen, että junista ei enää avautuisi kaupunkinäkymiä.²⁰²

Palkituille ehdotuksille yhteistä on aukio Eduskuntatalon edustalla Mannerheimintien toisella puolella, radan suuntainen rakentaminen sen varteen ja radan päälle rakennettu kansi. Kaikissa kolmessa on myös sijoitettu Kaupunginmuseon uudisrakennus Finlandia-talon kanssa samaan linjaan kehystämään näkymää Eduskuntatalolta itään. Sekä Sipinen että Valjakka ja Mökkälä ovat sijoittaneet radan varteen rakennuksia kahteen riviin. Nikulan mukaan kilpailun lopputulos olikin yleinen pettymys, sillä palkitut ehdotukset olivat niin erilaisia, että niiden yhteiskehittelystä oli vaikea kuvitella syntyvän toteutettavia suunnitelmia.²⁰³ Kervanto Nevanlinna näkee suunnitelmien yhtäläisyytenä sen, että tekijät ovat suunnitelleet ennen kaikkea arkkitehtonisia kokonaisuuksia, joille toiminnalliset tekijät on alistettu.²⁰⁴

Kilpailulautakunnan esityksen mukaan palkittujen ehdokkaiden tekijät jatkoivat suunnittelua, ja kaupunkisuunnittelulautakunta hyödynsi kehitettyjä suunnitelmia päättäessään alueen yleiskaavoituksen lähtökohdista. Vuonna 1990 valmistui Kamppi-Töölönlahden osayleiskaavaehdotus kaupunkisuunnitteluviraston toimesta. Lautakunta hyväksyi sen ja lähetti sen kaupunginhallitukselle. Kaupunkisuunnittelusta ja kiinteistötoimesta vastannut apulaiskaupunginjohtaja Erkki Tuomioja piti Aallon Terrassitoriin pohjautuvaa ehdotusta vanhentuneena, joten hänen johdollaan tehtiin uusi, määräyksiltään väljempi kaavaehdotus. Muutoksena aiempaan uudessa ehdotuksessa pyrittiin Kervanto Nevanlinnan mukaan lieventämään ajatusta Kampin varaamisesta yksinomaan liiketiloille ja Töölönlahden alueen varaamista julkisille rakennuk-

²⁰¹ *Kamppi-Töölönlahti aatekilpailu* 1986, kuvat s. 38–43.

²⁰² *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986.* 1986, 39–41.

²⁰³ Nikula 1998, 187.

²⁰⁴ Kervanto Nevanlinna 2012, 260–261.

sille. Kaukoliikenteen linja-autoasema sijoitettiin uudessa ehdotuksessa Kamppiin. Kaupunginhallitus hyväksyi Tuomiojan kaavaehdotuksen lokakuussa 1990 ja kaupunginvaltuusto vuotta myöhemmin.²⁰⁵

Tarkastelen osayleiskaavaa nykyisen Kansalaistorin ympäristön osalta. Osayleiskaavassa Töölönlahden alueella rakennetut osat muodostavat vyöhykkeitä, joiden on tarkoitus korostaa Töölönlahden avointa maisematilaa. Julkisten rakennusten lisäksi alueelle on sijoitettu hallinto- ja liiketiloja sekä asumista alueen monipuolistamiseksi.²⁰⁶ Eduskuntatalon edustalla Mannerheimintien toisella puolella on Finlandia-talolta Rautatiekatujen päätteeseen ulottuva yleisten rakennusten alue, joka Eduskuntatalon kohdalla ei saa ylittää Mannerheimintien korkeutta. Yleisten rakennusten toisella puolella Eduskuntataloa vastapäätä on kuusi metriä matalammalla torialue, ”ns. Tasavallan aukio”.²⁰⁷ Torien alla on alueen museoiden sekä Finlandia-talon laajennuksen tiloja, jotka ovat yhteydessä alueen rakennuksiin. Tilat avautuvat alempana sijaitsevalle tori- ja puistoalueelle. Mannerheimintieltä avautuu näkymä pohjoista kohti laskeutuvan torialueen yli sen pohjoispuolella olevaan puistoon ja lahdelta. Postitalon pohjoispuolella näkymää rajaamassa on radan suuntainen rivi yleisiä rakennuksia, joissa saa olla myös toimisto- ja liiketilaa. Niiden ja radan välissä on nykyisten Töölönlahdenkadun ja Alvar Aallon kadun kohdalla katu, jonka toisella puolella on toimisto- ja liikerakennus ja Elielinaukion kohdalla linja-autoasema.²⁰⁸ Liikennratkaisuna on uusi tunneliväylä, jonne keskustan läpi kulkeva itä-länsisuuntainen liikenne ohjataan.²⁰⁹

Kervanto Nevanlinna nostaa esiin Kampin ja Töölönlahden suunnittelemisessa tapahtuneen muutoksen 1990-luvulle tultaessa. Kannattavuuden arviointi alkoi vaikuttaa valtion ja kaupungin päätöksiin alueiden maankäyttövaihtoehtoja päätettäessä.²¹⁰ Myös kaavoitustapa muuttui. Töölönlahdella 1990-luvulla, ja Kampissa jo aiemmin 1970-luvulla, alkaneet rakennustyöt on liitetty uuteen kaupunkisuunnittelutapaan.²¹¹ Tuukka Haarni kuvailee Helsingin viimeisintä kokonaissuunnitelmaa seurannutta uutta suunnittelutyyliä useammalla nimellä ”postmoderniksi”, ”projektisuunnitteluksi” ja ”postimerkkikaavoitukseksi”.²¹² Mäenpää, Aniluoto, Manninen ja Villanen viittaavat samaan ilmiöön evolutionaarisena tai inkrementalisti-

²⁰⁵ Kervanto Nevanlinna 2012, 261–263.

²⁰⁶ *Kamppi-Töölönlahti: osayleiskaavaehdotuksen selostus* 1990, 48.

²⁰⁷ *Kamppi-Töölönlahti: osayleiskaavaehdotuksen selostus* 1990, 50.

²⁰⁸ *Kamppi-Töölönlahti: osayleiskaavaehdotuksen selostus* 1990, 50–54, liitteenä oleva kaavapiirustus.

²⁰⁹ *Kamppi-Töölönlahti: osayleiskaavaehdotuksen selostus* 1990, 56–58.

²¹⁰ Kervanto Nevanlinna 2012, 263–264.

²¹¹ Kervanto Nevanlinna 2012, 254.

²¹² Haarni 2000, 132.

sena kaupunkisuunnittelun ihanteena.²¹³ Kaikki nimitykset viittaavat suunnittelutyyliin, jossa suunnittelijoilla on kokonaissuunnitelman sijaan suunnittelua ohjaava visio ja suunnittelussa keskitytään yksittäisiin hankkeisiin ja niiden tarkasteluun.²¹⁴

3.4 Paluu puistosuunnitelmiin

1990-luvun lopulla palattiin sinne, mistä alueen suunnittelussa oli lähdettykin: puistoon. Vuonna 1997 Helsingin kaupunki järjesti yhteistyössä Suomen Maisema-arkkitehdit ry:n, Uusi Maisema-arkkitehtiliitto ry:n, Viherympäristöliitto ry:n ja Suomen Arkkitehtiliitto ry:n kanssa Töölönlahtea ympäröiviä puistoja koskevan kansainvälisen aatekilpailun. Kilpailutehtävään kuului sekä yleissuunnitelman tekeminen laajemmalle, Töölön-, Eläintarhan- ja Kaisaniemenlahtea ympäröivälle alueelle että Töölönlahden eteläpuolisen alueen tarkempi puistosuunnittelu. Yleissuunnitelmassa on mukana myös Kiasman ympäristö ja Makasiinit, mutta tarkemman puistosuunnittelualueen eteläraja kulkee juuri Makasiinien pohjoispuolelta.²¹⁵ Voittajaksi valittiin Hannu Tikan ja Kimmo Lintulan ehdotus ”Secret gardens” (kuva 35). Heidän ehdotuksessaan Töölönlahtea on jatkettu Töölönlahdenkadun eteläpuolelle. Finlandia-talon puoleinen ranta on suora, kun taas läntisestä rannasta on erotettu pitkä ja kapea saari, jonka toisella puolella kapeampi kanava kulkee. Vesiaihetta on jatkettu myös radanvarren talojen väleihin.

Kilpailun jälkeen puistosuunnittelua jatkettiin kaupungin johdolla. *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* vuodelta 2007 (kuva 36) on kaupunkisuunnitteluviraston ja rakennusviraston yhteistyö, jonka tarkoituksena on suunnittelun katkeamaton jatkuminen kaupunkikuvallisesta suunnittelusta puisto- ja katusuunnitteluun. Kaupungin lisäksi suunnitteluun ovat osallistuneet Sito Oy, Arkkitehtityöhuone Artto Palo Rossi Tikka Oy, Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy ja Innogeo Oy sekä asiantuntijana maisema-arkkitehti Jukka Jormola. Suunnitelma perustuu Töölönlahden voimassaolevaan asemakaavaan, Kamppi-Töölönlahden osayleiskaavaan, kaupunkisuunnittelulautakunnan hyväksymään asemakaavaluonnokseen, Töölönlahden puistokilpailuun ja voittaneen työn jatkosuunnitelmiin sekä niiden yhteydessä tehtyihin kaupunginhallituksen ja kaupunkisuunnittelulautakunnan päätöksiin.²¹⁶ Sen johdanto alkaa toteamalla, että Töölönlahden alue on Helsingin keskustan arvokainta aluetta ja listaamalla sen äärellä olevat ”symbolisesti merkittävät julkiset rakennukset”,

²¹³ Mäenpää ym. 2000, 163–165, 182–183.

²¹⁴ Mäenpää ym. 2000, 164.

²¹⁵ Eronen ym. 1997, 3, 50.

²¹⁶ *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* 2007, 9.

joita ovat Eduskuntatalo, Kansallismuseo, Finlandiatalo ja Rautatieasema. Uusimmat julkiset rakennukset, Ooppera, Kiasma, Eduskuntatalon lisärakennus ja tuolloin tekeillä oleva Musiikkitalo, nostetaan myös esiin merkityksellisinä. Tuleva alue on ”uusi edustava osa keskustan kaupunkirakennetta julkisine rakennuksineen sekä liike- ja toimistokortteleineen”.²¹⁷

Suunnitelma pyrkii vastaamaan kaupunkitiloihin, puistoalueisiin ja uusiin rakennuksiin kohdistuviin poikkeuksellisiin odotuksiin.²¹⁸ Puistoa kutsuttiin markkinointimielessä nimellä Finlandiapuisto, ja puistolla oli omat verkkosivunsa, joilla kerrottiin sen historiasta ja ajankohtaisista suunnitelmista.²¹⁹

Suunnitelman keskeisimmän osan muodostavat Töölönlahden alueen keskiosan jalankulkualueet, mutta siihen kuuluvat kaikki asemakaava-alueen julkiset tilat. Ajatuksena on jakaa alue useaan erilaiseen osaan, jotka liittyvät toisiinsa.²²⁰ Kokonaisuus on suunniteltu niin, että sen käsittämän Keskuspuiston eteläisimmän osan maisema muuttuu vaihteittain luonnonmukaisemmasta urbaanimmaksi Töölönlahden rannasta keskustaa lähestyttäessä (kuvat 37 ja 40). Itä-länsisuunnassa siirrytään Mannerheimintien varren arvokkaasta julkisesta tilasta ”pieni-
piirteisempiin puistossa viihtymisen paikkoihin”.²²¹ Uudella kaupunkipuistolla halutaan suunnitelman mukaan lisätä uusi ajallinen kerros täydentämään Töölönlahden, Eläintarhan- ja Kaisaniemenlahden rantojen puistovyöhykkeet valmiiksi kokonaisuudeksi. Puistoalueiden tulee tarjota mahdollisuuksia ulkoiluun, oleskeluun, auringonottoon, luontoelämyksiin, tapahtumien järjestämiseen ja kansalaistoimintaan. Tavoitteena on ”kaupunkilaisten kohtaamispaikka ja elävä, monipuolinen ja toimiva ympäristö”.²²²

Suunnitelmassa pidetään asemakaavan mukaan avoimena näkymä Kiasman ja Sanomatalon välistä puistoon (kuva 39), näkymä Mannerheimintieltä Makasiinipuistoon ja Töölönlahden puistoon ja näkymä Puutarhakadun linjan kohdalla Eduskuntatalolle.²²³ Aallon tavoin suunnitelmassa pyritään muodostamaan ”kaupunki- ja maisemasuunnittelun keinoin visuaalinen ja toiminnallinen yhteys Helsingin keskustan julkisten rakennusten vyöhykkeen ja Töölönlahden sekä Keskuspuiston välille.”²²⁴ Töölönlahdella rannan tavoitteena on luonnonmukaisuus. Kävelykeskustassa, johon Töölönlahden alue kuuluu, jalankulku asetetaan kaikissa liikennejär-

---

²¹⁷ Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 3.

²¹⁸ Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 3.

²¹⁹ Korpinen 2007, 23–26; Finlandiapuiston verkkosivut. Enää verkkosivuja ei ole.

²²⁰ Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 7.

²²¹ Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 13.

²²² Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 10.

²²³ Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 10;

²²⁴ Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007, 13.

jestelyissä etusijalle. Töölönlahdenkadun puistoa jakavaa vaikutusta vähennetään ajokaistojen mitoituksella, 30 km/h -nopeusrajoituksella ja helpoilla kadun ylityksillä.²²⁵

Töölönlahdenkadun eteläpuolinen osa jakautuu Makasiinipuistoon ja Kansalaistoriin (kuva 38). Makasiinipuistoa kuvaillaan toiminnalliseksi. Suunnitelman mukaan Kansalaistori on Töölönlahden toiminnallinen polttopiste, joka rajautuu Musiikkitaloon, Kiasmaan, Sanomataloon, Makasiinipuiston eteläreunaan ja edellisten väliin sijoittuvaan rakennukseen, joka tuolloin ei vielä ollut varmistunut keskustakirjastoksi. Muodoltaan hieman kolmiomaisen Kansalaistorin keskellä on suihkulähde. Musiikkitalon piha liittyy mahdollisimman saumattomasti osaksi Kansalaistoria.²²⁶ Kansalaistorin tehtävänä on yhdistää kaikki alueen julkiset rakennukset ja Makasiinipuisto yhdeksi toiminnalliseksi kaupunkitilaksi, jotta myös suurien yleisötapahtumien järjestäminen on mahdollista. Tori on päällystetty vaalealla graniitilla ja sen keskellä on vesilinnaksi kutsuttu kiveyksen osa, jolla on suihkulähde. Kiasman ja Sanomatalon väli ja Eero Erkon kadun itäpää on kivetty samalla tummalla luonnonkivellä kuin Musiikkitalon piha mutta noppakivikoossa. Kansalaistorin itäpuolen avoimelle alueelle on sommiteltu säännölliseen ruudukkoon perustuva sommitelma jaloja lehtipuita.²²⁷ Osana Kansalaistoria rakennettava Eero Erkon katu palvelee Kiasman huoltoliikennettä ja liikennettä Mannerheiminaukion alaiseen lastaus- ja pysäköintitilaan.²²⁸

4 KANSALAISTORI SUUNNITELTUNA JULKISENA KAUPUNKITILANA

Ensin teen katsauksen siihen, miltä Töölönlahden alue 1900-luvun eri vuosikymmeninä näytti ja mitä alueelle rakennettiin. Sen jälkeen tarkastelen Töölönlahden alueen voimassa olevaa asemakaavaa ja puistosuunnittelun etenemistä. Lopuksi tarkastelen nykyistä Kansalaistoria ja sen ympäristöä, ja analysoin sen suhdetta luvussa kolme kuvaamiini suunnitelmiin.

4.1 Alueen rakentuminen suunnitelmien lomassa

Monet vuosien saatossa tehdyistä suunnitelmista perustuvat joko rautatieaseman siirtymiseen kokonaan pois Töölönlahden alueelta tai ainakin tavara-aseman siirtymiseen. Valtionrautateiden ja kaupungin välillä käytiinkin lukuisia keskusteluja, mutta ennen 1980-luvun loppua asiassa ei onnistuttu pääsemään yhteisymmärrykseen. Niinpä tavara-asemalla oli hyvin pitkään näkyvä paikka pääkaupungin keskustassa. Suunnitelmia tehdessä Töölönlahden aluetta

²²⁵ *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* 2007, 17.

²²⁶ *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* 2007, 18.

²²⁷ *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* 2007, 20.

²²⁸ *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* 2007, 41.

pidettiin yleensä rakentamattomana, vaikka Valtionrautateiden erilaiset varasto- ja huoltorakennukset olivat osa maisemaa vuosien ajan (kuva 43). Kuten Kervanto Nevanlinna nostaa esiin, vuoden 1985 Kamppi-Töölönlahti-kilpailun ohjelman mukaan alue on ”valtaosaltaan säilynyt rakentamattomana”, vaikka siellä vielä 1960-luvulla oli useita kymmeniä sittemmin purettuja rakennuksia.²²⁹

Ensin Kansallismuseon rakentuminen ja avautuminen yleisölle vuonna 1916 ja sitten Eduskuntatalon rakentuminen muuttivat paikan luonnetta (kuva 44). Valtio oli vuonna 1926 toteutuksessa suuressa alueiden vaihdossa varannut itselleen osan Turun kasarmin tontista uuden postitalon rakentamista varten. Postihallitus näki lopulta parempana sijoittaa rakennus keskusaseman viereen, joten vuonna 1934 kaupunki ja valtio sopivat, että postitalo rakennettaisiin kaupungille kuuluvaan kortteliin 103 entisen kaasulaitoksen tontille. Kaupunki puolestaan sai Turun kasarmin tontin kokonaan.²³⁰ Postitalo valmistui vuonna 1938, ja siitä tulikin pitkäksi aikaa ainoa uusi rakennus välittömästi Töölönlahden alueen läheisyyteen (kuva 45).

Vasta perustettu Stadionsäätiö alkoi 1920-luvun lopulla kaavalla stadionin rakentamista lahden pohjoispuolelle Eläintarhan alueelle. Kaupunki oli myötämielinen säätiön suunnitelmien suhteen, joten urheilupuistosta järjestettiin kilpailu ja myöhemmin stadionin suunnittelusta oma kilpailunsa. Stadion rakennettiin vuosina 1938–1939.²³¹ Etenkin kauas näkyvän torninsa vuoksi Olympiastadionilla on vaikutusta Töölönlahdelle näkymien kautta. Maisemassa oli läsnä myös jo aiemmin mainittu Töölön Sokeritehdas. Hakasalmen- ja Hesperianpuistossa liikkujille tehdas näkyi myös kuljetuksiensa kautta, sillä puistojen reunassa kulki Sokeritehtaan rata vuodesta 1901 vuoteen 1955 saakka ja sen jälkeen vielä lyhyesti tehtaan purkamisen yhteydessä vuonna 1965. Sen jälkeen se purettiin.²³²

Pikku hiljaa suunniteltuja kulttuurirakennuksia ilmestyi lahden rannoille. Timo Penttilän suunnittelema Helsingin kaupunginteatteri otettiin käyttöön vuonna 1967.²³³ Kaupunginhallitus hyväksyi vuonna 1963 konsertti- ja kongressitalon rakentamisen Aallon suunnitelman mukaisesti. Finlandia-talo (kuva 47) valmistui vuonna 1971, ja sen kongressisiipi valmistui neljä vuotta myöhemmin. Aallon ehdotus oopperan sijoittamisesta Sokeritehtaan tontille toteutui myös, kun kaupunginvaltuusto vuonna 1980 päätti tontin luovuttamisesta valtiolle.²³⁴

²²⁹ Kervanto Nevanlinna 2012, 257; *Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu 29.4.–29.11.1985. Ohjelma*. 1985, 3.

²³⁰ Brunila 1962, 54.

²³¹ Brunila 1962, 74.

²³² Liski, Ruoff & Saarikko 2010, viite 107.

²³³ Kervanto Nevanlinna 2012, 175.

²³⁴ Herranen 1997, 189; Kervanto Nevanlinna 2012, 181–182.

Oopperatalo valmistui vuonna 1993 pitkän suunnitteluprosessin jälkeen.²³⁵ Ratapihan rakennuksia purettiin ja uusia rakennettiin tarpeiden mukaan, mutta tavara-asema säilytti paikkansa keskellä keskustaa (kuva 46).

Tavara-aseman muuton jälkeen vuonna 1987 makasiinit ja ratapiha tyhjenivät junista ja raihteista (kuva 48), ja makasiineilla alkoi uusi elämä. Panu Lehtovuori on kuvannut vaihtoehtoista toimintaa, joka valtasi makasiinit niiden oltua hetken tyhjillään.²³⁶ Siellä toimivat muun muassa ekokauppa, taidegalleria ja kirpputori, ja erilaisia tapahtumia klubeista lumilautailuun ja keskiaikafestivaaliin järjestettiin.²³⁷ Makasiineista tuli paikannimi. Samaan aikaan makasiinien eteläpuolella alettiin rakentaa. Valtio järjesti nykytaiteen museon yleisen laajennetun pohjoismaisen suunnittelukilpailun vuosina 1992–1993.²³⁸ Museo toteutettiin Steven Hollin voittaneen ehdotuksen pohjalta, ja Kiasma avautui yleisölle vuonna 1998.²³⁹ Sanoma Osakeyhtiö järjesti kutsukilpailun Viestintätalon suunnittelusta nykytaiteen museon naapuriin, ja kesällä 1995 voittajaksi julistettiin Antti-Matti Siikalan ja Jan Söderlundin ehdotus. Lasijulkisivuinen Sanomatalo valmistui syksyllä 1999.²⁴⁰ Sanomatalon ja rautatieaseman väliin valmistui vuonna 2003 Arkkitehtityöhuone Artto Palo Rossi Tikan suunnittelemana VR:n asemahotelli.²⁴¹

Musiikkitaloa alettiin suunnitella nykyiselle paikalleen vuonna 1995, kun kaupunki ilmoitti valtiolle, että tontti Mannerheimintien varrella Karamzininkadun, nykyisen Töölönlahdenkadun, eteläpuolella olisi käytettävissä tarkoitukseen. Kaksivaiheinen yleinen arkkitehtuurikilpailu musiikkitalon suunnittelusta järjestettiin vuonna 1999. Kesäkuussa 2000 kilpailun voitti Ola Laihon, Mikko Pulkisen ja Marko Kivistön laatima ehdotus. Musiikkitalon sijoittaminen VR:n makasiinien paikalle herätti paljon keskustelua ja vastustusta. Uuden asemakaavan hyväksymisen ja makasiinien palon (kuva 49) jälkeen Musiikkitaloa alettiin rakentaa syksyllä 2008, ja se avattiin elokuussa 2011.²⁴² Eduskuntatalon lisärakennus valmistui myös kilpailun kautta Eduskuntatalon naapuritontille Mannerheimintien varteen kesällä 2004 Pekka Helinin voittaneen ehdotuksen mukaan.²⁴³

---

²³⁵ Kervanto Nevanlinna 2012, 374–377.

²³⁶ Lehtovuori 2010, 177–205.

²³⁷ Lehtovuori 2010, 182–183.

²³⁸ Nykytaiteen museon yleinen laajennettu pohjoismainen suunnittelukilpailu 1993, 2.

²³⁹ Kervanto Nevanlinna 2012, 380–383.

²⁴⁰ Kervanto Nevanlinna 2012, 384–387.

²⁴¹ *Rautatientori ja Asema-aukio* 2020, 161.

²⁴² Kervanto Nevanlinna 2012, 404–411.

²⁴³ Kervanto Nevanlinna 2012, 411–413.

Viimeisimpänä on rakentunut radan varsi. Radan varren talot rakennettiin 2010-luvulla. Etelästä pohjoiseen luetellessa rivissä ovat Arkkitehdit Davidsson Tarkelan suunnittelema julkisivultaan aaltoileva KPMG:n toimistorakennus vuodelta 2014, kaartuvan Töölönlahdenkadun taustana on Helin & Co:n suunnittelema UPM:n pääkonttori vuodelta 2013, sitten JKMM:n Alma-talo samalta vuodelta ja reunimmaisena Verstaas Arkkitehtien suunnittelema Ernst & Youngin toimistorakennus vuodelta 2014.²⁴⁴ JKMM:n ja Ernst & Youngin läntisissä siivissä on asuntoja, ja rakennusten pohjakerroksissa on ravintoloita ja muita liiketiloja. Vuonna 2018 avautunut keskustakirjasto Oodi on tuonut ihmisille lisäsyitä tulla Töölönlahdelle. Se rakennettiin Arkkitehtitoimisto ALA:n avoimen kansainvälisen arkkitehtuurikilpailun voittaneen ehdotuksen pohjalta.²⁴⁵

4.2 Päätökset toteutetun torin taustalla

Töölönlahden asemakaava sai ennen kaupunginvaltuuston hyväksyntää helmikuussa 2002 paljon huomiota osakseen. Kaavan hyväksyminen mahdollisti makasiinien purkamisen ja Musiikkitalon rakentamisen.²⁴⁶ Kaavoittajien tavoitteena oli kuitenkin säilyttää osa makasiinirakennuksesta ja mahdollistaa siellä harjoitettavan kansalais- ja näyttelytoiminnan jatkuminen.²⁴⁷ Lähinnä tämä näyttää tapahtuvan nimeämisellä: uusien rakennusten väliin suunniteltiin Kansalaisaukiota ja Makasiinipuistoa. Pienikokoinen esiintymislava on myös mahdollista sijoittaa Kansalaisaukion eteläreunaan.²⁴⁸ Jo käsittelemäni Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma toistaa asemakaavan selostuksessa esiintyvää vaatimusta osa-alueiden, kuten Kansalaistorin, Makasiinipuiston ja rakennusten edustojen, niin kaupunkikuvallisesta kuin toiminnallisesta yhteydestä toisiinsa.²⁴⁹ Kaavoittajat suhtautuvat toiveikkaasti työn alla olevaan julkiseen kaupunkitilaan: ”Sekä musiikkitalo että Makasiinipuisto ja aukiotilat voivat parhaimmillaan antaa kansalaisille uuden aktiivisen toimintapaikan, joka liittyy kävelykeskustaan ja johon voi liittyä myös Sanomatalon aulatila.”²⁵⁰

Asemakaavan (kuva 41) mukaan tori on suoraan Kiasman ja Sanomatalon välistä alas johtavien portaiden edessä leventyen hieman etelää kohti. Suunnitelmissa toria ei suoranaisesti rajaa mikään ympärillä olevista rakennuksista, vaan sen eteläreuna on Kiasman ja Sanomatalon

---

²⁴⁴ Töölönlahden talot 2013, 62–65.

²⁴⁵ Oikarinen 2019, 36–37.

²⁴⁶ Kervanto Nevanlinna 2012, 408–409.

²⁴⁷ Töölönlahti. Asemakaavan muutoksen selostus 2002, 18.

²⁴⁸ Töölönlahti. Asemakaavan muutoksen selostus 2002, 31.

²⁴⁹ Töölönlahti. Asemakaavan muutoksen selostus 2002, 31; *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma* 2007, 18.

²⁵⁰ Töölönlahti. Asemakaavan muutoksen selostus 2002, 64.

eteläpuolella niiden välissä. Idästä torin kaakkoisnurkkaan johtaa Sanomatalon eteläpuolella kulkeva Eero Erkon katu. Muuten torin itäreuna rajautuu Töölönlahdenkadun länsipuolella olevan rakennuksen, nykyisen keskustakirjasto Oodin, edustan piha-alueeseen. Asemakaavan mukaan rakennuksen piha on osa puistoaluetta, jonka saa kivetä luonnonkivellä ja jolla tulee olla istutuksia. Lounaisreunastaan tori rajautuu Kiasman, Mannerheimintien ja Musiikkitalon rajaamaan pieneen puistonosaan. Muuten lännessä toria rajaa Musiikkitalon edusta, joka on varattu yleiselle jalankululle ja rakennettava niin, että se liittyy viereiseen katuun tai katuaukioon. Se tulee kivetä luonnonkivellä, ja kaava sallii myös istutukset. Torin pohjoispuolelta torin luonnonkiveys jatkuu kahdelle Töölönlahdenkadulle johtavalle reitille, jotka ovat torin länsi- ja itäreunan suuntaisia. Suorien kivettyjen kulkureittien välissä on pohjoiseen leventyvä puistokaistale, jossa on oltava sekä nurmetettuja että luonnonkivellä kivettyjä alueita. Myös vesialtaita ja muita vesiaihteita voi sijoittaa alueelle.²⁵¹

Töölönlahdenkadun eteläpuolella ja Kansalaistorilta pohjoiseen johtavan idänpuoleisen reitin itäpuolella on asemakaavan mukaan Makasiinipuisto. Se koostuu jo mainitusta piha-alueesta, jonka saa kivetä, puistosta ja suojeltavasta eteläisemmän makasiinin itäpäädyistä sekä kahdesta siirrettävästä makasiinirakennuksesta. Toinen rakennuksista on sijoitettu Töölönlahdenkadun suuntaisesti ja toinen on suojeltavan makasiinin osan eteläpuolella. Rakennuksia saa käyttää kulttuuri-, näyttely-, kahvila-, ravintola- sekä kansalaistoimintaan. Töölönlahdenkadun pohjoispuolella puisto jatkuu Töölönlahdenpuistona. Finlandia-talon ja puiston välissä on lähes Töölönkadulle ulottuva Kluuvinlahdeksi nimetty kanava. Kaava mahdollistaa myös vesiaihteiden jatkamisen puistoalueelle.²⁵²

Puistojen suunnittelua jatkettiin vuoden 2007 jälkeen edellisessä luvussa käsittelemäni Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelman pohjalta. Käyn pääpiirteittäin läpi, miten päätökset puistosta etenivät. Kaupunginvaltuusto hyväksyi maaliskuussa 2009 Kiasmanpuiston, Musiikkitalonpuiston ja Makasiinipuiston puistosuunnitelmat Töölönlahdenkadun eteläpuolelle. Seuraavan vuoden syyskuussa kaupunginhallitus hyväksyi Musiikkitalon edustan, Musiikkitalonpuiston ja Makasiinipuiston alueelle Töölönlahden tilapäisen puiston puistosuunnitelman asemakaavamuutosprosessin ajaksi. Tilapäinen puisto valmistui kesällä 2010, ja Kiasmanpuisto rakennettiin valmiiksi samanaikaisesti.²⁵³

---

²⁵¹ Helsingin kaupungin karttapalvelu, asemakaava 10920.

²⁵² Helsingin kaupungin karttapalvelu, asemakaava 10920.

²⁵³ Helsingin kaupunginhallitus 4/27.1.2014.

Yleisten töiden lautakunta hyväksyi Töölönlahdenpuiston vuoden 2007 yleissuunnitelman pohjalta tarkennetun puistosuunnitelman vuonna 2011, mutta tammikuussa 2014 kaupunginhallitus palautti sen uudelleen valmisteluun, koska epäili sen olevan liian kallis toteutettavaksi. Kaupungin hallitus päätti uuden, halvemman suunnitelman tekemisestä pikaisella aikataululla, ja että ennen pysyvän puistosuunnitelman tekoa alueelle voidaan hyväksyä väliaikainen suunnitelma.²⁵⁴ Kesäkuussa 2014 kaupunginhallitus hyväksyi väliaikaisen puistosuunnitelman, jonka perusteella nykyinen puisto Töölönlahdenkadun pohjoispuolella on toteutettu.²⁵⁵ Joulukuussa 2017 Helsingin kaupunkiympäristölautakunta hyväksyi Töölönlahden eteläosan puistosuunnitelman (kuva 42), joka kattaa Kansalaistorin ja Makasiinipuiston alueen.²⁵⁶

Alue on saanut nykyisen muotonsa suunnitelman mukaan. Aiemmin rajoiltaan epämääräinen Kansalaistori on saanut selvät rajat. Pinta-alaltaan tori on suunnitelman mukaan 3900 neliömetriä.²⁵⁷ Etelässä sitä reunustavat matala lava ja ajoestepollarit (kuva 64) ja lännessä oleskeluportaikko ja penkkeinä toimivat kapeat ja pitkät kivikorokkeet. Pohjoisessa Makasiinipuiston ja torin rajalla on istumiseen sopiva kivimuuri. Keskustakirjaston luonnonkivinen pihalaaotitus kuvioineen jatkuu torin puolelle, ja neliönmuotoiset luonnonkivikorokkeet (kuvat 66 ja 67) rajaavat kirjaston edustan torista toimien samalla istuimina. Lännen ja idän puoleiset erilliset kivikorokkeet ovat puupäällysteisiä, ja osa lavan reunasta ja pohjoisen kivimuurista on myös päällystetty samaan tapaan muodostaen toisistaan erillisiä istumapaikkoja (kuva 65). Suunnitelman selostuksen mukaan Kansalaistori on tarkoitettu ensi sijassa tapahtumakäyttöön. Tapahtumia varten torille on varattu kolme sähkökeskusta ja vesi- ja viemäriiliittymät. Makasiinipuiston avoimuus mahdollistaa myös puiston satunnaisen tapahtumakäytön, ja sielläkin on yksi sähkökeskus.²⁵⁸

4.3 Keskuspuistosta Eduskuntatalontorin ja Terassitorin kautta Kansalaistoriin

Verrattuna asemakaavan osoittamaan torin paikkaan Kansalaistori on siirtynyt hieman itään. Torista on tullut selvästi Oodin edustori, jonka kivikorokkeet erottavat muusta kävely- ja pyöräilyalueesta. Asemakaavan ja yleisten alueiden yleissuunnitelman kuvailema tori sulautuu

²⁵⁴ Helsingin kaupunginhallitus 4/27.1.2014.

²⁵⁵ Helsingin kaupunginhallitus 25/23.6.2014.

²⁵⁶ Helsingin kaupunkiympäristölautakunta 17/12.12.2017.

²⁵⁷ Puisto- ja katusuunnitelma, koostokuva VIO 5860/1 Töölönlahden eteläosa.

<<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/5d/5de29097c248f4707c95526bac1ae3fb133711ee.pdf>>.

²⁵⁸ Puistosuunnitelman selostus VIO 5860/2 Töölönlahden eteläosan puistoalueet (Makasiinipuisto ja Kansalaistori), 2–3. <<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/20/202575ad4b4c535ad60c52aaa32e257f21fa6717.pdf>>. Puisto- ja katusuunnitelma, koostokuva VIO 5860/1 Töölönlahden eteläosa.

<<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/5d/5de29097c248f4707c95526bac1ae3fb133711ee.pdf>>.

ympäristöönsä niin, että on vaikea sanoa, missä sen rajat menevät. Samalla tavalla rajoiltaan epämääräinen oli toteutunut Kansalaistori ennen kuin se muutettiin uusimman suunnitelman mukaiseksi. Vuonna 2017 tori oli osittain katoksella katetun makasiiniraunion ja keskustakirjaston työmaa-aidan rajaama laaja kenttä (kuvat 50 ja 51). Sen pohjoisreunalla oli matala lava, hieman vaatimattomampi versio nykyisestä torin etelälaidalla sijaitsevasta lavasta. Epämääräisestä asustaan huolimatta tori oli otettu käyttöön niin mielenosoituksissa (kuva 54) kuin muissa yleisötahtumissa.

Ennen eduskuntatalon sijoituksen varmistumista alueelle tehty suunnitelmat on tehty sen verran eri lähtökohdista, että niissä ei ole varsinaista vertailukohtaa Kansalaistorille. Jungin ja Saarisen suunnitelmia voi kuitenkin verrata nykytilanteeseen puiston ja rakennetun ympäristön yhdistymisen osalta. Nykytilanne muistuttaa Jungin pääsisäänkäyntiä Keskuspuistoon siinä mielessä, että puistoon liittyvät rakennukset ovat irrallaan niitä ympäröivästä korttelirakenteesta niin Jungin suunnitelmassa kuin nykyään Töölönlahdella.

Oiva Kallion ehdotuksista lähtien suunnitelmissa on täytynyt ottaa kantaa Eduskuntatalon ympäristön järjestelemiseen, johon Musiikkitalo, Kansalaistori ja Oodi ovat nyt tarjonneet ratkaisun. Kallion Eduskuntatalontori on joka puolelta rakennuksien rajaama toisin kuin Kansalaistori, mutta sekin toimii alkupisteenä pohjoiseen jatkuvalle puistoalueelle. Molemmissa suunnitelmissa Eduskuntataloa vastapäätä on rakennus, joka sulkee näkymän rautatiekiskoille. Näkymissä idästä kohti toria yhteistä on se, että Mannerheimintie/Heikinkatu on molemmissa toria korkeammalla (kuvat 18 ja 57). Vaikka Berndt Aminoff kaupungin asemakaavaosastolla muokkasikin Kallion suunnitelmaa vuoden 1932 yleisasemakaavaehdotukseen, tori on siinä säilynyt samanmuotoisena etelälaidallaan yksi rakennus ja pohjoisreunallaan kaksi (kuvat 19 ja 20). Erona on se, että julkisen rakennuksen sijaan Eduskuntataloa vastapäätä on liikenneaukio, jonka itäsvulta katu johtaa radan varteen tai suunnitelman kolmannessa vaiheessa entisen Rautatieaseman taakse.

P. E. Blomstedtin ehdotuksessa Stadion-kilpailuun Eduskuntatalo on myös saanut edustalleen aukion. Sitä ympäröivät kapeat lamellitalot ja aukion toisella puolella on nelikulmainen vesiallas, jolla Blomstedt ennakoi vuoden 1985 kilpailua. Säteittäin kapealta sivultaan koilliseen ja luoteeseen suunnatut lamellitalot muodostavat vesialtaan linjassa Töölönlahdelle kolmiomaisesti avautuvan puiston, jossa vesialtaan ja lahden välillä on vapaamuotoisempi vesialue (kuva 21). Blomstedtin suunnitelman avaruus on Kansalaistorin ympäristöä järjestelmällisempää, mutta puistoalueen muoto on nykytilanteestakin tuttu.

J. S. Sirénin ja Aminoffin vuoden 1936 suunnitelmissa suhde puistoon on erilainen, vaikka molemmissa on Eduskuntatalon edustalla on rakennuksien ympäröimä aukio. Sirénin Stadionväylä johtaa Eduskuntatalonaukealta suoraan puistoon, kun taas Aminoffin ehdotuksessa aukean läpi johtava Heikinkatu rajautuu Kansallismuseon jälkeen vain toiselta puoleltaan puistoon. Kummassakaan suunnitelmassa pidemmillä näkymillä ei ole sijaa. Puistoon rakennetut alueet rajautuvat yhtenäisinä kortteleina Kansalaistorin ympäristöä selvemmin.

Lindegrenin ja Kråkströmin suunnitelmassa Eduskuntatalolta avautuu näkymä liikennesolmuun Mannerheimintien ja Eduskunta-aukion yli (kuva 25). Eduskunta-aukion piirteitä suunnitelma ei tarkemmin määrittele. J. S. Sirén teki vuonna 1956 viimeisen ehdotuksensa Eduskuntatalon ympäristön järjestämiseksi muistomerkkien sijoitusta koskien. Muistomerkeille ehdottamiensa paikkojen lisäksi Sirénin suunnitelmassa on kaksi L-kirjaimen muotoista rakennusta reunustamassa Eduskuntataloa ja sitä vastapäätä Lindegrenin ja Kråkströmin tyhjäksi jättämällä aukiolla rakennukset aukiota kehystämässä.²⁵⁹ Lindegrenin ja Kråkströmin suunnitelmassa etelämpänä puistoalueella oleva pitkä rakennus tuo sijoitukseltaan ja muodoltaan mieleen Finlandia-talon. Erona on se, että Lindegrenin ja Kråkströmin suunnitelmassa alue rakennus sijaitsee linja-autoaseman liikennealueen laidassa, ja heti sen pohjoispuolella kulkee itä-länsisuuntainen ramppi.

Aallon vuoden 1964 suunnitelmassa (kuvat 26–28) Mannerheimintien ja radan väliin jäävän alueen kolmiomainen muoto tulee korostetusti esiin viuhkamaisen torin avautuessa lahdelle. Aallon suunnitelmassa Eduskuntatalon edustalla ei ole ramppeja, sillä yhteys Kaisaniemen viaduktille ja radan länsilaitaan sijoittuvalle Vapaudenkadulle on järjestetty torin ali. Eduskuntatalo on saanut siipirakennukset. Aallon ehdotus tarjoaa avoimen näkymän Eduskuntatalolta Vapaudenkadun yli radan toiselle puolelle. Eva Johansson kutsuu Aallon keskustoria maisematoriksi, koska se sekä mahdollistaa näkymät Töölöstä Kallioon ja toisinpäin että toimii maisemallisesti tärkeänä elementtinä ja terassit muodostavat oman maisemansa.²⁶⁰ Siirtymän puistoon Aalto on luonut lahden länsirannan rakennusrivistöllään, jollaista ei ole toteutettu. Ainakin avoimien näkymien vaatimus on jäänyt Aallon suunnitelmasta elämään siirtyen asemakaavaankin, vaikka nykyään Oodi ja radanvarren talot tukkivatkin aiemmin avoimen näkymän radan yli (kuva 56), joitakin säästettyjä näkymälinjoja lukuun ottamatta (kuvat 68, 69 ja 70).

---

²⁵⁹ Sirén 1959,

²⁶⁰ Johansson 2018, 185–186.

Kuten aiemmin jo toin esiin, Söderlundin, Sipisen ja Valjakan ja Mökkälän kilpailuehdotuksissa on jokaisessa aukio Eduskuntataloa vastapäätä, mutta aukion koko vaihtelee. Söderlundin suunnitelman aukio (kuvat 29 ja 30) on paljolti Kansalaistorin kaltainen. Tosin Söderlundin versiossa Mannerheimintieltä johtavat loivat portaat suoraan aukiolle suoraan Eduskuntataloa vastapäätä, kun Kansalaistorille on laskeuduttava Mannerheimintieltä joko Musiikkitalon nurmiportaita tai Kiasman puolelta loivasti laskeutuvaa rinnettä. Radanvarteen sijoitetut rakennukset voivat estää näkymiä, mutta torilla on tarjolla puiden rajaama näkymä Töölönlahdelle. Myös Sipisen ehdotuksessa (kuvat 31 ja 32) samalla paikalla on tori, mutta Eduskuntataloa vastassa ei ole pidempi rakennusrivi vaan suunnilleen Eduskuntatalon korkeamman osan levyinen rakennus, josta on koverrettu puoliympyrä pois ja sijoitettu pyöreä vesiaihe rakennuksen eteen jäävään tilaan. Eduskuntatalolta aukiolle johtaa kansi Mannerheimintien yli. Valjakan ja Mökkälän suunnitelmassa (kuvat 33 ja 34) tori on kilpailun kolmesta palkitusta ehdotuksesta pienin, koska vesialue jatkuu niin pitkälle etelään. Sipisen ja Valjakan ja Mökkälän ehdotuksissa radanvarren korttelit sijoittuvat muusta puistosta erilleen uuden Kluuvilahden toiselle puolelle, mutta korttelit ovat yhteydessä radan itäpuoliseen puistoon kannen kautta.

Tikan ja Lintulan ehdotus (kuva 35) viitoittaa tien Kansalaistorin ja Töölönlahden nykytilan taustalla oleviin suunnitelmiin. Radanvarren talot ovat sijoittuneet alueen pohjoispäähän suunnilleen heidän ehdotuksensa mukaisesti. Kluuvinlahtea ei ainakaan vielä ole toteutettu, mutta muuten Töölönlahden eteläpuoli on paljolti Tikan ja Lintulan ehdotuksen mukainen. Töölönlahdenkadun linjausta on muutettu hieman pohjoisemmaksi, ja katu kääntyy radalta päin tultaessa Musiikkitalon nurkalla lounaaseen toisin kuin heidän suunnitelmassaan. Asemakaavassa ja yleisten alueiden yleissuunnitelmassa toria ja sen ympäristö on saanut tarkemman muodon, joka tosin yksityiskohdiltaan ei vastaa toteutunutta.

Kansalaistorin pohjoispuoliseen Makasiinipuistoon on Oodin puolelle puiston itäreunaan sijoitettu pelikenttä ja leikkipaikka, joiden pohjoispuolella Töölönlahdenkadun varressa on varaus puistopaviljongille. Paviljonki on jäänne suunnitelmasta makasiinirauniosta ja sen kahdella puolella olevista paviljongeista asemakaavassa. Eteläisen makasiinin itäpäädyn paikalle, jossa makasiiniraunio (kuva 50) kesään 2018 saakka säilyi, on arkkitehti Akseli Leinonen toteuttanut makasiinien muistoksi teoksen Massa (kuva 58). Massa on noin 200 neliön laajuisen tiilinen pinta, jonka keskellä on painauma, pelikentän ja Kansalaistorin rajaaman nurmikon nurkkauksessa (kuva 52). Se oli alun perin tarkoitus rakentaa makasiinin vanhoista tiilistä, mutta tiilissä oli epäpuhtauksia eivätkä ne olisi olleet riittävän kestäviä, joten se tehtiinkin

uusista maatiilistä.²⁶¹ Kansalaistoimintaan tarkoitettuja makasiinirakennuksia ei Makasiinipuistoon ole rakennettu, ja makasiiniraunio purettiin, koska kaupungin eri hallintokuntien edustajat tulivat neuvotteluissaan siihen tulokseen, että raunio ”säilyttäminen nykyisellä paikallaan rajoittaisi alueen suunniteltua käyttöä eikä se ole enää tarpeen kaavan kansalaistoimintaa tukevien tavoitteiden toteuttamiseksi”.²⁶²

Autoille 50- ja 60-luvuilla suunnitellut massiiviset liikennejärjestelmät ovat vaihtuneet pyöräily- ja kävelyreittien verkostoon. Lounaasta torille johtaa entiseen ratakuiluun rakennettu pyörä- ja kävelyväylä Baana, jota pitkin on yhteys Ruoholahden suuntaan. Pyöräreitit pohjoiseen kulkevat Töölönlahdenkadulla, Kansalaistorin länsipuolella ja Mannerheimintien vartta Baanan kohdalla Töölönlahden laakson kautta laskeutuen ja nousten. Punaisena erottuvien pyöräreittien lisäksi alueella on paljon kävelyreittivaihtoehtoja. Pyöräilyä Kansalaistorin poikki on pyritty suitsimaan tasoeroilla, mutta esteetöntä reittiä pääsee pyörälläkin kulkemaan. Elielinaukiolta Kansalaistorille pääsee kääntymällä Töölönlahdenkadulta Sanomatalon ja Oodin välistä vasemmalle (kuva 61). Töölönlahden Kansalaistorin eteläpuolella, lavan länsipuolella on kääntöpaikka, joka on rajattu pollareilla (kuva 60). Pollareillaan ja erilaisella kiveyksellään se erottuu ympäristöstään selkeästi.

Asemakaavan mukaan Kansalaistorin on tarkoitus yhdistää ympärillään olevat alueet. Rajattu tori ei ole kuitenkaan ole samalla tavalla välittömästi yhteydessä hieman kauempana oleviin tiloihin, kuten Musiikkitalon ravintolaan (kuva 59) tai Sanomatalon Mediatoriin (kuva 53). Mediatorilta näkee kyllä ulos, mutta heijastukset estävät yleensä ulkopuolella olijaa näkemästä sisään. Musiikkitalon ravintola on rajannut terassinsa läpinäkyvillä seinillä, mikä tekee terassista suljetumman näköisen. Sekä Sanomatalon (kuva 60) että Musiikkitalon ulkoseinässä on mainostaulu, joka näkyy Kansalaistorille päin.

Asemakaavan vaatimia näkymiä on säilytetty, ja etenkin pimeällä valaistut merkkirakennukset erottuvat radanvarren talojen välistä radan toiselle puolelle selvästi, jos huomaa katsoa. Puutarhakadun linjalta Eduskuntatalo näkyy Sanomatalon ja Oodin välistä (kuva 68). Eduskuntatalon lisäksi radan toiselta puolelta radanvarren rakennusten väleistä voi nähdä Hakasalmen huvilan, Kansallismuseon tornin (kuva 70) ja Finlandia-talon (kuva 69).

---

²⁶¹ HAM 2020, Massa.

²⁶² Puistosuunnitelman selostus VIO 5860/2 -- / Hki, 2.

5 YHTEENVETO

Tutkielmassani olen käynyt läpi Töölönlahden eteläpuolisen alueen julkisen kaupunkitilan suunnittelun historiaa 1910-luvulta tähän päivään asti. Keskeisenä lähtökohtana alueelle tehdyille suunnitelmille ovat olleet Töölönlahden ympärille 1800-luvun kuluessa rakennetut puistot. Bertel Jungin vuosina 1911–1912 muotoilema keskuspuistosuunnitelma on toiminut taustana sen jälkeiselle suunnittelulle, vaikka eri ehdotuksissa viheralueelle onkin annettu Töölönlahdella tilaa eri verran. Keskeiselle paikalle on tarvittu sekä liikenteen kannalta toimiva ratkaisu että esteettisesti pääkaupungin arvoinen kaupunkiympäristö. Painopiste suunnitelmissa on vaihdellut uusien edustusrakennusten suunnittelusta liikenneratkaisuihin ja julkisen ulkotilan suunnitteluun.

Merkittävimmän alueen suunnitteluun vaikuttanut yksittäinen rakennus on Eduskuntatalo. Aukiota tai toria on kaavailtu alueelle siitä lähtien, kun se päätettiin sijoittaa nykyiselle paikalleen Mannerheimintien, silloisen Läntisen Viertotien, varteen. 1920- ja 1930-luvun suunnitelmissa aukio rajattiin rakennuksilla, lukuun ottamatta P. E. Blomstedtin vuoden 1933 Stadion-suunnitelmaa. Myöhemmät suunnitelmat ovat Blomstedtin ehdotuksen tavoin ratkaisultaan avoimempia. Aukio ja sen ympärillä olevat rakennukset ovat liittyneet puistoon joko siitä selvästi rajautuvan korttelin osana tai vapaammin sen reunaan tai keskelle sijoittuen.

Vuoteen 1987 saakka tavara-asema sijaitsi Eduskuntataloa vastapäätä Mannerheimintien toisella puolella, mutta sen tai koko rautatieaseman siirtäminen oli ollut suunnitelmissa jo paljon aiemmin. Kun Helsingin kaupunki ja Valtionrautatiet saivat sovittua siirtymisen aikataulusta, vapautui Töölönlahden eteläpuolinen alue rakentamiselle. Vuoden 1985 Kamppi–Töölönlahtikilpailun palkituissa ehdotuksissa on toteutuneen torin ja puiston kanssa yhteisiä piirteitä. Vielä voimakkaammin alueen jatkosuunnitelmiin ja sitä kautta nykytilaan on vaikuttanut Töölönlahden puistoalueiden maisema-arkkitehtuurikilpailun tulos. Puistosuunnitelmia ollaan jouduttu karsimaan kustannussyistä 2010-luvulla, joten Töölönlahdenkadun pohjoispuolelle on toteutettu väliaikainen puisto. Kansalaistori ja Makasiinipuisto rakennettiin vuonna 2017 hyväksytyjen suunnitelmien perusteella.

Keskustakirjasto Oodi tarjoaa monille syyn tulla alueelle, joka ennen Oodin valmistumista oli lähinnä läpikulkupaikka muille kuin siellä asuville tai työskenteleville. Makasiinien kansalais-toiminnan tilalle on tarjottu mahdollisuutta viettää aikaa kirjastossa. Eteläisemmän makasiinin itäpään kohdalle on toteutettu muistomerkki Massa muistumana menneestä. Vaikka Oodi on

selvästi löytänyt käyttäjänsä ja sen viereisessä puistossakin ihmiset kesäpäivisin viettävät aikaa, ei Kansalaistori ole lunastanut nimensä mukaisia lupauksia. Keskeisellä paikalla sijaitse-
vaksi julkiseksi kaupunkitilaksi se vaikuttaa usein kolkolta ja tyhjältä. Avoimuudestaan huolimatta tori muistuttaa enemmän sata vuotta sitten Eduskuntatalon eteen suunniteltuja monumentaalitorejakin tapahtumarikasta kaupunkilaisten olohuonetta, jollaista suunnitteluvaiheessa maalailtiin. Toisaalta tori on ollut nykymuodossaan olemassa vasta alle kaksi vuotta, joten kansalaiset saattavat piankin löytää torilleen käyttöä.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Arkkitehtuurimuseo

Kilpailuarkisto

Sähköiset lähteet

Helsingin kaupunki

Hangasmaa-Puska, Sinikka. *Keskuspuisto tutuksi pala palalta. Retkiopas*. Helsinki: Helsingin kaupunki, Rakennusvirasto. <<http://www.vihreatsylit.fi/hk/pdf/keskuspuisto-opas.pdf>> (10.11.2020)

Helsingin kaupungin Finlandiapuisto-verkkosivut. <<http://www.finlandiapuisto.fi>> (10.10.2012).

Helsingin kaupungin karttapalvelu. <kartta.hel.fi> (15.11.2020).

Helsingin kaupungin karttapalvelu, asemakaava 10920.

<<https://kartta.hel.fi/helshares/kaavavaripdf/10920.pdf>> (6.5.2020).

Helsingin kaupunginhallitus 4/27.1.2014. Töölönlahden puiston puistosuunnitelman (VIO 5559-1) hyväksyminen. 27.1.2014. <<http://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2011-002912/khs-2014-4/>> (15.11.2020).

Helsingin kaupunginhallitus 25/23.6.2014. Töölönlahden puiston tilapäisten järjestelyiden (nroVIO 5695/1) hyväksyminen. 23.6.2014. <<http://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2014-006776/>> (15.11.2020).

Helsingin kaupunkiympäristölautakunta 17/12.12.2017. Töölönlahden eteläosan (Makaasiinipuisto, Kansalaistori) puistosuunnitelman hyväksyminen (Kluuvi) (a-asia). 12.12.2017. <<https://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2017-003585/>> (15.11.2020).

Kartta vuodelta 1909. Helsingin kaupunki. <<https://hri.fi/data/fi/dataset/kartta-helsingin-kaupungista-ja-sen-alueista-vuodelta-1909>> (11.11.2020).

Puistosuunnitelma VIO 5860/2 Töölönlahden eteläosa. 12.10.2017.

<<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/59/592de7f46aec42eaccef3268f7f704b0b9d37d94.pdf>> (15.11.2020)

Puistosuunnitelman selostus VIO 5860/2 Töölönlahden eteläosan puistoalueet (Maka-siinipuisto ja Kansalaistori). 12.10.2017.

<<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/20/202575ad4b4c535ad60c52aaa32e257f21fa6717.pdf>> (15.11.2020).

Rautatientori ja Asema-aukio. Kaupunkirakenne- ja ympäristöhistoriaselvitys. 2020.

Kaupunkiympäristön julkaisuja 18/2020. Helsinki: Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristön toimiala.

<https://www.hel.fi/hel2/ksv/liitteet/2020_kaava/6284_1_YHS_Rautatientori_ja_Asema_aukio.pdf> (15.11.2020).

Töölönlahti. Asemakaavan muutoksen selostus. 2002. Helsingin kaupunki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, keskustaprojekti.

<https://kartta.hel.fi/helshares/kaavaselostus/ak10920_selostus.pdf> (6.5.2020).

Helsingin kaupunginmuseo (HKM). <helsinkikuvia.fi>

Helsingin kaupungin taidemuseo (HAM). Julkinen taide. Massa.

<<https://www.hamhelsinki.fi/sculpture/massa-akseli-leinonen/>> (15.11.2020).

Kansallisarkisto

Digitaaliarkisto

Sisäasiainministeriö

Sisäasiainministeriön kaava-arkisto (kokoelma)

Helsingin kartat

Nouveau Plan pour la reconstruction de la Ville de Helsingfors. (SM Helsinki Iao* 77/- -)

<<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=12446594>> (10.11.2020).

Kaupunkikartat (kokoelma)

Kaupunkikartat (kokoelma)

Helsingin kartat

Plan Charta utvisande Gloet igenfyldt jämte Esplanaden i fall Canalen icke blifver verkställd. (Helsinki Ic* 37/- -)

<<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=25342015>> (10.11.2020).

Ratia, Anna, 2006. *Helsingin Konservatorion rakennus: rakennushistoriaselvitys*. Helsinki: Senaatti-kiinteistöt. <https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3130-2006_Senaatti_Ratia_Hki_Konservatorio_RHS_web.pdf> (10.11.2020).

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Aalto, Alvar, 1961. Helsingin kaupungin uusi keskusta. *Arkkitehti* 3/1961, 33–44.

Aalto, Alvar, 1965. Helsingin keskustasuunnitelma. *Arkkitehti* 3/1965, 30–84.

Aminoff, Berndt, 1932a, Helsingin kaupungin asemakaavakysymyksiä vv. 1915–1931. *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus*. Helsinki: Helsingin kaupungin kiinteistötoimisto. 6–38.

Aminoff, Berndt, 1932b. Yleisasemakaavaehdotus. *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus*. Helsinki: Helsingin kaupungin kiinteistötoimisto. 39–50, kuvaliite I–XVII.

Blomstedt, P. E., 1932a. Helsingin tulevaisuus I. *Arkkitehti* 4/1932, 49–55.

Blomstedt, P. E., 1932b. Helsingin tulevaisuus II. *Arkkitehti* 9/1932, 134–137.

Blomstedt, P. E., 1932c. Helsingin tulevaisuus III. *Arkkitehti* 11/1932, 163–169.

Blomstedt, P. E., 1937. Asemakaavakysymyksiä Suur-Helsingin keskustassa. *Arkkitehti* 3/1937, 33–40.

Brunila, Birger, 1932. Johdanto. *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus*. Helsinki: Helsingin kaupungin kiinteistötoimisto. 1–5.

Brunila, Birger, 1945. *Suur-Helsingin asemakaavakysymyksiä*. Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan julkaisuja 2. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Brunila, Birger, 1962. Asemakaavoitus 1918–1945. *Helsingin kaupungin historia V:1*. Toim. Ragnar Rosén, Eirik Hornborg, Eino Jutikkala, Heikki Waris & Matti J. Castrén. Helsinki: Helsingin kaupunki. 7–98.

Brunila, Birger & Sirén, J. S., 1936. Ehdotukset Eduskuntatalon ympäristön järjestelyksi. *Arkkitehti* 9/1936, 129–133.

Brunila, Birger & af Schultén, Marius, 1955. Asemakaava ja rakennustaide. *Helsingin kaupungin historia IV:1*. Toim. Ragnar Rosén, Eirik Hornborg, Heikki Waris & Eino Jutikkala. Helsinki: Helsingin kaupunki. 7–104.

Den föreslagna Centralparken i Helsingfors, 1913, *Arkitekten* 4/1913. 58–61, kuvat s. 54–56.

Donner, Julia; Silfverberg, Sarianne & Ryymin, Anna, 2017. *Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan ympäristöhistoriallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet*. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 3/2017. Helsinki: Helsingin kaupunki, rakennusvirasto, arkkitehtuoriosasto.

Eronen, Matti; Forssén, Ilpo; Karppinen, Anne; Martikainen, Kari; Narvi, Seija; Pursio, Eino; Romppainen, Mervi; Saarainen, Eila; Saransaari, Leena & Tawaststjerna, Ilmari, 1997. *Töölönlahden puistoalueiden maisema-arkkitehtuurikilpailu. Kansainvälinen aatekilpailu. Kilpailuohjelma*. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Haarni, Tuukka, 2000. Unelmien Töölönlahti – painajaisten Kamppi? *URBS. Kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*. Toimittanut Stadipiiri. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus & Edita. 121–135.

Helsingin kadunnimet, 1981. Helsingin kaupungin julkaisuja 24. Toinen korjattu painos. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Helsingin yleiskaavaehdotus: laadittu asemakaavaosastolla 1953–1960, 1960. Helsingin kaupungin julkaisuja n:o 9. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Herranen, Timo, 1997. Kaupunkisuunnittelu ja asuminen. *Helsingin historia vuodesta 1945, 1: Väestö, Kaupunkisuunnittelu ja asuminen, Elinkeinot*. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Häyrynen, Maunu, 1994. *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Entisaikain Helsinki XIV. Helsinki: Helsinki-Seura.

Ilonen, Juha, 2007. *Olohuone Helsinki. 31 uutta kaupunkitilaa ydinkeskustaan*. Helsinki.

Johansson, Eva 2018. *Drömmen som gick i kras. Alvar Aaltos centrumplan för Helsingfors 1959-1972: bakgrund, utformning och bemötande i en samtida kontext*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Jung, Bertel 1911a. Stor-Helsingfors, Arkitekten 6/1911. 90–100.

Jung, Bertel 1911b. Förslag till Centralpark för Helsingfors, omfattande Kaisaniemi, Hagasund, Hesperia, Djurgården samt södra delen av Grejus skogsmarker, Arkitekten 9/1911. 137–148.

Jung, Bertel, 1918. *Pro Helsingfors. Suur-Helsingin asemakaavaehdotus*. Helsinki.

Jung, Bertel, Palmqvist, W. G. & Paatela, Jussi, 1933. ”Yleisasemakaava”-lausuntoja. Arkkitehti 10/1933. 143–145.

Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu 29.4.–29.11.1985. Ohjelma. 1985. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Kamppi-Töölönlahti. Aatekilpailu. Arvostelupöytäkirja 5.8.1986. 1986. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Kamppi-Töölönlahti aatekilpailu, 1986. Arkkitehtikilpailuja 9/1986.

Kamppi-Töölönlahti: osayleiskaavaehdotuksen selostus, 1990. Toim. Päivi Herkola. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston hallinto-osaston selvityksiä H 10/1990.

Kervanto Nevanlinna, Anja, 2012. *Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010. Helsingin historia vuodesta 1945* 4. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Kopisto, Sirkka, 1981. Suomen kansallismuseo: kansallisromanttisen kauden rakennusmonumentti. Helsinki: Museovirasto.

Korpinen, Pekka, 2007. Helsinki – tulevaisuuden kaupunki. Helsinki: Taloustieto Oy.

Kummala, Petteri, 2016. *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lehtovuori, Panu, 2010. *Experience and Conflict: The Production of Urban Space*. Farnham: Ashgate.

Leiman, Kirsi, 1998. Töölönlahden puistoalueiden ideakilpailusta. *Arkkitehti* 2/1998. 48–55.

Lindegren, Yrjö & Kråkström, Erik, 1955. *Helsingin keskus: keskusalueen asemakaavaehdotus 1954*. Helsingin kaupungin julkaisuja 3. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Liski, Matti; Ruoff, Eeva & Saarikko, Jere, 2010. *Hakasalmen ja Hesperian puistot. Puisto-historiallinen selvitys*. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 10/2010. Helsinki: Helsingin kaupunki, rakennusvirasto, katu- ja puisto-osasto Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvirasto.

Liski, Matti; Ruoff, Eeva; Alapeteri, Niina & Korhonen, Pauliina, 2013. *Eläintarhan alueen ympäristöhistoriallinen selvitys*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2/2013. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto.

Liski, Matti; Ruoff, Eeva & Alapeteri, Niina, 2015. *Linnunlaulun alueen ympäristöhistoriallinen selvitys*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 5/2015. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 5/2015. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto, asemakaavaosasto.

Mäenpää, Pasi; Aniluoto, Arto; Manninen, Rikhard; Villanen, Sampo 2000. *Sanat kivettyvät kaupungiksi. Tutkimus Helsingin kaupunkisuunnittelun prosesseista ja ihanteista*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Nikula, Riitta, 1981. *Yhtenäinen kaupunkikuva 1900–1930. Suomalaisen kaupunkirakentamisen ihanteista ja päämääristä, esimerkkeinä Helsingin Etu-Töölö ja Uusi Vallila*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 127. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

Nikula, Riitta 1990. *Töölönlahti-suunnitelmia 1910–1990*. Näyttelyjulkaisu. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Nikula, Riitta, 1995. Bertel Jung: The Pioneer of Modern Town Planning in Helsinki. *Icon to Cartoon: A Tribute to Sixten Ringbom*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 16. Helsinki: Taidehistorian seura. 193–212.

Nikula, Riitta 1998. The 20th Century Center of Helsinki: A Graveyard of Heroic Town Plans. *The City as Cultural Metaphor*. Edited by Arto Haapala. International Institute of Applied Aesthetics Series vol. 4. Lahti: International Institute of Applied Aesthetics. 172–189.

Nykytaiteen museon yleinen laajennettu pohjoismainen suunnittelukilpailu 1993. *Arkkitehtuurikilpailuja* 5/1993.

Oikarinen, Essi, 2019. Oodi kaikelle. *Arkkitehti* 1/ 2019. 36–51.

Pakarinen, Riitta, 1977. Hakasalmen huvila. *Narinkka* 1976. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Pakarinen, Riitta, 1987. Kluuvien korttelit Apina ja Hyeena. *Narinkka* 1986–1987. Toim. Marja-Liisa Rönkkö & Kaisu Tikkala. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo. 87–106.

Pehkonen, Marja, 1987. Kaisaniemi – sydämessä ja syrjässä. *Narinkka* 1986–1987. Toim. Marja-Liisa Rönkkö & Kaisu Tikkala. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo. 108–125.

Pehkonen, Marja, Tuomi, Marja-Liisa & Pakarinen, Riitta, 1987. Kluuvi – sadan vuodentyömaa. *Narinkka* 1986–1987. Toim. Marja-Liisa Rönkkö & Kaisu Tikkala. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo. 8–47.

Saarinen, Eliel, 1915. *Munkkiniemi–Haaga ja Suur-Helsinki. Tutkimuksia ja ehdotuksia kaupunkijärjestelyn alalta*. Helsinki: M. G. Stenius.

Saarinen, Eliel, 1932. Lausunto eräistä Helsingin kaupungin asemakaavakysymyksistä. *Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus*. Helsinki: Helsingin kaupungin kiinteistötoimisto. 1*–70*.

Sirén, J. S., 1959. Eduskunnan lähiympäristöt. *Arkkitehti* 8/1959. 126–127.

Sonck, Lars, 1898. Modern vandalism: Helsingfors stadsplan. *Finsk Tidskrift* 4/1898, 262–287.

Tuomi, Marja-Liisa, 1987. Kierros lahden ympäri – Töölönlahden ympäristön kulttuurihistoriaa. *Narinkka* 1986–1987. Toim. Marja-Liisa Rönkkö & Kaisu Tikkala. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo. 167–181.

Töölön asemakaavakilpailu Helsingissä, 1925. *Arkkitehti* 2/1925, 15–28; *Arkkitehti* 3/1925, 30–42.

Töölönlahden toimistotalot, 2013. *Arkkitehti* 1/2013, 56–66.

Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto & rakennusvirasto.

Uosukainen, Jarmo & Westerlund, Seppo 1996. Valtio Helsingin keskustan suunnittelussa: Liikenneministeriön aika 1979-1989. Liikenneministeriön mietintöjä ja muistioita B 1/1996. Helsinki: Liikenneministeriö.

Åström, Sven-Erik, 1957. *Samhällsplanering och regionsbildning i kejsartidens Helsingfors*. Helsinki.

KUVALIITE

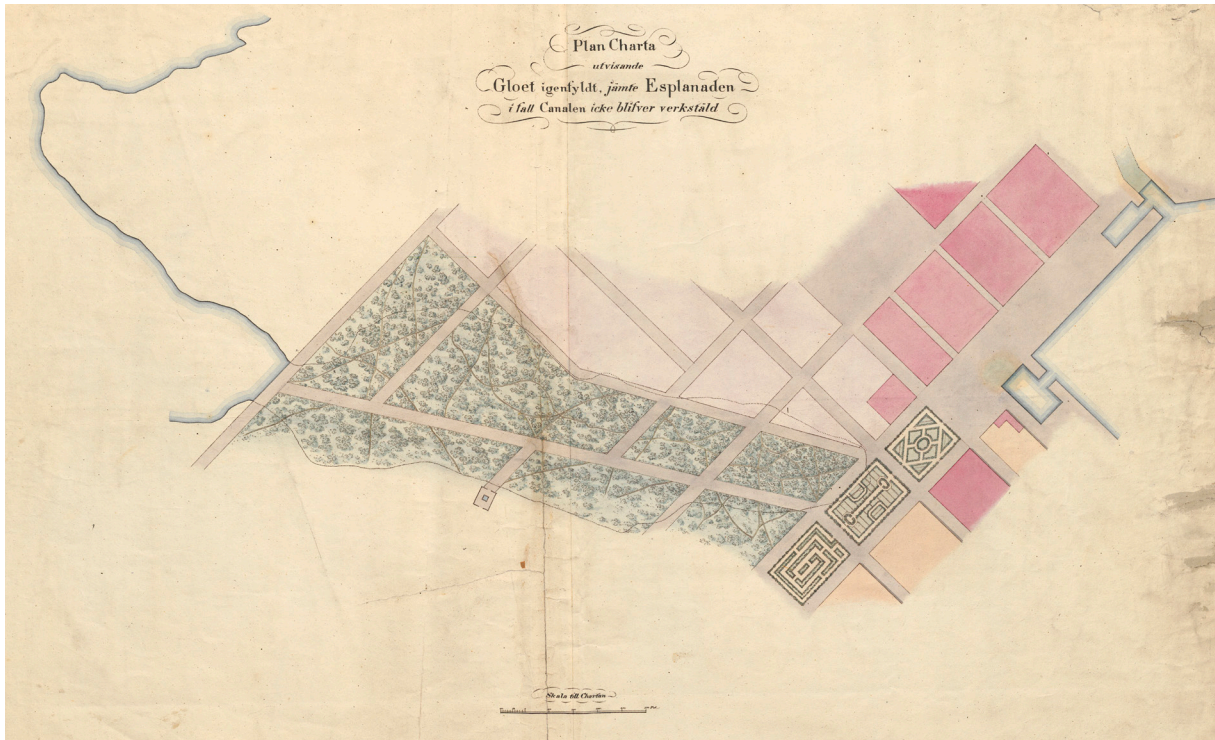

Kuva 1. Asemakaavakartta
vuodelta 1812.
Lähde: Kansallisarkiston
digitaaliarkisto.

Kuva 2. Asemakaavakartta
vuodelta 1820.
Kuva: Helsingin kaupungin
karttapalvelu.

Kuva 3. C. Rosenkampffin kartta vuodelta 1812.
Kluuvilahden paikalle suunniteltu puisto.
Lähde: Kansallisarkiston digitaaliarkisto.

Kuva 4. Claes Kjerrströmin asemakaavakartta vuodelta 1878. Lähde: Helsingin kaupungin karttapalvelu.

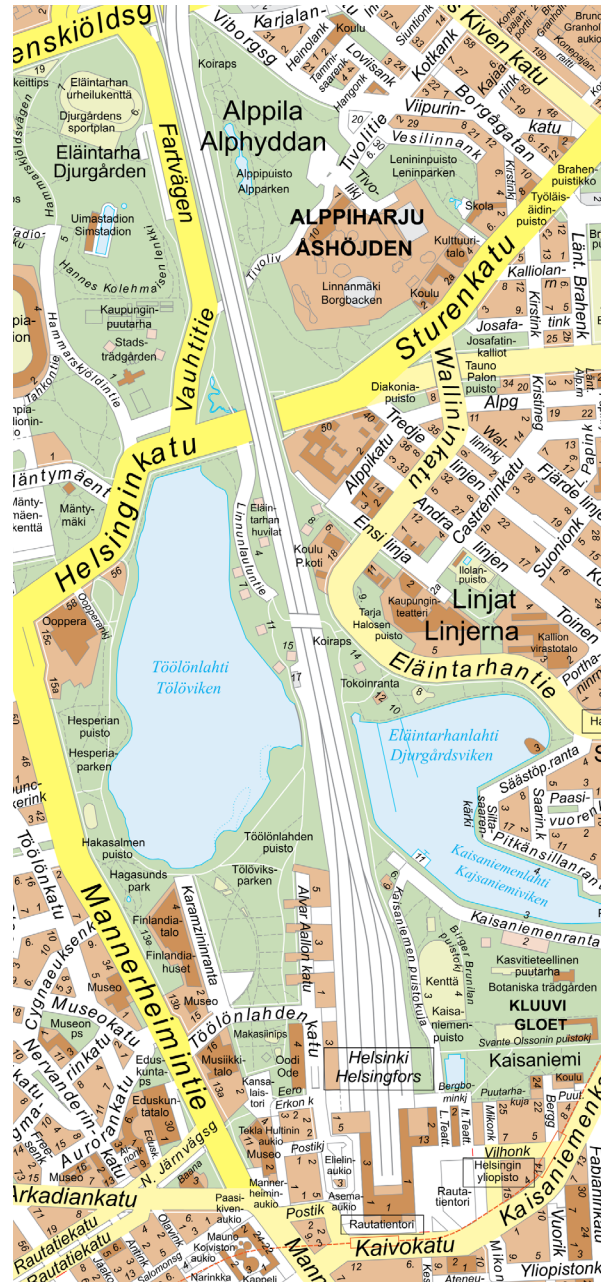

Kuva 5. Opaskartta vuodelta 1925. Maatäyttöjen määräst saa käsityksen, kun vertaa Töölönlahden rantaviivan sijaintia suhteessa Kaisaniemenrantaan. Lähde: Helsingin kaupungin karttapalvelu.

Kuva 6. Opaskartta vuodelta 1909.
Lähde: Helsingin kaupungin karttapalvelu.

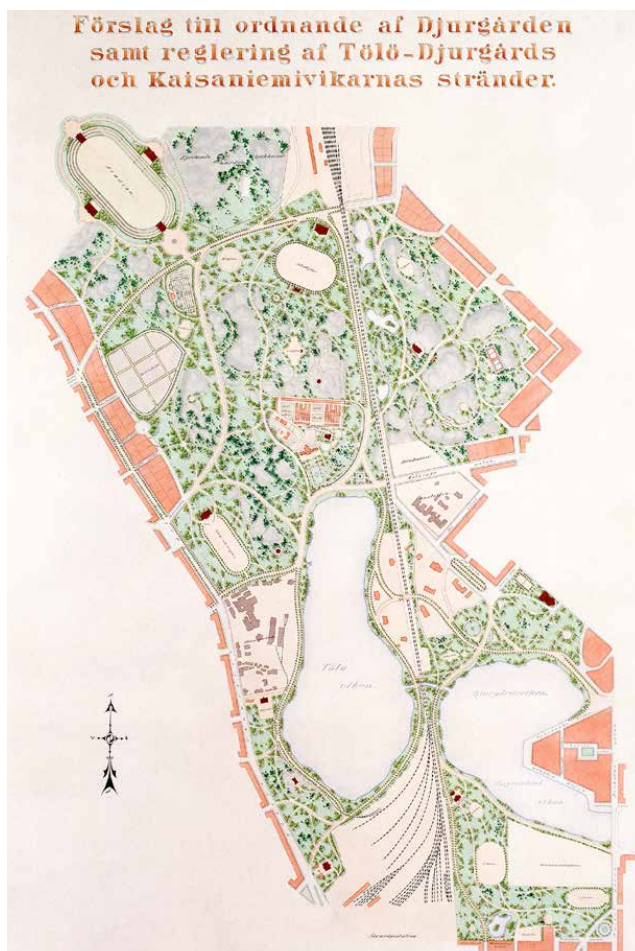

Kuva 7. Opaskartta vuodelta 2020.
Lähde: Helsingin kaupungin karttapalvelu

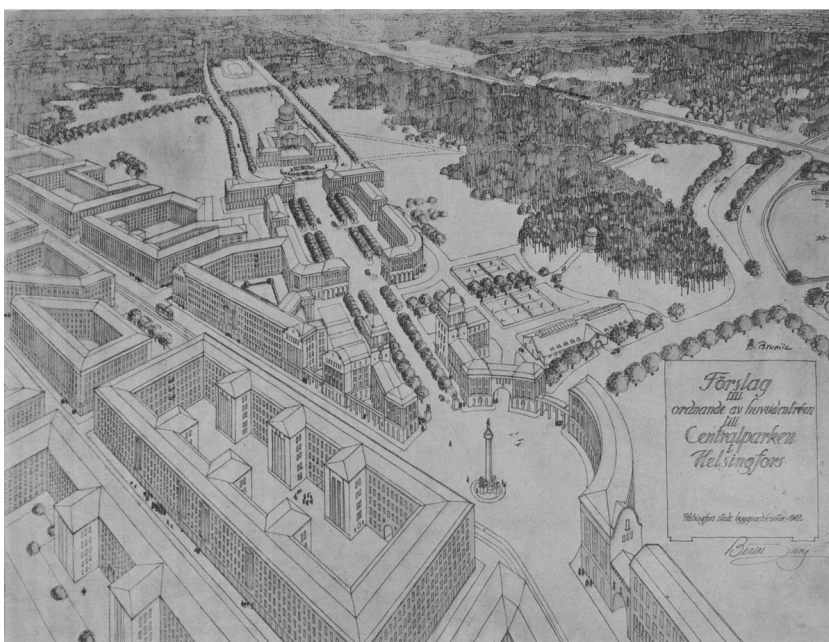
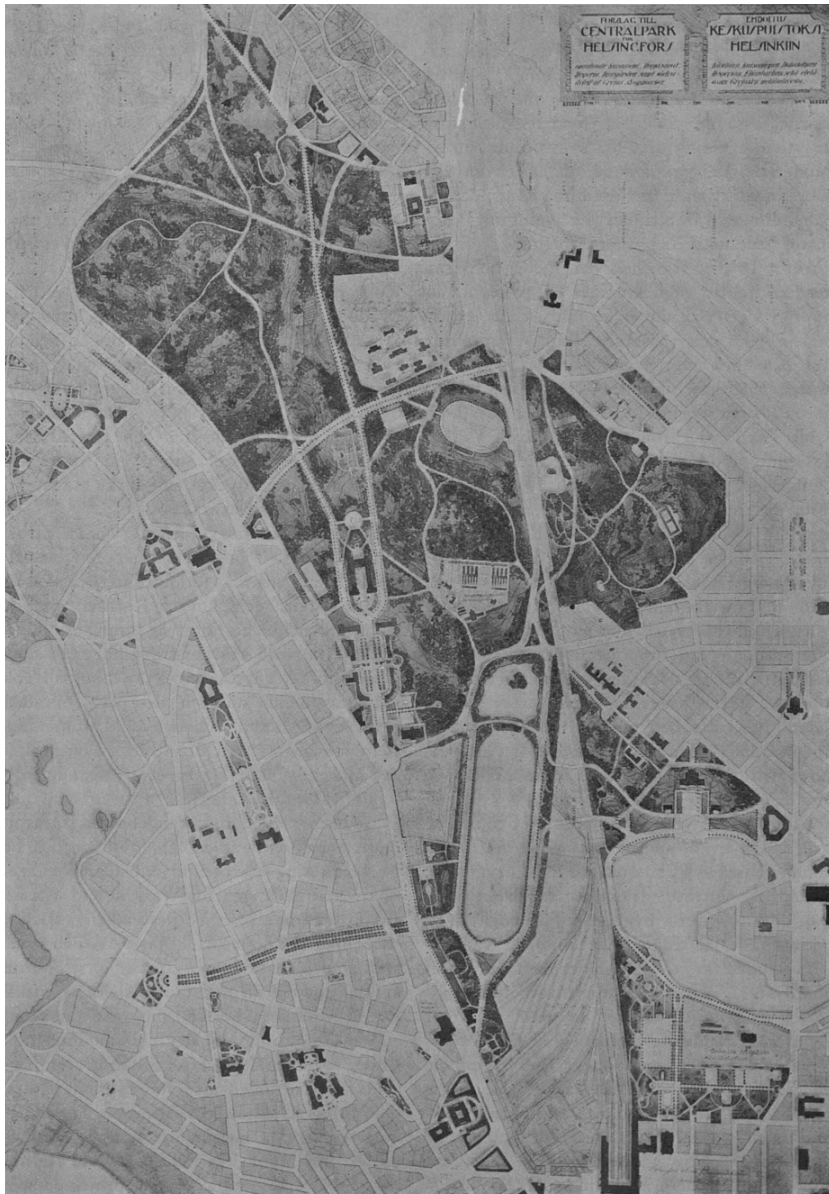

Kuva 8. Töölönpuistoa esittävä Knut Forsbergin päiväämätön suunnitelma vuodelta 1865.
Lähde: Liski ym. 2013.

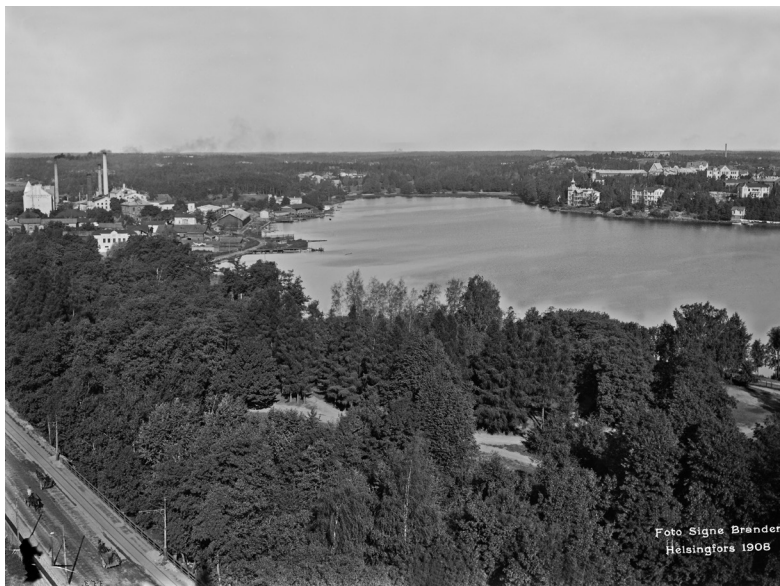

Kuva 9. Svante Olssonin ja puutarhalautakunnan laatima järjestelyehdotus Eläintarhan alueelle ja Töölönlahden ympäristöön 1910.
Lähde: Liski ym. 2013.

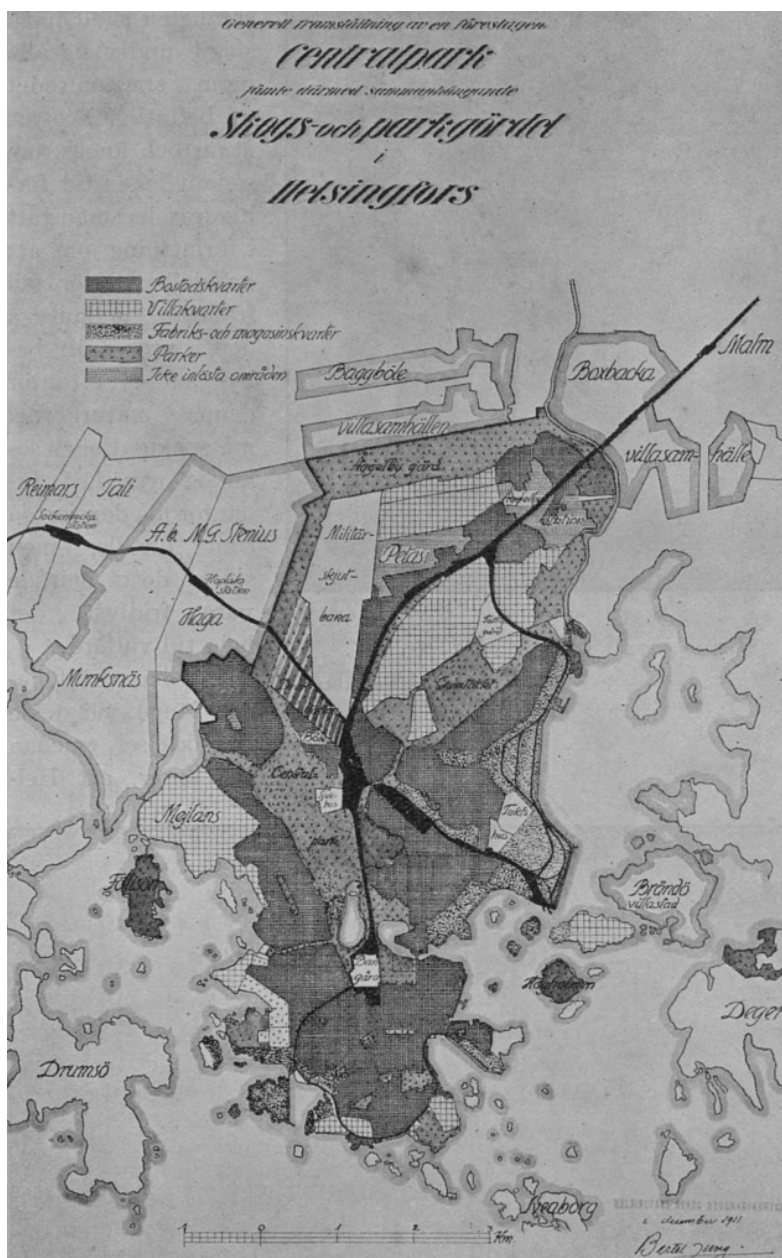

Kuvat 10. ja 11. Bertel Jungin
 keskuspuistosuunnitelma
 vuodelta 1912.
 Lähde: *Arkitekten* 4/1913.

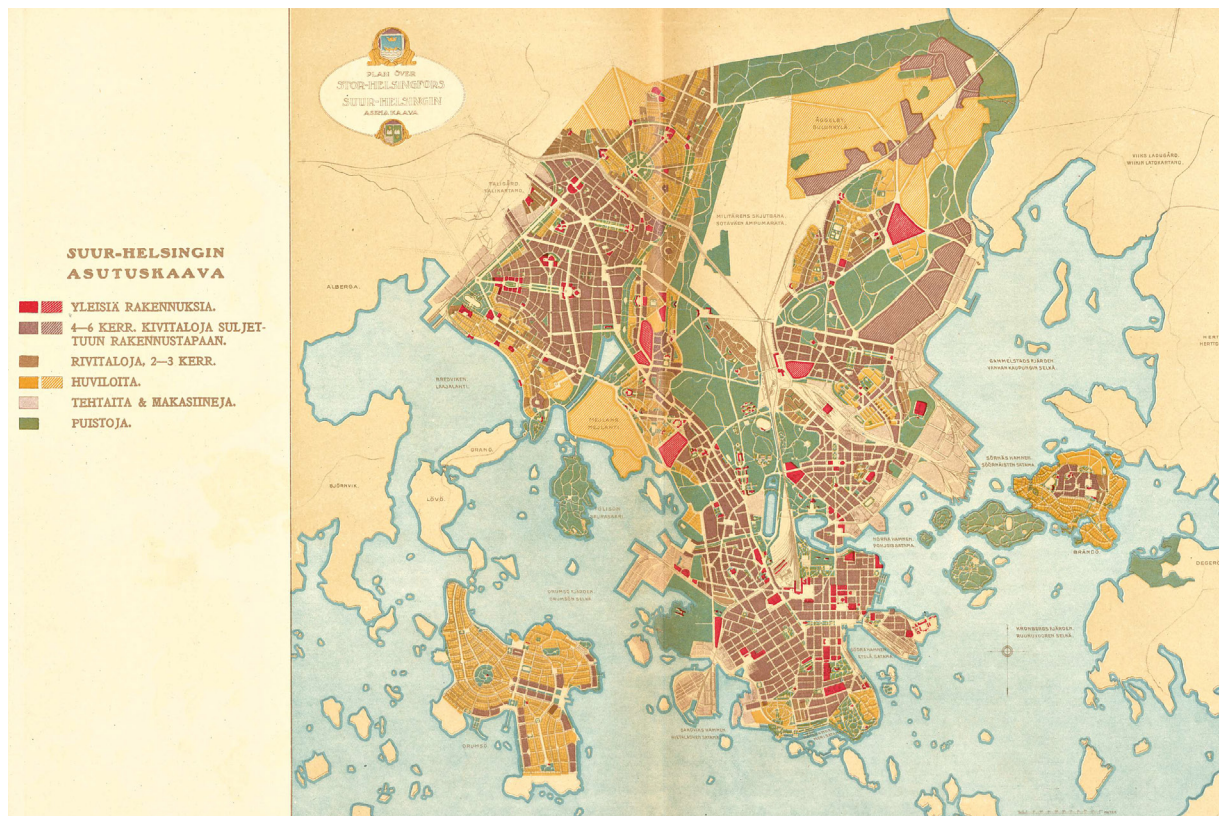

Kuva 12. Valokuva Kansallismuseon tornista koilliseen. Etualalla Läntinen Viertotie (nyk. Mannerheimintie)
Kuvaaja: Signe Brander, 1908.
Lähde: HKM.

Kuva 13. Bertel Jungin
keskusuistossuunnitelma vuodelta 1911.
Lähde: Arkitekten 9/1911.

Kuva 14. Eliel Saarisen Suur-Helsingin asutuskaava, 1915.
Lähde: Saarinen 1915.

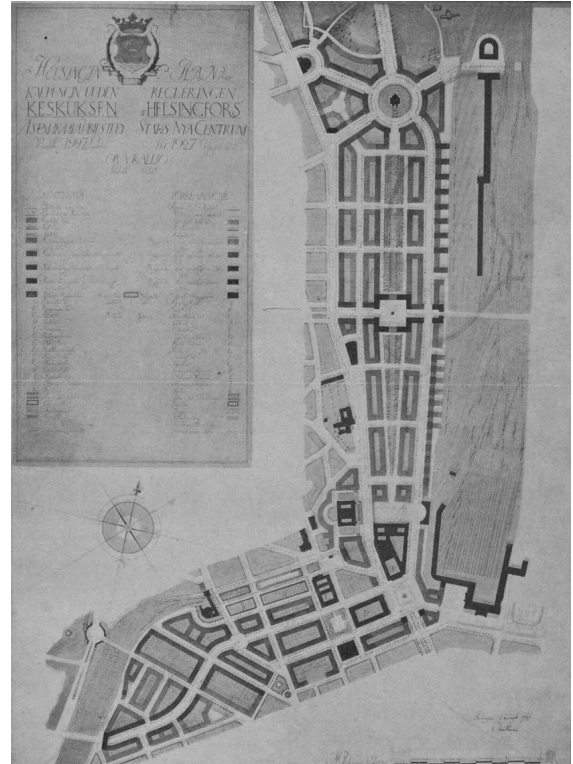

Kuva 15. Eliel Saarisen Pro Helsingfors -suunnitelma 1918, osa.
Lähde: Jung 1918.

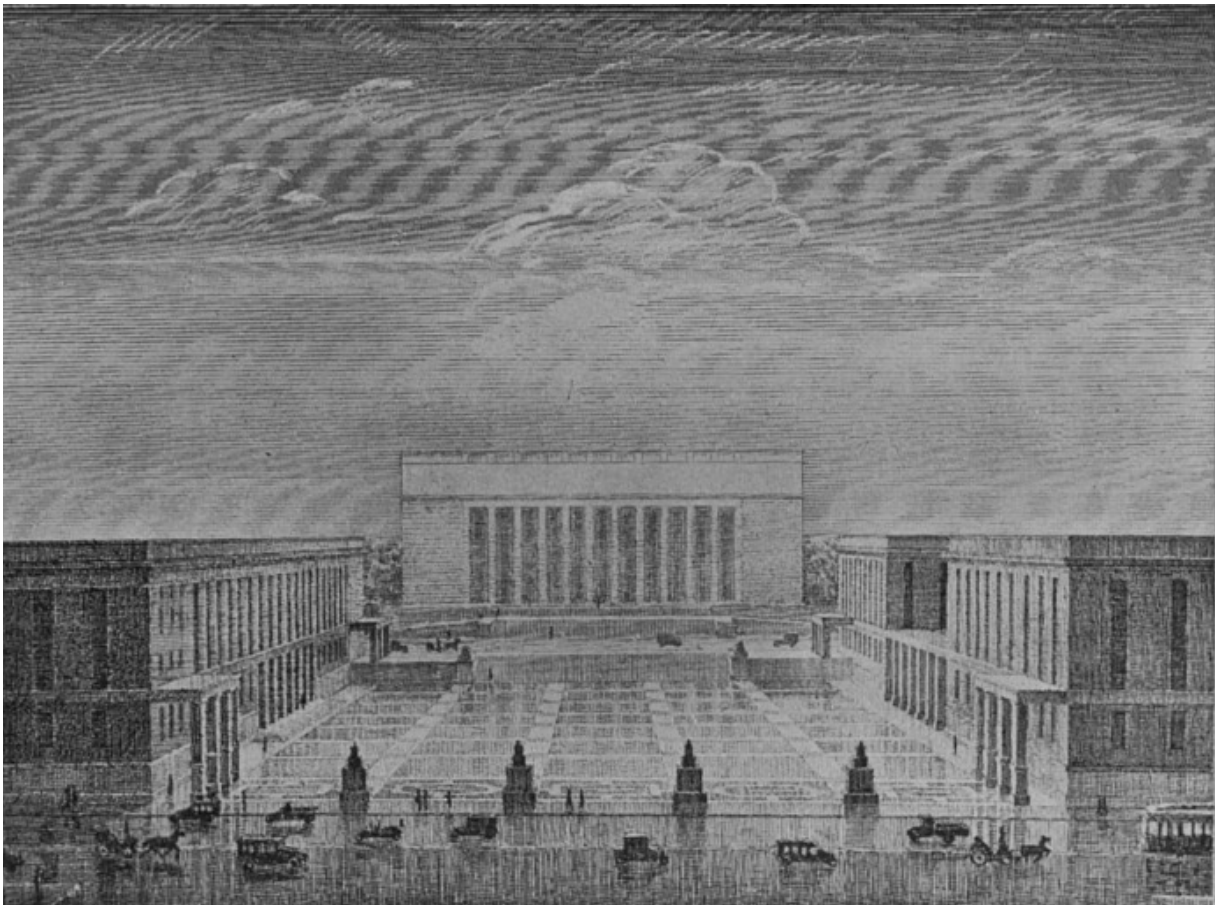

Kuva 16. Oiva Kallion voittanut ehdotus Töölön asemakaavakilpailussa 1924.
Lähde: *Arkkitiehti* 2/1925.

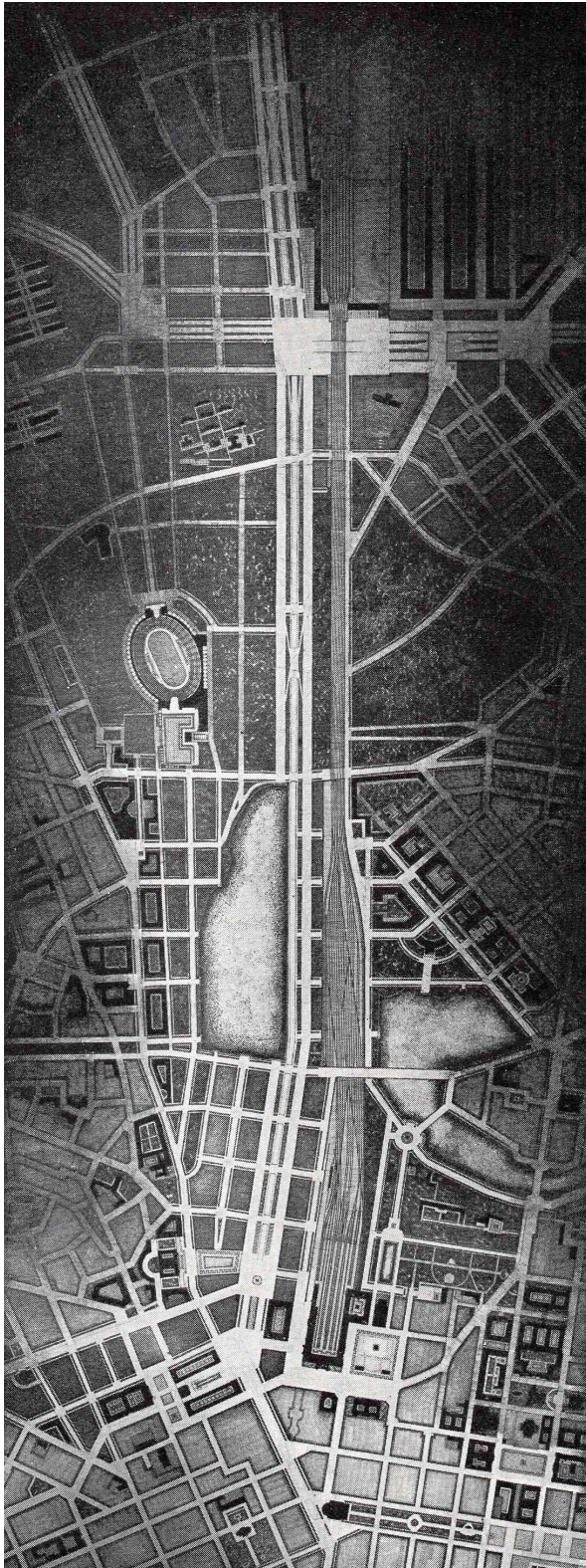

Kuva 17. Oiva Kallion suunnitelma Helsingin kaupungin uuden keskuksen järjestelmiseksi, 1927.
Lähde: *Arkkitiehti* 11/1927.

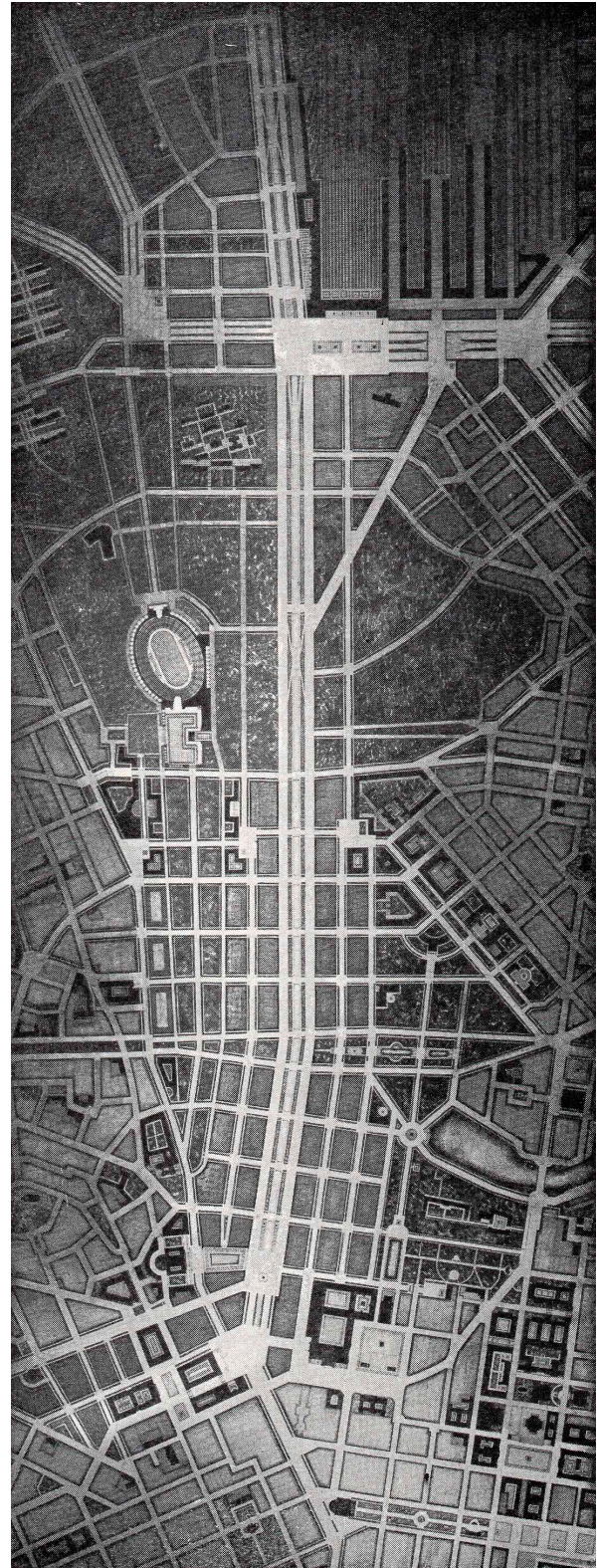

Kuva 18. Oiva Kallion voittanut ehdotus Töölön asemakaavakilpailussa 1924, näkymä torin yli Eduskuntatalolle. Lähde: *Arkkitiehti* 2/1925.

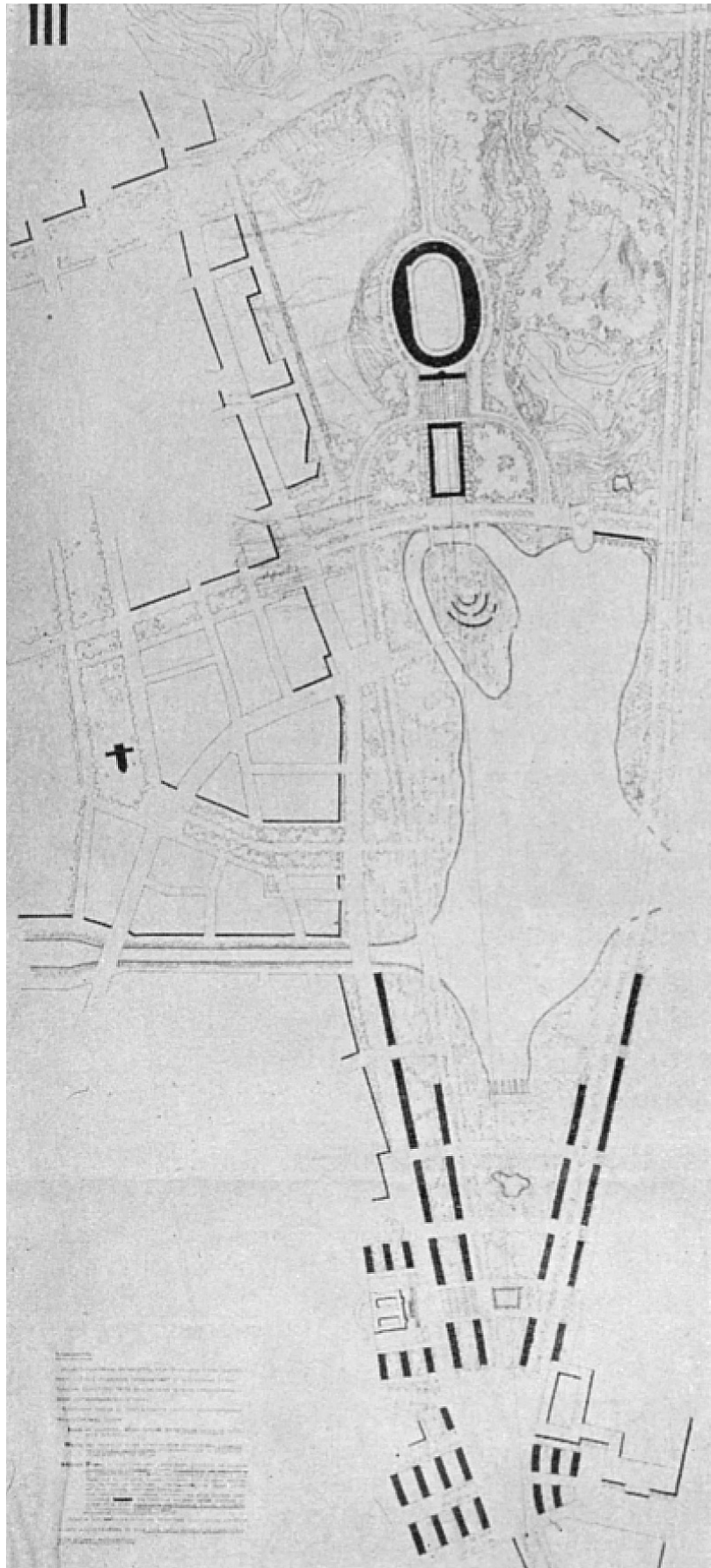

Kuva 19. Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus, I vaihe, pienempi ratapihaehdotus. Lähde: Aminoff 1932.

Kuva 20. Helsingin kaupungin keskiosien yleisasemakaavaehdotus, III vaihe. Lähde: Aminoff 1932.

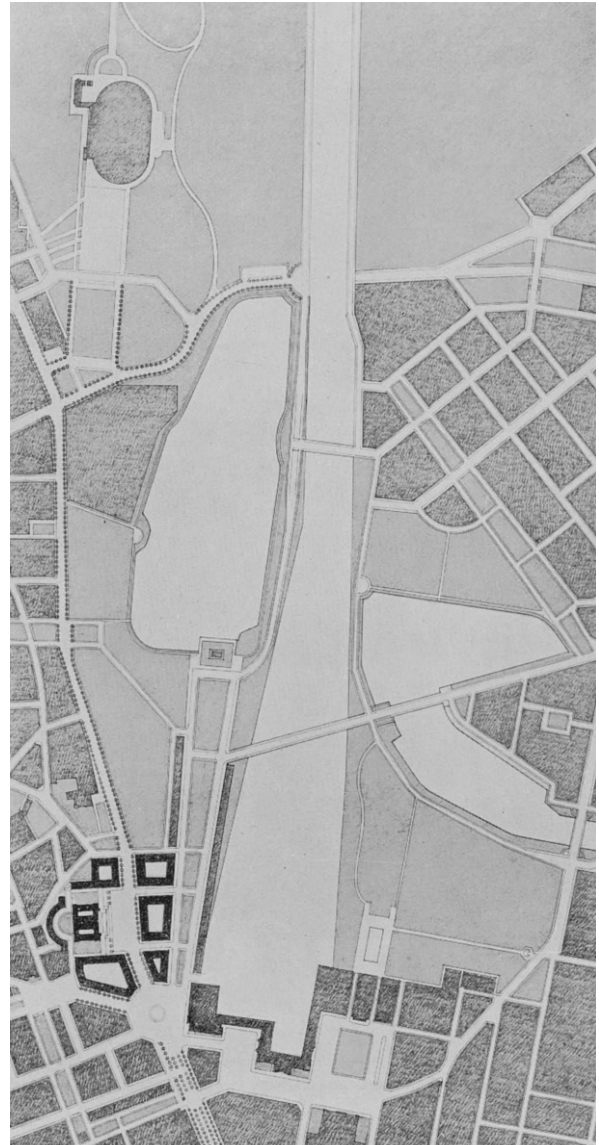

Kuva 21. P. E. Blomstedtin ehdotus Stadion-kilpailuun, 1933.
Lähde: *Arkkitehti* 5/1933.

Kuva 22. J. S. Sirénin ehdotus Eduskuntatalon ympäristön järjestämiseksi, 1936.
Lähde: *Arkkitehti* 9/1936.

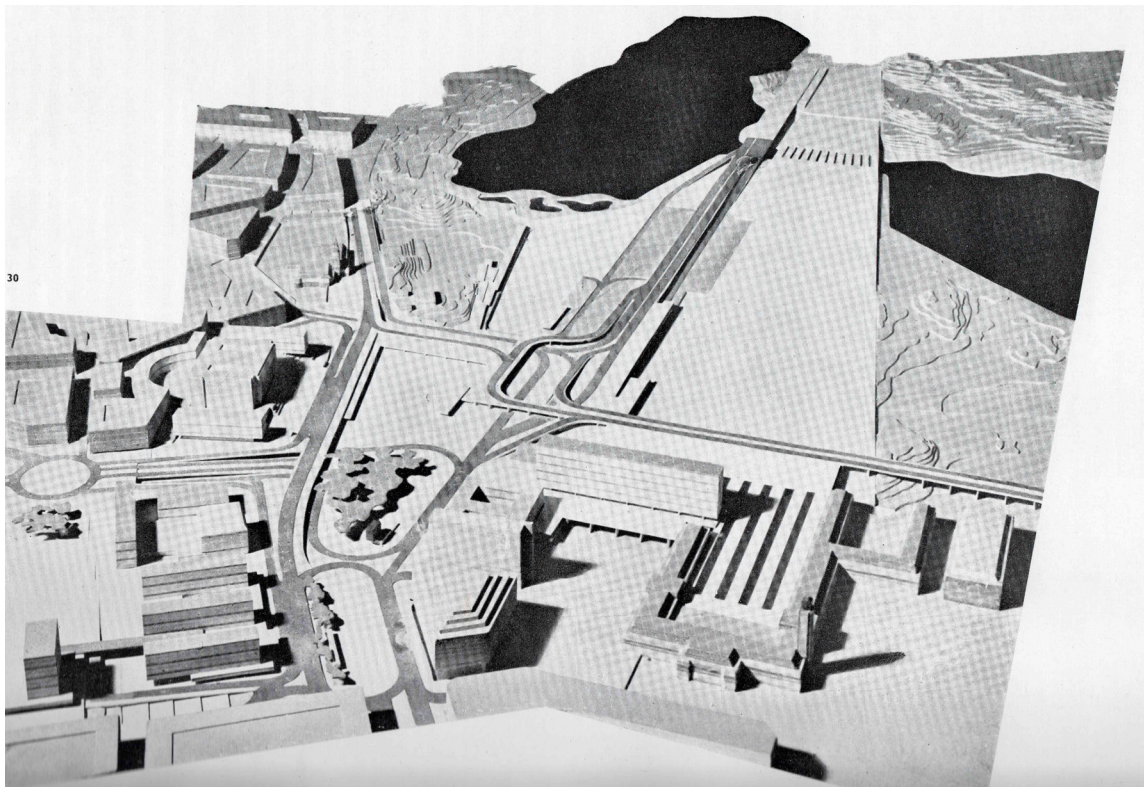

Kuva 23. Berndt Aminoffin asemakaavaosastolla laatima ehdotus Eduskuntatalon ympäristön järjestämiseksi, 1936.
Lähde: *Arkkitehti* 9/1936.

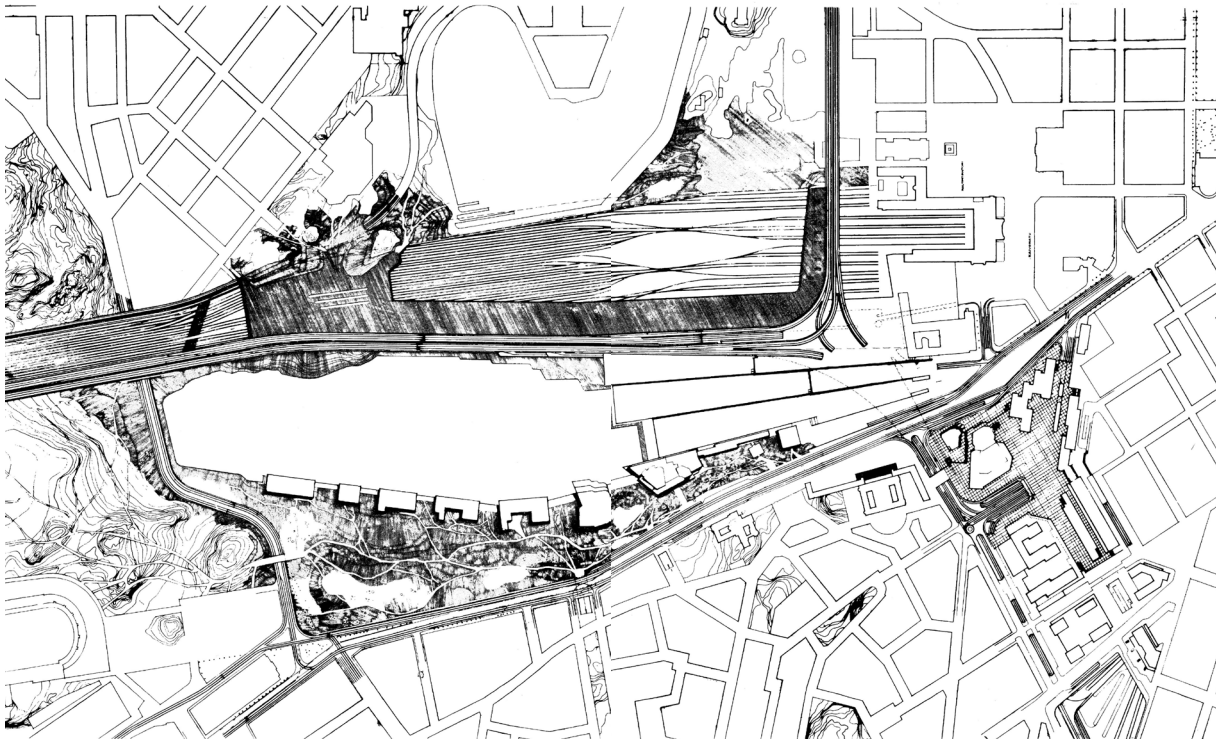

Kuva 24. Yrjö Lindegrenin ja Erik Kråkströmin Helsingin keskusalueen asemakaavaehdotus 1954, osa. Lähde: Lindegren & Kråkström 1954.

Kuva 25. Yrjö Lindegrenin ja Erik Kråkströmin Helsingin keskusalueen asemakaavaehdotus 1954, pienoismalli Eduskunta-aukean liikennejärjestelystä. Lähde: Lindegren & Kråkström 1954.

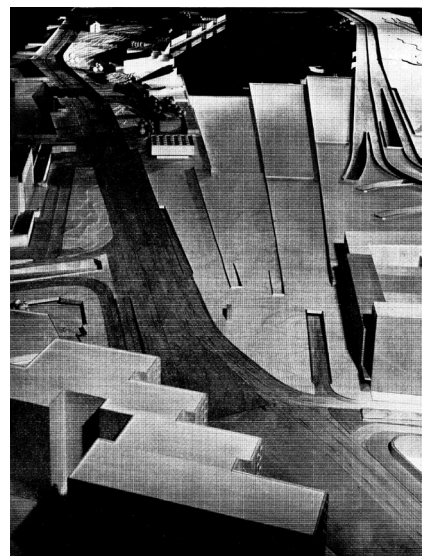

Kuva 26. Helsingin keskustasuunnitelma, Alvar Aalto 1964.
Lähde: *Arkkitehti* 3/1965.

Kuva 27. Alvar Aallon Helsingin
keskustasuunnitelman 1964 pienoismalli,
näköymä Töölönlahdelta keskustan suuntaan.
Lähde: *Arkkitehti* 3/1965.

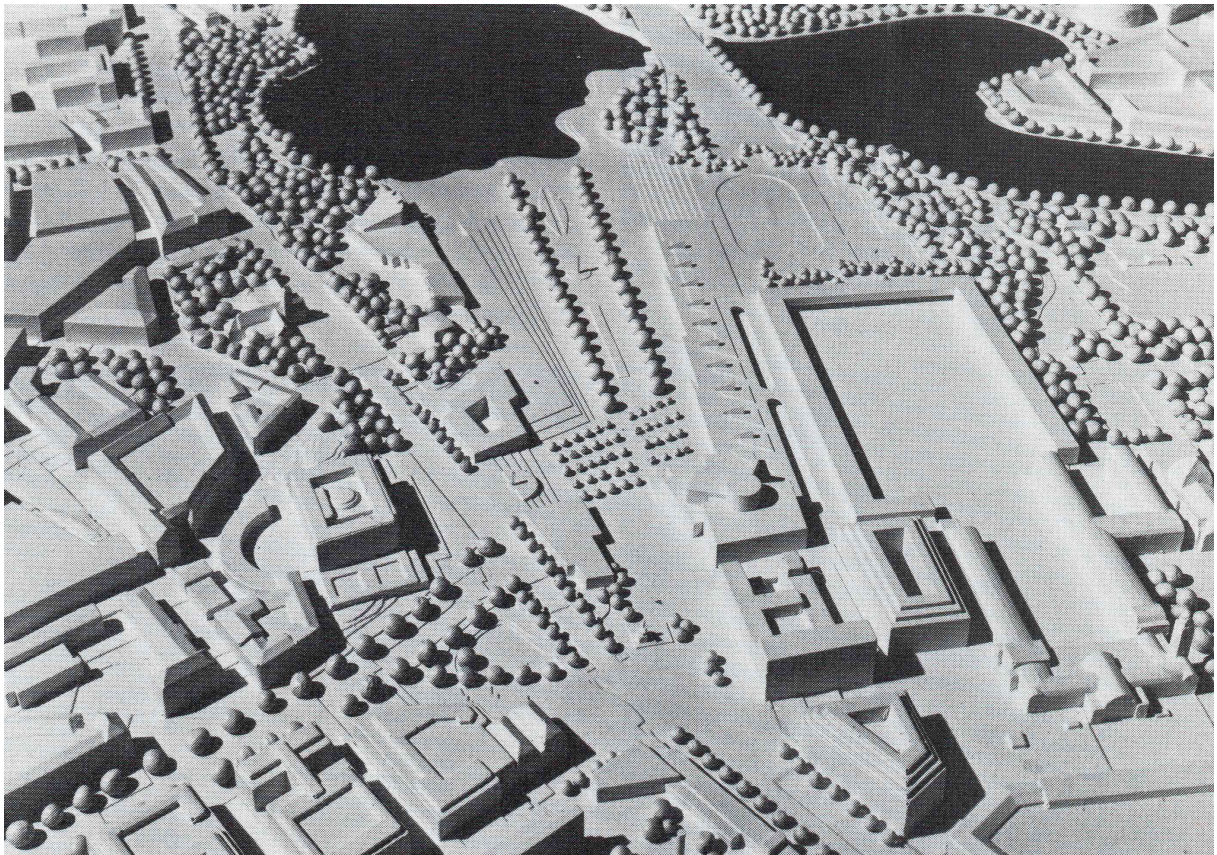

Kuva 28. Alvar Aallon Helsingin
keskustasuunnitelman 1964 pienoismalli,
kuvan keskellä terassitori.
Lähde: *Arkkitehti* 3/1965.

Kuva 29. Jan Söderlundin "Avoin sydän II",
vuonna 1985 järjestetyssä Kamppi -Töölönlahti
aatekilpailussa palkittu ehdotus.
Lähde: *Arkkitehtikilpailuja* 9/86.

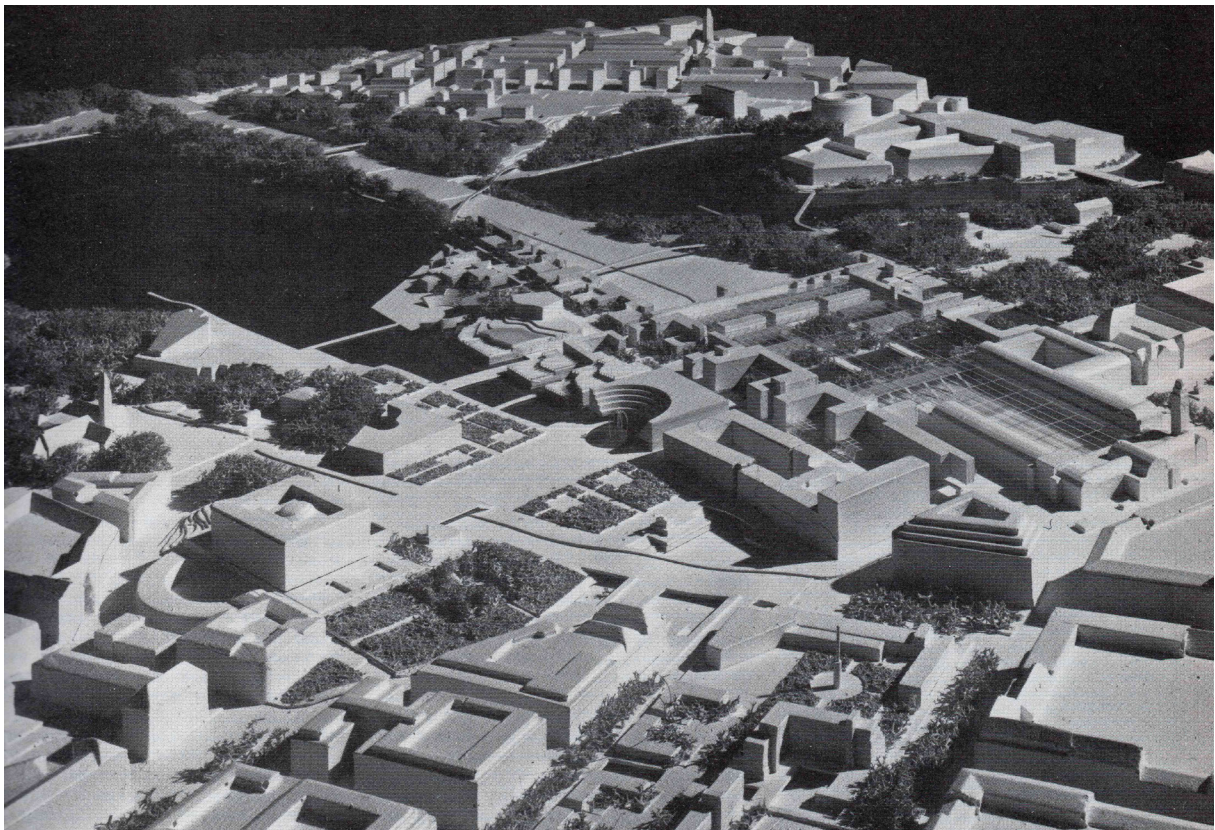

Kuva 30. Jan Söderlundin suunnitelman "Avoin sydän II" (1985) pienoismalli.
Lähde: *Arkkitehtikilpailuja* 9/86.

Kuva 31. Arto Sipisen ”Pro Finlandia I”,
vuonna 1985 järjestetyssä Kamppi -Töölönlahti
aatekilpailussa palkittu ehdotus.
Lähde: *Arkkitehtikilpailuja* 9/86.

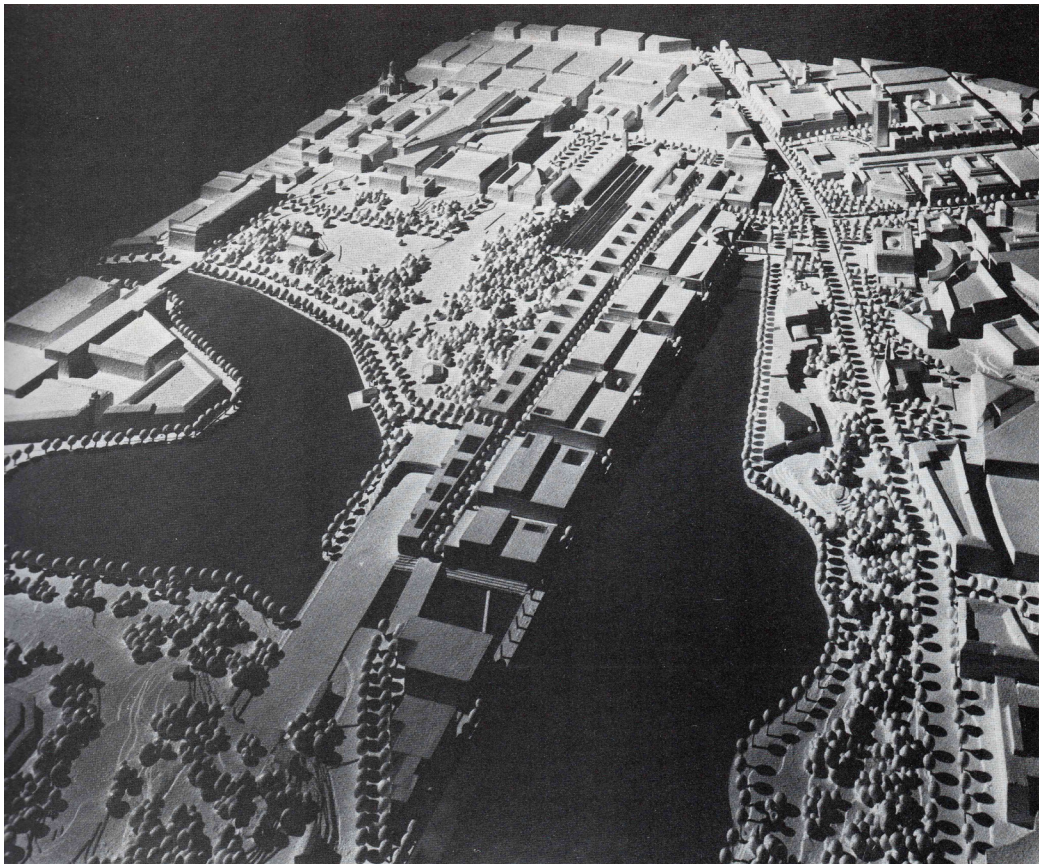

Kuva 32. Arto Sipisen suunnitelman ”Pro Finlandia I” (1985) pienoismalli.
Lähde: *Arkkitehtikilpailuja* 9/86.

Kuva 33. Ilmo Valjakan ja Kari Mökkälän ”Kaunis uneksija”, vuonna 1985 järjestetyssä Kamppi-Töölönlahti aatekilpailussa palkittu ehdotus. Lähde: *Arkkitehtikilpailuja* 9/86.

Kuva 34. Ilmo Valjakan ja Kari Mökkälän suunnitelman ”Kaunis uneksija” (1985) pienoismalli. Lähde: *Arkkitehtikilpailuja* 9/86.

Kuva 35. Vuonna 1997 järjestetyn Töölönlahden puistoalueiden maisema-arkkitehtuurikilpailun voittanut ehdotus Hannu Tikan ja Kimmo Lintulan "Secret Gardens". Lähde: *Arkkitehti* 2/1998.

Kuva 36. Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma vuodelta 2007. Lähde: *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007*.

Kuva 37. Näkymä Töölönlahden yli keskustaan päin. Lähde: *Töölönlahden yleisten alueiden yleissuunnitelma 2007*.

Kuva 38. Näkymä
Kansalaistorille.
Lähde: *Töölönlahden
yleisten alueiden
yleissuunnitelma 2007.*

Kuva 39. Näkymä
Kiasman ja Sanomatalon
välistä Kansalaistorin yli
Töölönlahden suuntaan.
Lähde: *Töölönlahden
yleisten alueiden
yleissuunnitelma 2007.*

Kuva 40. Lintu-
perspektiivinäkymä
keskustasta Töölönlahden
suuntaan.
Lähde: *Töölönlahden
yleisten alueiden
yleissuunnitelma 2007.*

Kuva 41. Töölönlahden alueen asemakaava 10920, vahvistettu 2002, tullut lainvoimaiseksi 2004.
Lähde: Helsingin kaupungin karttapalvelu.

Kuva 42. Töölönlahden eteläosa, Makasiinipuisto ja Kansalaistori, puistosuunnitelma VIO 5860/2.

Lähde: Helsingin kaupunki, kaupunkiympäristön toimiala.

Kuva 43. Töölön tavara-asema ja VR:n Helsingin konepaja Mannerheimintien varrella, Eduskuntatalon katolta nähtynä. Etualalla vasemmalla eteläisen tavaramakasiinin pääty. Kuvaaja: Foto Roos, 1930-luku. Lähde: HKM.

Kuva 44. Näköala Hotelli Tornista pohjoiseen. Oikealla Eduskuntatalo, keskellä Heikinkatu ja Turuntie (nykyisin Mannerheimintie), vasemmalla Töölön tavara-asema. Kuvaaja: Eric Sundström, 1932. Lähde: HKM.

Kuva 45. Panoraama Hotelli Tornista pohjoiseen. Etualalla Postitalo. Kuvaaja: Constantin Grünberg, 1939. Lähde: HKM.

Kuva 46. Helsingin rautatieasema, ratapiha. Taustalla Etu-Töölö ja Eduskuntatalo.
Kuvaaja: O. Karasjoki, 1964.
Lähde: HKM.

Kuva 47. Näkymä Olympiastadionin tornista etelään.
Kuvan keskellä Postitalo.
Kuvaaja: Pauli Kruhse, 1970-luku.
Lähde: HKM.

Kuva 48. Töölön tavara-asemaa. Makasiinien välistä piha-aluetta.
Kuvaaja: Kari Hakli, 1999.
Lähde: HKM.

Kuva 49. VR:n makasiinien tulipalo, Töölön ratapiha. Tilanne klo 20.52. Kuvaaja: Mirjam Efron, 05.05.2006. Lähde: HKM.

Kuva 50. Näkymä talviselle Kansalaistorille, taustalla makasiiniraunio. Kuvaaja: Mira Virtanen, 2017.

Kuva 51. Näkymä Kiasman ja Sanomatalon välistä Kansalaistorille. Kuvaaja: Mira Virtanen, 2017.

Kuva 52. Näkymä Kansalaistorille
keskustakirjasto Oodin parvekkeelta.
Torin laidalla nurmialueen etuosassa
Akseli Leinosen taideteos ”Massa”.
Kuvaaja: Eweis Yehia, 2019.
Lähde: HKM.

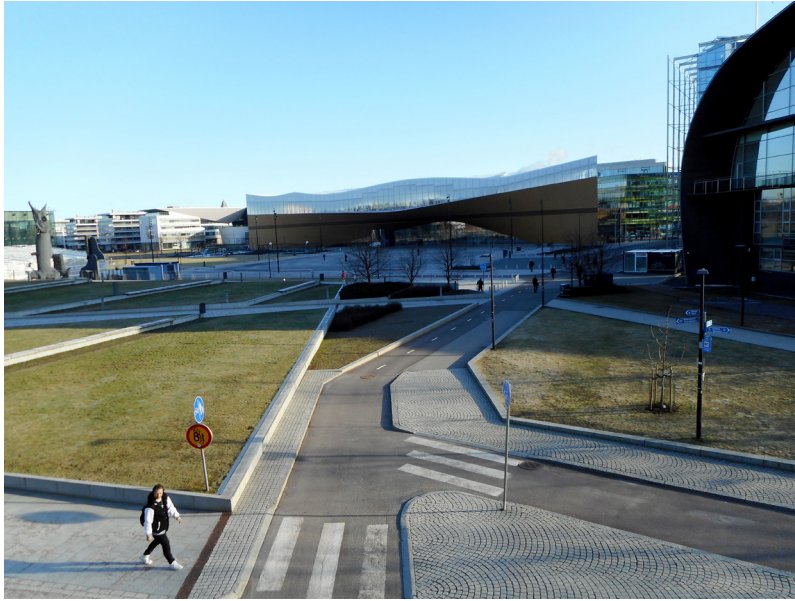

Kuva 53. Sanomatalon ala-aulasta
aukeaa näkymä kohti Töölönlahtea.
Kuvaaja: Mira Virtanen, 2015.

Kuva 54. Mielenosoittajia
Kansalaistorilla.
Kuvaaja: Mira Virtanen, 2015.

Kuva 55. Jalankulku- ja pyöräreitit risteävät Mannerheimintien ja Kansalaistorin välissä.
Kuvaaja: Mira Virtanen, 2020.

Kuva 56. Näkymä Eduskuntatalon portailta Mannerheimintien yli.
Kuvaaja: Mira Virtanen, 2020.

Kuva 57. Näkymä keskustakirjasto Oodin edestä kohti eduskuntataloa.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 58. Akseli Leinosen
taideteos ”Massa” makasiinien
itäpäädyn paikalla.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 59. Musiikkitalon terassi
ja Reijo Hukkasen taideteos
”Laulupuut”.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 60. Näkymä
Kansalaistorilta pohjoiseen.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 61. Töölönlahdenkatu
Elielinaukiolta pohjoiseen
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 62. Töölönlahdenkatu
halkaisee puiston kahteen
osaan. Etualalla Antti Laitisen
teos "Armour".
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 63. Aukio Finlandia-
talon ja toimistotalojen välissä
Töölönlahdenpuistossa.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 64. Lava reunustaa torin etelälaitaa.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 65. Osa lavan reunasta on suunniteltu istuimeksi.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuvat 66. ja 67. Illan tullen Oodin edustan penkit muuttuvat valaisimiksi.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 68. Sanomatalon ja Oodin välistä avautuu näkymä Eduskuntatalolle.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 69. KPMG:n ja UPM:n toimistotalojen välistä näkyy Finlandia-talo.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.

Kuva 70. UPM:n ja Alma Median toimistorakennusten välistä näkyy Kansallismuseon torni.
Kuvaaja: Heikki Torkkeli, 2020.